

MERITUM ADWOKATA I ADWOKATKI

REDAKCJA SERII: PAWEŁ WILIŃSKI •
REDAKCJA TOMU: KATARZYNA
GAJOWNICZEK-PRUSZYŃSKA •
AUTORZY: RADOSŁAW BASZUK • ŁUKASZ
CHOJNIAK • MARCIN CIEMIŃSKI • JOANNA
DOMINOWSKA • KATARZYNA GAJOWNICZEK-
-PRUSZYŃSKA • MARIUSZ GODLEWSKI •
SYLWIA GREGORCZYK-ABRAM • AGNIESZKA
HELSZTYŃSKA • JAKUB JACYNA • RYSZARD
ROMAN KALISZ • MARIA KOZŁOWSKA •
ALEKSANDER KRYSZTOFOWICZ • GRZEGORZ
KUKOWKA • KAMILA KURKOWSKA •
MICHAŁ MAGDZIAK • MAREK MALECHA •
MAŁGORZATA MĄCZKA-PACHOLAK •
DAGMARA MILER • RAFAŁ MOREK • MIKOŁAJ
PIETRZAK • KATARZYNA PRZYŁUSKA-
-CISZEWSKA • BARTŁOMIEJ RACZKOWSKI •
JOANNA REPEĆ • EWA STAWICKA • BARBARA
SZCZEPAŃSKA • KAMIL SZMID • MACIEJ
TABOROWSKI • JOANNA TKACZYK-LIPNICKA •
ANDRZEJ TOMASZEK • MARTA TOMKIEWICZ-
-JANUSZEWSKA • MICHAŁ WAWRYKIEWICZ •
WYDANIE 1 • 2024

MERITUM ADWOKATA I ADWOKATKI

Redakcja serii: Paweł Wiliński

Redakcja tomu: Katarzyna Gajowniczek-Pruszyńska

Autorzy: Radosław Baszuk • Łukasz Chojniak •
Marcin Ciemiński • Joanna Dominowska • Katarzyna
Gajowniczek-Pruszyńska • Mariusz Godlewski • Sylwia
Gregorczyk-Abram • Agnieszka Helsztyńska • Jakub
Jacyna • Ryszard Roman Kalisz • Maria Kozłowska •
Aleksander Krysztofowicz • Grzegorz Kukowka • Kamila
Kurkowska • Michał Magdziak • Marek Malecha •
Małgorzata Mączka-Pacholak • Dagmara Miler • Rafał
Morek • Mikołaj Pietrzak • Katarzyna Przyłuska-Ciszewska •
Bartłomiej Raczkowski • Joanna Repeć • Ewa Stawicka •
Barbara Szczepańska • Kamil Szmid • Maciej Taborowski •
Joanna Tkaczyk-Lipnicka • Andrzej Tomaszek • Marta
Tomkiewicz-Januszewska • Michał Wawrykiewicz

Wydanie 1 • Warszawa 2024

Stan prawny na 1 maja 2024 r.

Recenzenci

Prof. dr hab. Zbigniew Ćwiąkański

Prof. dr hab. Maciej Gutowski

Wydawczyni

Monika Pawłowska

Redaktor prowadząca

Kinga Zając

Opracowanie redakcyjne

Violet Design

Projekt okładki i stron tytułowych

Wojtek Janikowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8358-540-6

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa

www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	23
Słowo wstępne redaktora serii	31
Słowo wstępne redaktor wydania	33

Część I

ISTOTA I STRUKTURA SAMORZĄDU ZAWODOWEGO

Rozdział I

Pozycja ustrojowa adwokatury w wymiarze sprawiedliwości

(<i>Mariusz Godlewski, Mikołaj Pietrzak</i>).....	39
1. Podstawy ustrojowe pozycji adwokatury w wymiarze sprawiedliwości.....	39
2. Adwokatura jako niepaństwowa instytucja publiczna	42
3. Adwokat jako zawód zaufania publicznego	43
4. Samorząd adwokatury i jego ustrojowe cele.....	46
5. Niezależność adwokatury.....	47
6. Ustrojowe cechy zawodu adwokata jako zawodu zaufania publicznego	49
Bibliografia	50

Rozdział II

Podstawy niezależnego samorządu zawodowego jako warunku

wykonywania zawodu adwokata (*Radosław Baszuk,*

<i>Katarzyna Gajowniczek-Pruszyńska, Jakub Jacyna, Mikołaj Pietrzak</i>)	53
1. Ochrona tajemnicy adwokackiej jako podstawowe zadanie samorządu zawodowego (<i>Mikołaj Pietrzak</i>)	53
2. Autonomia postępowania dyscyplinarnego jako gwarancja pieczy nad należytym wykonywaniem zawodu adwokata (<i>Radosław Baszuk</i>)	57
A. Adwokatura jako zawód zaufania publicznego.....	57
B. Piecza nad należytym wykonywaniem zawodu w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony	58
C. Sprawowanie władztwa dyscyplinarnego jako ustawowe zadanie adwokatury	60

D. Sposób wyboru i status prawny rzeczników dyscyplinarnych, prezesów i sędziów sądów dyscyplinarnych.....	61
E. Prawny charakter odpowiedzialności i model postępowania dyscyplinarnego.....	63
F. Niezawisłość i samodzielność jurysdykcyjna sądów dyscyplinarnych....	64
G. Postępowanie dyscyplinarne a postępowanie karne.....	67
H. Kontrola sądowa orzeczeń sądów dyscyplinarnych	69
I. Uprawnienia nadzorcze Ministra Sprawiedliwości.....	70
J. Podsumowanie.....	73
3. Szkolenie aplikantów adwokackich i doskonalenie zawodowe adwokatów jako zadanie samorządu zawodowego (<i>Katarzyna Gajowniczek-Pruszyńska</i>).....	74
A. Szkolenie aplikantów adwokackich.....	74
B. Doskonalenie zawodowe adwokatów.....	78
4. Dlaczego obowiązkowa składka samorządowa i ubezpieczenie OC adwokata mają znaczenie dla funkcjonowania zawodowego adwokata? (<i>Jakub Jacyna</i>)	80
A. Składka samorządowa.....	80
B. Obowiązkowe ubezpieczenie z tytułu odpowiedzialności cywilnej.....	81
C. Podsumowanie: dlaczego jest to tak ważne zagadnienie?	83
Bibliografia	84

Rozdział III

Ustrój samorządu adwokackiego

(<i>Mariusz Godlewski, Kamil Szmid, Andrzej Tomaszek</i>).....	87
1. Uwagi ogólne (<i>Mariusz Godlewski</i>)	87
2. Zadania samorządu adwokackiego (<i>Mariusz Godlewski</i>)	88
A. Tworzenie warunków do wykonywania ustawowych zadań adwokatury.....	89
B. Reprezentowanie adwokatury i ochrona jej praw.....	89
C. Sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu zawodu adwokata	90
D. Doskonalenie zawodowe adwokatów i kształcenie aplikantów adwokackich	91
E. Ustalanie i krzewienie zasad etyki zawodowej oraz dbanie o ich przestrzeganie.....	93
F. Współdziałanie z jednostkami samorządu terytorialnego w zapewnianiu udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej	94
G. Sprawowanie zarządu majątkiem samorządu adwokackiego i rozporządzanie nim	95
3. Organy samorządu adwokackiego	95
A. Krajowy Zjazd Adwokatury (<i>Andrzej Tomaszek</i>).....	95

a. Zadania KZA.....	97
b. Tryb obrad KZA	98
c. Zwołanie KZA.....	98
d. Przebieg Zjazdu. Dyskusja	102
e. Podejmowanie uchwał	103
f. Wybory.....	104
g. Zamknięcie i protokół KZA.....	107
B. Naczelna Rada Adwokacka (<i>Andrzej Tomaszek</i>)	107
C. Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury (<i>Mariusz Godlewski</i>).....	111
a. Uwagi ogólne.....	111
b. Zadania Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury.....	112
c. Wybór Rzecznika, instytucja zastępcy Rzecznika i wygaśnięcie mandatu Rzecznika	113
d. Sprawozdawczość Rzecznika	114
e. Sposób realizacji zadań i działalność Rzecznika	114
f. Inne zasady i aktywność Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury	115
D. Wyższy Sąd Dyscyplinarny (<i>Mariusz Godlewski</i>)	116
a. Uwagi ogólne.....	116
b. Zadania Wyższego Sądu Dyscyplinarnego.....	117
c. Wybór i skład Wyższego Sądu Dyscyplinarnego	118
d. Pozycja prawna Wyższego Sądu Dyscyplinarnego.....	118
E. Wyższa Komisja Rewizyjna (<i>Mariusz Godlewski</i>).....	119
a. Wybór i skład Wyższej Komisji Rewizyjnej	119
b. Charakter i formy kontroli realizowanej przez Komisję	120
c. Tryb postępowania	120
F. Komisje i zespoły (<i>Mariusz Godlewski</i>).....	121
a. Rodzaje komisji i zespołów działających w Naczelnej Radzie Adwokackiej	121
b. Centralny Zespół Wizytatorów	122
c. Ośrodek Badawczy Adwokatury	123
d. Instytuty na prawach komisji	124
4. Organy izby adwokackiej (<i>Kamil Szmid</i>).....	130
A. Zgromadzenie izby	130
B. Okręgowa rada adwokacka	141
a. Skład rady	141
b. Prezydium rady.....	142
c. Regulamin organizacji i funkcjonowania okręgowych rad adwokackich	143
d. Posiedzenia	143
e. Plan prac rady i podział czynności	144
f. Zakres czynności stale urzędujących członków rady. Dziekan	145

g. Szczególne uprawnienie dziekana do udzielenia ostrzeżenia dziekańskiego	147
h. Wicedziekan	148
i. Sekretarz. Zastępca sekretarza	148
j. Skarbnik	150
k. Kompetencje okręgowej rady adwokackiej	151
l. Tryb podejmowania uchwał okręgowej rady adwokackiej	153
m. Postanowienia i stanowiska okręgowej rady adwokackiej	156
C. Rzecznik dyscyplinarny	156
a. Uwagi ogólne	156
b. Kompetencje rzecznika dyscyplinarnego	157
c. Sprawozdawczość	158
d. Wybór rzecznika, instytucja zastępcy rzecznika i wygaśnięcie mandatu rzecznika	159
e. Kwestia relacji pionu rzecznika dyscyplinarnego do referatu skargowego	161
D. Sąd dyscyplinarny	163
a. Uwagi ogólne	163
b. Skład i wybór sądu dyscyplinarnego	166
E. Komisja rewizyjna	168
F. Komisje, sekcje praktyków prawa, koła	169
a. Komisje	169
b. Działalność działów i referatów	174
c. Sekcje praktyków prawa	175
d. Koła	188
Bibliografia	189

Rozdział IV

Dylematy deontologiczne w adwokaturze

(Grzegorz Kukowka, Dagmara Miler, Andrzej Tomaszek)	191
1. Ustawowy zakaz zatrudniania adwokata na umowie o pracę (Dagmara Miler)	191
A. Aktualny stan prawny	192
B. Przyczyny aktualnego stanu prawnego	192
C. Niezależność adwokata a regulacje Kodeksu pracy	193
D. Tajemnica adwokacka a umowa o pracę adwokata	195
E. Konsekwencje praktyczne zakazu zatrudniania adwokata na podstawie umowy o pracę	197
F. Sytuacja adwokatów współpracujących na stałe z jedną kancelarią	198
G. Sytuacja adwokatów w okresie ciąży i wczesnego macierzyństwa	199
H. Porównanie sytuacji adwokatów i radców prawnych w kontekście zatrudnienia	201

I. Adwokacka umowa o współpracę.....	203
J. Porównanie regulacji zatrudnienia adwokatów w Polsce z regulacjami niemieckimi.....	205
K. Porównanie regulacji zatrudnienia adwokatów w Polsce z regulacjami włoskimi.....	206
L. Podsumowanie.....	208
2. Zagadnienie reklamy i działalności marketingowej w praktyce zawodowej (<i>Grzegorz Kukowka</i>).....	209
A. Zakaz reklamy – rys historyczny	209
B. Prawo Unii Europejskiej.....	212
C. Postępowanie przeciwnaruszeniowe	215
D. Kontekst międzynarodowy	216
E. Nowy stan prawny	217
F. Informacja handlowa a reklama.....	218
G. Ograniczenia	220
H. Dodatkowe obowiązki	226
I. Podsumowanie. Jak adwokat może się reklamować?.....	227
3. Adwokat a radca prawny – razem czy osobno? (<i>Dagmara Miler</i>).....	229
A. Zagadnienia wstępne.....	229
B. Aspekt historyczny	229
a. Konstytucyjność połączenia zawodów adwokata i radcy prawnego	235
b. Perspektywa połączenia samorządu adwokackiego i radcowskiego	239
4. Przemiany w polskiej adwokaturze i wyzwania przyszłości (<i>Andrzej Tomaszek</i>)	241
Bibliografia	245

Część II

WYKONYWANIE ZAWODU ADWOKATA/ADWOKATKI

Rozdział V

Ścieżki dostępu do zawodu (<i>Maria Kozłowska, Joanna Tkaczyk-Lipnicka</i>)	249
1. Aplikacja adwokacka.....	249
A. Egzamin wstępny na aplikację adwokacką	250
B. Status aplikanta adwokackiego.....	253
C. Patronat	254
D. Przebieg aplikacji przez trzy lata	255
E. Zatrudnienie aplikanta adwokackiego	257
F. Warunki ukończenia aplikacji adwokackiej.....	258
G. Przygotowanie do egzaminu adwokackiego.....	259
2. Państwowy egzamin adwokacki	259
A. Wymogi przystąpienia do egzaminu adwokackiego	260

B. Przebieg egzaminu adwokackiego	261
C. Odwołanie od negatywnego wyniku egzaminacyjnego	268
3. Wpis na listę adwokatów	269
A. Podstawy i procedura wpisu	269
B. Ślubowanie adwokackie	271
C. Ponowny wpis na listę adwokatów po wcześniejszym skreśleniu z listy	272
D. Rozpoczęcie wykonywania zawodu a adwokat niewykonyjący zawodu	272

Rozdział VI

Formy wykonywania zawodu

(<i>Maria Kozłowska, Joanna Tkaczyk-Lipnicka</i>)	275
1. Uwagi ogólne	275
2. Zespoły adwokackie	277
3. Działalność w ramach kancelarii adwokackiej	278
4. Kancelaria butikowa	279
5. Spółki	280
Bibliografia	281

Rozdział VII

Prowadzenie kancelarii adwokackiej

(<i>Maria Kozłowska, Joanna Tkaczyk-Lipnicka</i>)	283
1. Siedziba kancelarii oraz jej oznaczenie jako miejsca wykonywania praktyki zawodowej	283
2. Biuro i sekretariat kancelarii	287
3. Kryterium wyboru księgowości i informatyka	289
4. Opodatkowanie, kasy fiskalne	290
A. Kasy fiskalne	290
B. Opodatkowanie	292
5. System ustalania wynagrodzenia z klientami	293
A. Stawka godzinowa	293
B. Ryczałt (budżet)	294
C. System ryczałtowo-godzinowy	294
D. Stała opłata za sprawę	294
E. <i>Success fee</i>	295
F. Prowadzenie sprawy za darmo (<i>pro bono</i>)	295
G. Świadczenie pomocy prawnej z urzędu	295
6. RODO, AML i bezpieczeństwo w sieci	296
7. Tajemnica zawodowa	299
8. Pracownicy kancelarii	300
9. Relacje ze współnikami i pomoc koleżeńska	300

Rozdział VIII**Etyka i deontologia zawodu w praktyce zawodowej adwokata**

(Łukasz Chojniak)	303
1. Uwagi ogólne	303
2. Prawo o adwokaturze	306
A. Podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej	307
a. Postępowanie sprzeczne z prawem	309
b. Postępowanie sprzeczne z zasadami etyki bądź godnością zawodu	309
c. Naruszenie obowiązków zawodowych	310
B. Zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej	310
a. Rozwiązania materialnoprawne zawarte w Prawie o adwokaturze	311
b. Zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej wynikające z rozdziałów I–III k.k.	313
3. Kodeks etyki adwokackiej	317
A. Moc obowiązująca Kodeksu etyki adwokackiej	317
B. Zasady zachowań wynikające z Kodeksu etyki adwokackiej	318
a. Zasada integralności etycznej adwokatów w życiu zawodowym i prywatnym	319
b. Zasada autonomii działania adwokata	320
c. Zasada ochrony interesów klienta	321
d. Zasada przynależności korporacyjnej	323
4. Zwyczaje, orzeczenia sądów dyscyplinarnych i Sądu Najwyższego	324
Bibliografia	325

Rozdział IX

Adwokackie postępowanie dyscyplinarne (Agnieszka Helsztyńska)	327
1. Jurysdykcja sądów dyscyplinarnych i Wyższego Sądu Dyscyplinarnego	327
A. Podstawy prawne odpowiedzialności dyscyplinarnej, hierarchia źródeł prawa, rola wykładnicza sądu dyscyplinarnego	328
2. Niezależność horyzontalna (zewnętrzna) adwokackiego postępowania dyscyplinarnego	329
3. Ograniczona kontrola sądowa w postępowaniu dyscyplinarnym, brak nadzoru judykacyjnego Sądu Najwyższego	331
A. Zagadnienia prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy	332
B. Kasacja w adwokackim postępowaniu dyscyplinarnym	333
a. Niedopuszczalność kasacji nadzwyczajnej z art. 521 k.p.k.	335
C. Wznowienie w adwokackim postępowaniu dyscyplinarnym	336
D. Dyskusyjna dopuszczalność skargi kasatoryjnej w adwokackim postępowaniu dyscyplinarnym	337

E. Dopuszczalność występowania z wnioskiem o rozstrzygnięcie prejudycjalne do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej	340
4. Niezależność wertykalna (wewnętrzna) sądów dyscyplinarnych od organów izby i organów adwokatury	341
5. Władcze atrybuty adwokackiego postępowania dyscyplinarnego	342
6. Model adwokackiego postępowania dyscyplinarnego	344
A. Tymczasowe zawieszenie w czynnościach zawodowych	345
B. Dochodzenie dyscyplinarne	347
a. Upomnienie dziekańskie	351
b. Postanowienie o przedstawieniu zarzutów	353
c. Wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego	354
C. Postępowania dyscyplinarne przed izbowym sądem dyscyplinarnym jako sądem pierwszej instancji	355
a. Prawa i obowiązki obwinionego adwokata, aplikanta adwokackiego lub prawnika zagranicznego w adwokackim postępowaniu dyscyplinarnym	356
b. Prawa i obowiązki pokrzywdzonego w adwokackim postępowaniu dyscyplinarnym	361
c. Wniosek o wyłączenie sędziego dyscyplinarnego	365
d. Skierowanie sprawy dyscyplinarnej na posiedzenie	366
e. Rozprawa przed sądem dyscyplinarnym	366
f. Zryczałtowane koszty postępowania dyscyplinarnego ponoszone przez skazanego obwinionego	368
g. Postępowanie międzyinstancyjne	369
h. Stwierdzenie prawomocności orzeczenia	370
D. Postępowania odwoławcze przed izbowym sądem dyscyplinarnym jako sądem drugiej instancji	370
E. Postępowanie odwoławcze przed Wyższym Sądem Dyscyplinarnym	372
7. Podsumowanie	374
Bibliografia	374

Rozdział X

Reprezentacja klientów wyznaczonych z urzędu

(<i>Mariusz Godlewski, Marta Tomkiewicz-Januszewska</i>)	375
1. Uwagi ogólne	375
2. Charakter świadczenia pomocy prawnej z urzędu	380
3. Kategorie spraw wyznaczanych z urzędu	383
4. Aktualne problemy związane ze świadczeniem pomocy prawnej z urzędu	384
A. Problem z wynagrodzeniami adwokatów świadczących pomoc prawną z urzędu	385

B. Nadużywanie pomocy prawnej przez klientów, w tym etyczne aspekty wykonywania zawodu adwokata, o których należy pamiętać w związku z udzielaniem tej pomocy	395
Bibliografia	401

Rozdział XI

Sprawy karne z urzędu

<i>(Katarzyna Gajowniczek-Pruszyńska, Marta Tomkiewicz-Januszewska)</i>	403
1. Uwagi ogólne	403
2. Tryb wyznaczania i zwalniania obrońcy i pełnomocnika z urzędu na różnych etapach postępowania karnego	406
3. Rutynowe czynności obrońcy lub pełnomocnika z urzędu na etapie postępowania przygotowawczego	412
4. Niezbędne czynności świadczenia pomocy prawnej w sprawach karnych z urzędu na etapie sądowym i wykroczeniowym	416
5. Wynagrodzenie za pomoc prawną świadczoną w sprawie karnej z urzędu	420
Bibliografia	422

Rozdział XII

<i>Sprawy cywilne prowadzone z urzędu (Jakub Jacyna, Ewa Stawicka)</i>	423
1. Podstawowe reguły; miejsce regulacji zamieszczonej w Kodeksie postępowania cywilnego w systemie pomocy prawnej	423
2. Wyznaczanie pełnomocników z urzędu w sprawach cywilnych	425
3. Wyznaczenie pełnomocnika z urzędu a pełnomocnictwo procesowe	427
4. Zaskarżanie odmowy wyznaczenia pełnomocnika z urzędu w sprawie cywilnej, cofnięcie ustanowienia pełnomocnika	429
5. Tryb i podstawy zmiany osoby pełnomocnika ustanowionego z urzędu	431
6. Wynagrodzenie pełnomocnika z urzędu ustanowionego w sprawie cywilnej	433
Bibliografia	435

Rozdział XIII

<i>Sprawy przed sądem administracyjnym z urzędu (Mariusz Godlewski)</i>	437
1. Uwagi ogólne	437
2. Formy pomocy prawnej	438
3. Zagadnienia procesowe związane z ustanawianiem pełnomocnika z urzędu w ramach prawa pomocy	439
4. Zasady ustanawiania pełnomocnika w ramach prawa pomocy	441
5. Wymagania formalne wniosku o przyznanie prawa pomocy	442
6. Etapy ustanowienia pełnomocnika z urzędu	443

A. Etap pierwszy – postanowienie wojewódzkiego sądu administracyjnego w przedmiocie przyznania prawa pomocy.....	445
B. Etap drugi – wskazanie pełnomocnika przez okręgową radę adwokacką	446
7. Aktualne problemy praktyczne związane z ustanowieniem pełnomocnika z urzędu w postępowaniu sądowoadministracyjnym.....	447
A. Wskazanie konkretnego adwokata	447
B. Brak zgody strony na wyznaczonego pełnomocnika i zmiana pełnomocnika	447
C. Cofnięcie przyznanego prawa pomocy i wypowiedzenie pełnomocnictwa	448
8. Niezbędne czynności świadczenia pomocy prawnej w sprawach administracyjnych z urzędu	449
9. Wygaśnięcie stosunku pełnomocnictwa.....	454
10. Wynagrodzenie pełnomocnika ustanowionego w ramach prawa pomocy.....	454
Bibliografia	456

Rozdział XIV

Adwokat jako reprezentant dziecka oraz kurator dla osoby nieznanej

z miejsca pobytu (Joanna Repeć).....	457
1. Uwagi ogólne.....	457
2. Reprezentant dziecka	458
A. Geneza	458
B. Przesłanki ustanowienia reprezentanta dziecka.....	459
C. Ustanowienie reprezentanta dziecka	461
D. Reprezentant dziecka – zadania i wyzwania	462
E. Konsekwencje braku ustanowienia reprezentanta dziecka.....	465
3. Kurator dla osoby nieznanej z miejsca pobytu	465
A. Przesłanki ustanowienia kuratora dla osoby nieznanej z miejsca pobytu	465
B. Ustanowienie kuratora dla osoby nieznanej z miejsca pobytu.....	467
C. Kurator dla osoby nieznanej z miejsca pobytu – zadania i wyzwania	469
4. Podsumowanie.....	473
Bibliografia	474

Rozdział XV

Świadczenie nieodpłatnej pomocy prawnej (Aleksander Krysztofowicz)	475
1. Uwagi ogólne.....	475
2. Praktyczne aspekty świadczenia nieodpłatnej pomocy prawnej	476
3. Podsumowanie.....	478

Rozdział XVI

Zakończenie praktyki zawodowej adwokata (<i>Aleksander Krysztofowicz</i>)	481
1. Uwagi ogólne.....	481
2. Instytucja zastępcy adwokata	481
A. Adwokat niewykonyjący zawodu.....	482
B. Choroba.....	482
C. Instytucja przewidziana w art. 4c pr. adw.	483
D. Instytucje prawa karnego	483
3. Skreślenie z listy adwokatów.....	484

Część III

**ADWOKAT I ADWOKATKA ŚWIADCZĄCY POMOC PRAWNĄ
W OKREŚLONEJ DZIEDZINIE PRAWA**

Rozdział XVII**Prowadzenie sprawy karnej**

(<i>Mikołaj Pietrzak, Marta Tomkiewicz-Januszewska</i>)	491
1. Uwagi ogólne.....	491
2. Zaufanie jako podstawa świadczonej pomocy prawnej w procesie karnym	491
3. Analiza akt sprawy i przygotowanie do jej prowadzenia	499
4. Budowanie strategii w prowadzonej sprawie karnej. <i>Case theory</i> oraz <i>case story</i>	504
5. Udział obrońcy i pełnomocnika na wszystkich etapach postępowania karnego.....	508
6. Konstrukcja pism procesowych w sprawach karnych	522
7. Przemówienia.....	524
Bibliografia	528

Rozdział XVIII

**Praktyka adwokata w sprawach karnych gospodarczych oraz postępowań
zgodnościowych (*Marcin Ciemiński, Michał Magdziak*)**

1. Uwagi ogólne.....	529
2. Doradztwo prewencyjne – specyfika doradztwa w zakresie <i>compliance</i>	530
A. Pojęcie <i>compliance</i>	530
B. Doradztwo w zakresie tworzenia polityk i wewnętrznych procedur	532
C. Prowadzenie dochodzeń wewnętrznych (<i>internal investigations</i>)	534
a. Cele wewnętrznych dochodzeń	534
b. Ramy prawne wewnętrznych dochodzeń	536
c. Plan wewnętrznego dochodzenia i wykorzystywane środki dowodowe	537
d. Raport z wewnętrznego dochodzenia i działania następce.....	543

3. Praktyka prowadzenia spraw karnych gospodarczych.....	545
A. Doradztwo na wczesnych etapach postępowania karnego	545
B. Doradztwo w ramach komunikacji z organami ścigania, niezapowiedzianych kontroli i przeszukań (<i>dawn raids</i>)	547
C. Reprezentacja świadków w postępowaniu karnym.....	550
D. Prowadzenie sprawy karnej gospodarczej z perspektywy obrońcy i pełnomocnika pokrzywdzonego.....	553
a. Prowadzenie sprawy karnej gospodarczej z perspektywy pełnomocnika pokrzywdzonego.....	554
b. Prowadzenie sprawy karnej gospodarczej z perspektywy obrońcy....	557
4. Podsumowanie.....	558
Bibliografia	558

Rozdział XIX

Prowadzenie sprawy cywilnej, sprawy z zakresu prawa rodzinnego, sprawy z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych

(Joanna Dominowska, Bartłomiej Raczkowski, Ewa Stawicka)	561
1. Uwagi ogólne.....	561
2. Charakterystyka sprawy cywilnej.....	562
3. Kontakt z klientem, czynności wstępne, gromadzenie materiału dowodowego niezbędnego do prowadzenia sprawy.....	566
4. Zapoznavanie się z dokumentacją sprawy, analiza przepisów prawa, orzecznictwa i literatury.....	572
5. Występowanie adwokata przed sądem a reguły procesu cywilnego	575
6. Rozprawa i wyrokowanie poza rozprawą – pisemność przed ustnością....	580
7. Praktyczne aspekty prowadzenia sporu przed sądem	582
8. Konstrukcja i wymogi formalne pism procesowych.....	583
9. Konstrukcja i wymogi formalne środków odwoławczych	585
10. Nadzwyczajne środki prawne zmierzające do usunięcia wad prawomocnego orzeczenia	590
11. Wybrane zagadnienia różnicujące prowadzenie spraw cywilnych w trybie procesowym i nieprocesowym.....	594
12. Niektóre zagadnienia praktyczne: opłaty, korespondencja, korzystanie z Portalu Sądów Apelacyjnych.....	596
Bibliografia	598

Rozdział XX

Prowadzenie sprawy z zakresu prawa administracyjnego

(Mariusz Godlewski)	599
1. Udział adwokata/adwokatki w sprawie administracyjnej przed organem administracji	599
A. Uwagi ogólne.....	599

B. Rodzaje postępowań.....	602
C. Fazy postępowania administracyjnego	604
a. Czynności adwokacki/adwokata we wstępnej fazie postępowania administracyjnego	605
b. Czynności adwokacki/adwokata w postępowaniu wyjaśniającym....	610
c. Czynności adwokacki/adwokata w postępowaniu odwoławczym.....	617
D. Digitalizacja postępowania administracyjnego	618
E. Analiza akt sprawy administracyjnej.....	620
F. Metryka – źródło wiedzy o czynnościach organu.....	620
G. Terminy załatwiania spraw	621
H. Decyzja administracyjna (postanowienie), akt lub czynność jako przedmiot zaskarżenia.....	623
I. Środki zaskarżenia w postępowaniu administracyjnym.....	624
a. Konkurencyjność środków zaskarżenia w postępowaniu administracyjnym	625
b. Odwołanie (zażalenie) i wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy....	627
J. Postępowanie przed organem drugiej instancji.....	630
K. Kontrola decyzji pod kątem zaistnienia przesłanek wznowieniowych lub nieważnościowych	631
a. Przesłanki wznowienia postępowania.....	631
b. Przesłanki stwierdzenia nieważności decyzji.....	632
2. Prowadzenie sprawy sądowoadministracyjnej	632
A. Specyfika postępowania sądowoadministracyjnego	632
a. Pełnomocnik w postępowaniu sądowoadministracyjnym	634
b. Zasady postępowania sądowoadministracyjnego	635
B. Analiza akt sprawy sądowoadministracyjnej.....	640
C. Postępowanie dowodowe przed sądem administracyjnym	640
D. Konstrukcja pism w postępowaniu sądowoadministracyjnym.....	642
a. Zdolność postulacyjna	643
b. Pisma w postępowaniu sądowoadministracyjnym	645
c. Załączenie dokumentu pełnomocnictwa.....	647
d. Odpisy i załączniki	648
e. Wezwanie do uzupełnienia braków formalnych	649
E. Skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego	649
a. Przedmiot skargi.....	650
b. Wymagania formalne skargi do sądu administracyjnego.....	652
c. Konstrukcja zarzutów skargi	656
d. Wnioski skargi	659
e. Wnioski dodatkowe.....	660
f. Elementy procesowe związane z wnoszeniem skargi.....	663
F. Sprzeciw do wojewódzkiego sądu administracyjnego	665
G. Skarga kasacyjna do Naczelnego Sądu Administracyjnego.....	665

a. Wymagania formalne skargi kasacyjnej	666
b. Podstawy kasacyjne	669
c. Wnioski skargi kasacyjnej	673
H. Udział adwokata/adwokatki w rozprawie sądowoadministracyjnej	673
I. Mowa w postępowaniu sądowoadministracyjnym	674
Bibliografia	675

Rozdział XXI

Prowadzenie sprawy z zakresu prawa gospodarczego (Rafał Morek).....	677
1. Obsługa prawna przedsiębiorców – zagadnienia ogólne.....	677
A. Wolność gospodarcza, podstawowe zasady prawa przedsiębiorców i rola adwokata	677
B. Zakładanie działalności gospodarczej	681
C. Podstawowe obowiązki przedsiębiorców	682
D. Kontrola przedsiębiorców.....	683
E. Zasady pewności prawa i ochrony zaufania	684
2. Adwokat jako prawnik korporacyjny	686
A. Przedsiębiorcy	686
B. Spółka cywilna i spółki prawa handlowego	688
C. Fundusze inwestycyjne, fundusze <i>private equity</i> i <i>venture capital</i>	688
D. Mali i średni przedsiębiorcy (MŚP).....	690
E. Fundacje rodzinne i sukcesja biznesu	691
F. Przedsiębiorcy <i>not for profit</i> (<i>non profit</i>)	692
G. Powiązania spółek, spółki dominujące i zależne, holding, koncern, <i>joint-venture</i> i inne formy współpracy spółek.....	693
H. Łączenie, podział i przekształcanie spółek	695
I. Spory korporacyjne	696
3. Adwokat jako prawnik transakcyjny.....	697
A. Fuzje i przejęcia.....	697
B. Wrogie przejęcie	698
C. Transakcje typu <i>distressed asset sale</i>	699
D. Oświadczenia i zapewnienia (<i>representations and warranties</i>).....	700
E. Klauzule typu <i>earn-out</i> i <i>clawback</i>	701
F. Kontrola koncentracji przedsiębiorców.....	701
4. Wybrane obszary specjalizacji praktyki adwokackiej związane z obrotem gospodarczym	703
A. Sprawy dotyczące stosowania niedozwolonych postanowień umownych	703
B. Ochrona przed praktykami naruszającymi zbiorowe interesy konsumentów	704
C. Usługi cyfrowe	705
D. FinTech i nowoczesne technologie w usługach finansowych.....	706

E. Przeciwdziałanie praniu pieniędzy (AML) i finansowaniu terroryzmu.....	707
F. Taksonomia, standardy raportowania zrównoważonego rozwoju i ESG	708
G. <i>Compliance</i>	710
Bibliografia	711

Rozdział XXII

Pełnomocnik przed ETPC i TSUE

(<i>Małgorzata Mączka-Pacholak, Maciej Taborowski, Michał Wawrykiewicz</i>)	717
1. Uwagi wstępne (<i>Małgorzata Mączka-Pacholak, Maciej Taborowski, Michał Wawrykiewicz</i>)	717
2. Pełnomocnik przed ETPC (<i>Małgorzata Mączka-Pacholak</i>)	718
A. Wprowadzenie	718
B. Postępowanie krajowe.....	719
a. Wyczerpanie drogi krajowej w aspekcie formalnym	719
b. Wyczerpanie drogi krajowej w aspekcie materialnym.....	721
C. Postępowanie przed ETPC.....	722
a. Sporządzenie i wniesienie skargi do ETPC.....	723
b. Reprezentacja w postępowaniu przed ETPC.....	727
D. Działania po zakończeniu postępowania przed ETPC.....	733
a. Odbiór słusznego zadośćuczynienia	733
b. Działania w postępowaniu przed sądami krajowymi.....	734
c. Nadzór nad wykonywaniem wyroku ETPC przez Radę Europy	735
3. Pełnomocnik przed TSUE (<i>Maciej Taborowski, Michał Wawrykiewicz</i>)	736
A. Wprowadzenie	736
B. Sprawa z elementem unijnym	738
C. Wybór ścieżki postępowania przed TSUE.....	739
D. Postępowanie prejudycjalne przed TSUE	739
a. Rola pełnomocnika procesowego.....	741
b. Zasady reprezentacji w postępowaniu prejudycjalnym	742
c. Język postępowania	743
E. Podstawy prawne procedury prejudycjalnej.....	744
a. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.....	744
b. Statut Trybunału Sprawiedliwości	744
c. Regulamin postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości	745
d. Inne akty i dokumenty pomocne dla uczestników postępowania.....	745

Rozdział XXIII

Adwokat w arbitrażu (<i>Rafał Morek</i>)	749
1. Sądownictwo arbitrażowe (polubowne) – uwagi wprowadzające.....	749
2. Adwokat jako pełnomocnik w sprawie arbitrażowej	750
A. Specyfika postępowania arbitrażowego	750

B. Pełnomocnictwo i doręczenia.....	751
C. Postępowanie dowodowe przed sądem arbitrażowym	752
D. Wymogi formalne pism składanych przez adwokata w arbitrażu	755
E. Udział adwokata w rozprawie arbitrażowej.....	756
F. Zabezpieczenie roszczeń dochodzonych w arbitrażu	757
3. Adwokat jako arbiter.....	758
A. Ogólne wymogi dotyczące arbitrów	758
B. Niezależność i bezstronność arbitrów	758
C. Tryb powoływania arbitrów	759
D. Wyrok arbitrażowy	760
4. Inne role adwokatów związane z sądownictwem arbitrażowym	761
A. Adwokaci jako biegli i uczestnicy pełniący inne funkcje w arbitrażu	761
B. Adwokaci jako członkowie organów stałych sądów polubownych.....	762
C. Sądy polubowne w ramach działalności adwokatury	763
D. Odpowiednie stosowanie przepisów o arbitrażu – wzmianka	765
Bibliografia	766

Rozdział XXIV

Adwokat mediator (<i>Katarzyna Przyłuska-Ciszewska</i>)	767
1. Uwagi ogólne.....	767
2. Adwokat jako mediator.....	768
3. Czym jest mediacja.....	770
4. Zasady mediacji	770
5. Sprawy nadające się do mediacji	774
6. Jak być dobrym mediatorem?	775
7. Rys historyczny.....	778
8. Wymogi szkoleniowe uzyskania tytułu mediatora	780
A. Rodzaje mediacji.....	781
B. Rola adwokatów w mediacji	782
C. Cechy adwokata mediatora	783
D. Adwokat w mediacji jako pełnomocnik strony i negocjator	784
E. Etyka pracy mediatora.....	786
F. Mediacja w praktyce.....	787
G. Praktyka refleksyjna, superwizja a doskonalenie zawodowe adwokatów mediatorów	790
9. Podsumowanie.....	792
Bibliografia	792

Rozdział XXV

Inna działalność adwokacka (<i>Sylvia Gregorczyk-Abram, Ryszard Roman Kalisz, Kamila Kurkowska, Marek Malecha, Dagmara Miler</i>)	793
1. Adwokat jako doradca restrukturyzacyjny (<i>Marek Malecha</i>)	793
A. Uwagi ogólne.....	793

B. Jak zostać doradcą restrukturyzacyjnym	794
C. Przedmiot działalności doradcy restrukturyzacyjnego	798
D. Doradca restrukturyzacyjny jako syndyk.....	799
E. Doradca restrukturyzacyjny jako nadzorca układu, nadzorca sądowy lub zarządca.....	801
F. Doradca restrukturyzacyjny jako doradca dłużnika lub wierzyciela.....	806
G. Obowiązek doskonalenia zawodowego	807
H. Odpowiedzialność odszkodowawcza	808
I. Nadzór nad działalnością doradcy restrukturyzacyjnego	808
J. Podsumowanie.....	810
2. Adwokat jako rzecznik patentowy (<i>Dagmara Miler</i>)	810
A. Uwagi ogólne.....	810
B. Rewolucja w podejściu do świadczenia usług prawnych w biznesie	811
C. Zawód rzecznika patentowego.....	813
D. Kompetencje rzecznika patentowego	814
E. Warunki formalne uzyskania tytułu zawodowego „rzecznik patentowy” przez adwokata	819
F. Praktyczne aspekty łączenia zawodu rzecznika patentowego i adwokata	821
a. Zwolnienie od wymogu odbycia aplikacji rzecznikowskiej	821
b. Korzystanie z dwóch tytułów zawodowych a stawki za czynności przed sądem i Urzędem Patentowym.....	822
c. Korzystanie z dwóch tytułów zawodowych a strój urzędowy	823
d. Członkostwo w dwóch samorządach zawodowych.....	824
e. Kwestie wizerunkowe i budowanie marki osobistej.....	826
G. Podsumowanie.....	827
3. Rola adwokatury w budowaniu i umacnianiu społeczeństwa obywatelskiego (<i>Sylwia Gregorczyk-Abram</i>)	828
4. Adwokat jako polityk (<i>Ryszard Roman Kalisz</i>)	833
5. Marketing prawniczy i adwokat w mediach społecznościowych (<i>Kamila Kurkowska</i>).....	842
A. Polscy prawnicy na europejskim podium.....	842
B. Klienci z polecenia.....	843
a. Klienci z polecenia – zagrożenia	845
b. Klienci z polecenia a specjalizacja.....	846
C. Specjalizacja a dobrostan.....	846
D. Branża prawnicza jest inna	847
E. Polki i Polacy w mediach społecznościowych	847
F. Kiedy klienci kancelarii kupują.....	848
G. Jak znaleźć czas na marketing, będąc czynnym adwokatem	850
H. Przeszkody w realizacji celów biznesowych w kancelarii	851
I. Jakie konkretne działania można podjąć?	852

J. Małe kancelarie w starciu z dużymi podmiotami	853
K. Przeszkody w korzystaniu z usług adwokata a wyróżnienie się wśród konkurencji	855
L. Co przeszkadza kancelarii rosnąć	856
M. Podsumowanie	857
Bibliografia	858

Rozdział XXVI

Umiejętność przeprowadzenia researchu prawnego na przykładzie

wyszukiwania przepisów prawa (<i>Barbara Szczepańska</i>)	861
1. Uwagi ogólne	861
2. Umiejętność wyszukiwania informacji jako realizacja zasady należytej staranności zawodowej	862
3. Terminologia (research prawny), wyszukiwanie informacji, kwerendy	862
4. Źródła informacji o prawie	863
A. Publiczne systemy dostępu do informacji o prawie	863
a. Dziennik Ustaw	863
b. Dzienniki urzędowe	864
c. Internetowy System Aktów Prawnych (ISAP)	864
B. Komercyjne systemy informacji prawnej	866
a. Metodologia bazy	867
5. Narzędzia wspomagające pracę z aktami prawnymi	872
A. Wersje czasowe aktów prawnych	872
B. Zmiana daty obowiązywania	874
6. Wyszukiwanie aktów prawnych i relevantnych przepisów	874
A. Wyszukiwanie z użyciem skrótów	874
B. Wyszukiwanie wzbogacone (o synonimy)	875
C. Wyszukiwanie z użyciem potocznych nazw aktów prawnych (również w projektach aktów prawnych)	876
D. Wyszukiwanie przez hasła z indeksu	877
E. Wyszukiwanie z użyciem operatorów logicznych i znaków specjalnych	878
7. Organizacja warsztatu pracy	880
A. Pulpity	881
B. Aktówka SIP LEX	881
C. Alerty	882
8. Podsumowanie	882
A. Wąski kadr	883
B. Złudzenie trafności	883
C. Myślenie tunelowe	884
Bibliografia	885

Autorzy	887
----------------------	-----

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

dyrektywa usługowa	– dyrektywa 2006/123/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. dotycząca usług na rynku wewnętrznym (Dz.Urz. UE L 376, s. 36)
EKPC	– Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r. poz. 17 ze zm.)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2023 r. poz. 1465)
k.p.a.	– ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 572)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)
k.p.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 37 ze zm.)
k.p.s.w.	– ustawa z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2022 r. poz. 1124 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)
KEA	– Zbiór zasad etyki adwokackiej i godności zawodu (Kodeks etyki adwokackiej), przyjęty uchwałą nr 2/XVIII/98 Naczelnej Rady Adwokackiej z 10.10.1998 r. (tekst jedn.: załącznik do uchwały nr 403/2023 Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z 7.12.2023 r.; https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-1zal-do-uchwaly-prezydium-nra-nr-4032023kodeksetykiadwokackiejtekst-jednolity-39478.pdf ; https://sip.lex.pl/#/act/290351891/3458034)
KERP	– Kodeks etyki radcy prawnego, przyjęty uchwałą nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z 22.11.2014 r. (tekst jedn.: załącznik do uchwały nr 884/XI/2023 Prezydium Krajowej

	Radcy Radców Prawnych z 7.02.2023 r.; https://sip.lex.pl/#/act/290224219/3266858)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
KPP	– Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389)
o.p.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2023 r. poz. 2383 ze zm.)
p.p.s.a.	– ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2023 r. poz. 1634 ze zm.)
p.u.s.a.	– ustawa z 25.07.2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2492 ze zm.)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)
p.w.p.	– ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1170)
pr. adw.	– ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2022 r. poz. 1184 ze zm.)
pr. przeds.	– ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2024 r. poz. 236)
pr. rest.	– ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2022 r. poz. 2309 ze zm.)
pr. up.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520 ze zm.)
Protokół nr 4	– Protokół nr 4 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Strasburgu 16.09.1963 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175/2 ze zm.)
r.k.p.p.a.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 3.10.2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. z 2023 r. poz. 2631 ze zm.)
r.o.c.a.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. z 2023 r. poz. 1964 ze zm.)
r.o.w.w.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 9.03.2018 r. w sprawie określenia wysokości wynagrodzenia i zwrotu wydatków poniesionych przez kuratorów ustanowionych dla strony w sprawie cywilnej (Dz.U. poz. 536)
r.u.s.p.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2514 ze zm.)
reg. d.o.a.	– Regulamin działania organów adwokatury i organów izb adwokackich, uchwalony uchwałą nr 11 Krajowego Zjazdu Adwokatury z 20.11.2010 r. (tekst jedn.: załącznik do uchwały nr 56/2022 Naczelnej Rady Adwokackiej z 13.03.2022 r., https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-zal-do-uchwaly-nr-56-2022regulamin-dzialania-organowtekst-jednolity-37674.pdf , dostęp: 8.03.2024 r.)

- reg. d.r.d. – Regulamin działania rzeczników dyscyplinarnych i zastępców rzeczników dyscyplinarnych oraz trybu i sposobu ich wyboru, przyjęty uchwałą nr 50/2018 Naczelnej Rady Adwokackiej z 24.11.2018 r. (tekst jedn.: obwieszczenie Naczelnej Rady Adwokackiej z 25.11.2021 r., https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-120211125-regulamin-rzecznikow-dyscyplinarnych-tekst-jednolity-37716.pdf, dostęp: 8.03.2024 r.)
- reg. ETPC – Regulamin Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Rules of Court, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/rules_court_eng, dostęp: 8.03.2024 r.)
- reg. KZA – Regulamin Krajowego Zjazdu Adwokatury oraz zgromadzeń izb adwokackich, przyjęty uchwałą Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Adwokatów z 19.12.2020 r. (tekst jedn.: załącznik do uchwały nr 110/2023 NRA z 9.09.2023 r., https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-zal-do-uchwaly-nr-110-2023regulamin-kza-oraz-zgromadzen-izb-adwokackichtekst-jednolity-38132.pdf)
- reg. o.a.a. – Regulamin odbywania aplikacji adwokackiej, przyjęty uchwałą nr 55/2011 Naczelnej Rady Adwokackiej z 19.11.2011 r. (tekst jedn.: załącznik do uchwały nr 257/2022 Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z 24.11.2022 r., https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-12zal-do-uchwaly-prezydium-nra-nr-2572022regulamin-aplikacijtekst-jednolity-37705.pdf, dostęp: 8.03.2024 r.)
- reg. ORA – Regulamin organizacji i funkcjonowania okręgowych rad adwokackich, przyjęty uchwałą nr 137/2023 Naczelnej Rady Adwokackiej z 21.10.2023 r., https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-uchwala-nra-nr-137-2023regulamin-ora-40654.pdf (dostęp: 8.03.2024 r.)
- reg. SA KIG – Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie, <https://sakig.pl/wp-content/uploads/2022/03/REGULAMIN-ARBITRAZOWY-tekst-jednolity-ze-zmianami-z-dn.-8-listopada-2021-obow.-od-1-kwietnia-2022.pdf> (dostęp: 8.03.2024 r.)
- reg. SA Lewiatan – Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Konfederacji Lewiatan, <https://sadarbitrazowy.org.pl/wp-content/uploads/2023/09/nNO-WY-Regulamin-SAL-word-zmiany-od-1-lipca-2023.pdf> (dostęp: 8.03.2024 r.)
- reg. TSUE – Regulamin postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości (Dz.Urz. UE L 265 z 2012 r., s. 1, ze zm.)
- reg. w.z.a. – uchwała nr 140/2023 Naczelnej Rady Adwokackiej z 1.12.2023 r. – Regulamin wykonywania zawodu adwokata, https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-regulamin-wykonywania-zawodu-adwokata-1122023-39479.pdf (dostęp: 8.03.2024 r.)
- regulamin Sejmu – uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 30.07.1992 r. – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. z 2022 r. poz. 990 ze zm.)

RODO	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27.04.2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.Urz. UE L 119, s. 1)
rozporządzenie 2019/1111	– rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111 z 25.06.2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (Dz.Urz. UE L 178, s. 1)
rozporządzenie nr 4/2009	– rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z 18.12.2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych (Dz.Urz. UE L 7 z 2009 r., s. 1)
statut SA KIG	– Statut Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie (https://sakig.pl/wp-content/uploads/2018/12/statut.pdf , dostęp: 8.03.2024 r.)
statut TSUE	– Protokół (nr 3) w sprawie Statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 210)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
TUE	– Traktat o Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 13)
u.COVID-19	– ustawa z 2.03.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 340 ze zm.)
u.d.e.	– ustawa z 18.11.2020 r. o doręczeniach elektronicznych (Dz.U. z 2023 r. poz. 285 ze zm.)
u.f.i.	– ustawa z 27.05.2004 r. o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi (Dz.U. z 2023 r. poz. 681 ze zm.)
u.f.r.	– ustawa z 26.01.2023 r. o fundacji rodzinnej (Dz.U. poz. 326 ze zm.)
u.g.n.	– ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2023 r. poz. 344 ze zm.)
u.i.d.p.	– ustawa z 17.02.2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz.U. z 2024 r. poz. 307)
u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1144 ze zm.)
u.KAS	– ustawa z 16.11.2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. z 2023 r. poz. 615 ze zm.)
u.l.d.r.	– ustawa z 15.06.2007 r. o licencji doradcy restrukturyzacyjnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1007)
u.n.p.p.	– ustawa z 5.08.2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz.U. z 2021 r. poz. 945)

u.o.k.k.	–	ustawa z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. z 2024 r. poz. 594)
u.o.o.p.z.	–	ustawa z 28.10.2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2023 r. poz. 659 ze zm.)
u.o.t.p.TK	–	ustawa z 30.11.2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz.U. z 2019 r. poz. 2393)
u.p.t.u.	–	ustawa z 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2024 r. poz. 361 ze zm.)
u.r.p.	–	ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 499)
u.r.pat.	–	ustawa z 11.04.2001 r. o rzecznikach patentowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 749)
u.r.t.	–	ustawa z 29.12.1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 2022 r. poz. 1722 ze zm.)
u.SN	–	ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2024 r. poz. 622)
u.ś.p.p.	–	ustawa z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2020 r. poz. 823)
u.u.a.1950	–	ustawa z 27.06.1950 r. o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1959 r. Nr 8, poz. 41 ze zm.)
u.z.n.k.	–	ustawa z 16.04.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U. z 2022 r. poz. 1233)

Czasopisma i publikatory

BNRA	–	Biuletyn Naczelnej Rady Adwokackiej
HUDOC	–	baza orzeczeń ETPC (https://hudoc.echr.coe.int/)
iKAR	–	internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny
ISAP	–	Internetowy System Aktów Prawnych
MPH	–	Monitor Prawa Handlowego
M. Praw.	–	Monitor Prawniczy
ONSA	–	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSASz	–	Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Szczecinie
OSN	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNAPiUS	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	–	Orzecznictwo Sądów Polskich. Izba Cywilna
OSNC-ZD	–	Orzecznictwo Sądów Polskich. Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
OSNCP	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Pracy
OSNKW	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNP	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSPika	–	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A

OTK-B	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria B
Pał.	–	Palestra
PiP	–	Państwo i Prawo
PPH	–	Przegląd Prawa Handlowego
Prok. i Pr.	–	Prokuratura i Prawo
PUG	–	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPEiS	–	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SIP	–	system informacji prawnej
ZNSA	–	Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego

Instytucje

CCBE	–	Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy (ang. Council of Bars and Law Societies of Europe; fr. Conseil des barreaux européens)
CEPEJ	–	Europejska Komisja na rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (ang. European Commission for the Efficiency of Justice)
ETPC	–	Europejski Trybunał Praw Człowieka
EUIPO	–	Urząd ds. Własności Intelektualnej Unii Europejskiej (ang. European Union Intellectual Property Office)
IBA	–	Międzynarodowe Stowarzyszenie Prawników (ang. International Bar Association)
KIA	–	Krakowska Izba Adwokacka
KMRE	–	Komitet Ministrów Rady Europy
KOS	–	Komitet Obrony Sprawiedliwości
KRS	–	Krajowy Rejestr Sądowy
KZA	–	Krajowy Zjazd Adwokatury
NRA	–	Naczelna Rada Adwokacka
NSA	–	Naczelny Sąd Administracyjny
ORA	–	okręgowa rada adwokacka
PTPA	–	Polskie Towarzystwo Prawa Antydyskryminacyjnego
RCL	–	Rządowe Centrum Legislacji
RDA	–	Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury
RDIA	–	rzecznik dyscyplinarny izby adwokackiej
SA	–	sąd apelacyjny
SA KIG	–	Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie
SN	–	Sąd Najwyższy
SO	–	sąd okręgowy
SR	–	sąd rejonowy
TK	–	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	–	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
UOKiK	–	Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
WKR	–	Wyższa Komisja Rewizyjna
WSD	–	Wyższy Sąd Dyscyplinarny
ZUS	–	Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Inne

ADR	– <i>alternative dispute resolution</i>
AML	– przeciwdziałanie praniu pieniędzy (ang. <i>anti money laundering</i>)
M&A	– <i>merger and acquisition</i>
MŚP	– małe i średnie przedsiębiorstwa
PE	– <i>private equity</i>
PIN	– <i>positions, interests, needs</i>
VC	– <i>venture capital</i>

SŁOWO WSTĘPNE REDAKTORA SERII

Drogi Czytelniku!

Tomem *Meritum Adwokata i Adwokatk*i otwieramy wyjątkową na rynku wydawniczym serię „Meritum Zawodów Prawniczych”.

Ukazywać się będą w niej publikacje mające stanowić kompendium wiedzy dla osób wykonujących najbardziej znane zawody prawnicze oraz zawody blisko z prawem związane. W serii ukazywać się będą zatem tomy poświęcone wykonywaniu zawodu adwokata, radcy prawnego, sędziego, prokuratora oraz doradcy podatkowego, komornika, policjanta, kuratora czy mediatora. Ich adresatami, oprócz osób wykonujących zawody prawnicze, są również studenci prawa, aplikanci, osoby aktywne zawodowo, jak też te, które zamierzają wrócić do wykonywania zawodu.

Cykl „Meritum” ma charakter opracowań praktycznych. Chcemy, by był przydatny w codziennej pracy, dostarczał wiedzy i odpowiedzi na najważniejsze pytania związane z wykonywaniem zawodu prawnika. Każdy tom zawierać będzie wybór potrzebnych informacji, które w niepowstrzymanym zalewie regulacji prawnych, opracowań, analiz i orzeczeń są najbardziej istotne. Ma więc stanowić narzędzie, z którego korzystanie ułatwi osiągnięcie sukcesu. Wierzymy, że stanie się codzienną pomocą i wsparciem. Celem każdej z publikacji w serii „Meritum Zawodów Prawniczych” jest również przekazanie wszechstronnej informacji o tym, jakie przepisy regulują wykonywanie zawodu, jak przygotować się do tej pracy, jaka jest specyfika zawodu i jego najważniejsze wyzwania.

Pierwszy tom „Meritum” poświęcony jest wykonywaniu zawodu adwokatk*i* i adwokata. Dziękuję redaktorce naukowej tomu mec. dr Katarzynie Gajowniczek-Pruszyńskiej oraz wszystkim autorom, znakomitym adwokatkom i adwokatom, za trud włożony w jego powstanie.

Mam nadzieję, że już niedługo zapowiemy wydanie kolejnej części cyklu „Meritum Zawodów Prawniczych”.

redaktor serii
prof. dr hab. SSN Paweł Wiliński

SŁOWO WSTĘPNE REDAKTOR WYDANIA

Odkąd spory pomiędzy ludźmi przestały być rozstrzygane siłą, istnieją adwokaci. Pożytecznym przeto okazało się zachować pewne ostrożności, dzięki którym sędziowie byłiby najmniej w błąd wprowadzani, strony zaś przyczyniałyby się, chcąc nie chcąc, do należytego wymiaru sprawiedliwości. Nie wynaleziono nic odpowiedniejszego, ponad postawienie między stronami a sędziami ludzi, których zawodem byłaby obrona interesów stron procesowych, a którzy by jednocześnie dawali gwarancję uczciwości i skrupulatności.

Fernand Payen, *O powołaniu adwokatury i sztuce obrończej*,
Warszawa–Kraków 1938, tłum. Jan Ruff

Mają Państwo w rękach publikację nowatorską, pierwszą taką na polskim rynku wydawniczym. To dzieło ponad trzydziestu autorek i autorów poświęcone tematyce związanej z wykonywaniem zawodu adwokata i adwokacki w Polsce. Nikt wcześniej nie zdecydował się na przygotowanie pozycji, która podejmowałaby te zagadnienia, i to w tak szerokim zakresie. Odnajdą bowiem Państwo w publikacji kompleksową wiedzę o zasadach funkcjonowania samorządu zawodowego, przebiegu aplikacji adwokackiej, warunkach wykonywania zawodu, w tym o praktycznych aspektach zakładania, działalności i likwidacji kancelarii adwokackiej. Rozdziały poświęcone metodom prowadzenia określonych spraw, w tym specyfice postępowań z urzędu oraz istocie innych, dodatkowych ról adwokackich, stanowią cenne źródło praktycznych wskazówek.

Przyjęcie zaproszenia przez znakomitych praktyków i praktyczki prawa doprowadziło do powstania swobodnego podręcznika skierowanego zarówno do osób odbywających aplikacje prawnicze, świeżo upieczonych adwokatów i adwokatów, jak i przedstawicieli innych zawodów prawniczych, którzy planują podjąć nowe wyzwania zawodowe. Publikacja jest zwiastunem kolejnych tomów, poświęconych wszystkim zawodom prawniczym w Polsce.

Wydawnictwo dodatkowo podjęło się zadania przedstawienia adwokatury od nieco innej niż powszechnie znana strony. Informacje o specyfice i różnych formach wykonywania tego zawodu, świadczeniu nieodpłatnej pomocy prawnej, funkcji kuratora, arbitra lub

mediatora mogą uświadomić Czytelnikom wymagania i bariery w codziennej pracy zawodowej członków i członkiń palestry. Nie zabrakło w publikacji fragmentów poświęconych dylematom deontologicznym, z jakimi od lat mierzy się adwokatura bądź przed jakimi stanie w przyszłości.

Podzielenie się wiedzą o tym zawodzie uzasadnione jest także stanem liczebnym adwokatury, rozmiarem przedsięwzięcia, jakim jest przygotowanie do wykonywania tego zawodu i stania na straży optymalnych warunków rzetelnego realizowania jego założeń. Dostęp do zawodu, w tym do nowoczesnego, choć opartego na tradycyjnych wartościach, szkolenia na aplikacji adwokackiej, która jest najlepszą drogą dojścia do zawodu, wymusza na samorządzie adwokackim przyjęcie nowych założeń, zarówno organizacyjnych, jak i metodologicznych, w realizacji których być może niniejsza pozycja będzie również pomocna.

Jak pisze J. Zajadło: „Niezaprzeczalnie zawód adwokata «otoczony jest najciekawszą aurą kulturową wśród wszystkich zawodów prawniczych»”¹. Zapewne refleksja ta wynika z postrzegania naszej stereotypowej roli jako powiernika tajemnic klienta oraz życia zawodowego na rzekomym przecięciu świata bezprawia i wymiaru sprawiedliwości. Traktowanie zawodu jako profesji targanej dylematami moralnymi sprzyja tworzeniu literackiej historii bohaterów w różnych perspektywach i postawach etycznych². Mówiąc żartobliwie, nie można wykluczyć, że wizerunek takich bohaterów jest powodem, dla którego od lat szeregi palestry zasilają kolejne pokolenia ambitnych i świetnie wykształconych prawniczek i prawników. Ale na poważnie – wierzę, że powodem jest jednak świadectwo odwagi adwokatów i adwokatów polskich, którzy w tzw. czasach próby manifestowali poświęcenie w niesieniu pomocy prawnej i mieli też wpływ na kształtowanie wolnego i demokratycznego państwa prawa, niezależnego wymiaru sprawiedliwości i umiejscowienie Polski w ramach zjednoczonej Europy. Jest wśród adwokatów i adwokatów wielu, których życiorysy stanowią świadectwo czasów, w których żyli, oddając ich determinację i poświęcenie własnego dobra na rzecz społeczeństwa i wspólnych wartości. Mam tu na myśli m.in. takie postacie jak A. Mogilnicki, A. Steinsbergowa

¹ J. Zajadło [w:] *Fascynujące ścieżki filozofii prawa*, red. J. Zajadło, K. Zeidler, Warszawa 2021, s. 388 i wskazana tam literatura, m.in. odniesienie w cytacie do M. Zbuckiej, *Tajemnica zawodowa* [w:] *Etyka prawnicza. Zagadnienia podstawowe*, red. S. Sykuna, Warszawa 2018, s. 230–251.

² W literaturze popularnej i filmowej wielu „adwokackich bohaterów” zyskało miano kultowych, m.in.: M. Puzo, *Ojciec chrzestny*, z ekranizacją F.F. Coppoli i ambiwalentną moralnie postacią *consigliere* mafii Toma Hagen; liczne książki J. Grishama, a szczególnie *Firma*, *Zaklinacz deszczu*, z nieco zapomnianą ekranizacją pod tym samym tytułem i M. Damonem w roli głównej; film *Erin Brockovich*, z brawurową rolą J. Roberts; seriale na platformie strumieniowej – *W garniturach* (*Suits*) i *Żona idealna* (*Good Wife*) i ich kontynuacje; czy w końcu polskie produkcje filmowe, z których na wymienienie zasługują *Bezmiar sprawiedliwości*, ze scenariuszem adw. A. Malickiego, i *Krótki film o zabijaniu*, czyli *Dekalog, pięć*, ze scenariuszem adw. K. Piesiewicza i niezapomnianą rolą K. Globisza jako rozpoczynającego drogę zawodową obrońcy.

czy – z grona bardziej współczesnych adwokatów – J. Taylor i A. Bogucka-Skowrońska³. Wiele im dziś zawdzięczamy.

Obecnie takim wzorcem dla najmłodszych pokoleń członkiń i członków palestry są z pewnością adwokacy aktywiści stojący po stronie słabszych, narażonych na wykluczenie i dyskryminację. Pełnomocnicy i obrońcy współuczestniczący w zapadaniu precedensowych rozstrzygnięć i kształtujący naszą wspólną wrażliwość. Patrząc zaś na świat poza naszymi granicami, w szczególności naszych sąsiadów, adwokaci, którzy za świadczenie pomocy na rzecz ochrony praw i wolności płacą najwyższą cenę⁴.

Ten zawód, choć oceniany przez społeczeństwo różnie, nierzadko krytycznie, jest ustawowo powołany do współtworzenia i ochrony praw i wolności obywatelskich, a jak pokazują minione lata, ma także swój znaczący wkład w kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego.

Zachęcam Państwa zatem do lektury, a wszystkim autorkom i autorom, którzy zechcieli podzielić się swoją wiedzą i bezcennym doświadczeniem zawodowym, doprowadzając do powstania unikatowej książki, bardzo serdecznie dziękuję.

Należy podkreślić, że ukazanie się tej publikacji jest bez wątpienia zasługą pomysłodawcy i inicjatora całej serii wydawniczej – prof. dr. hab. Pawła Wilińskiego, bez którego wsparcia niniejsza praca by się nie powiodła. Serdeczne podziękowania kieruję do recenzentów naukowych: prof. dr. hab. Zbigniewa Ćwiakalskiego oraz prof. dr. hab. Macieja Gutowskiego, których wartościowa ocena przyczyniła się do ostatecznego kształtu publikacji.

³ A. Mogilnicki, *Wspomnienia adwokata i sędziego*, Warszawa 2016; A. Mogilnicki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2019 (reprint) wraz ze słowem wstępnym S. Zabłockiego i przedmową A. Łazarskiej; S. Zabłocki, *Na stulecie adwokatury [w:] 100 lat odrodzonej adwokatury polskiej 1918–2018*, Warszawa 2018; A. Steinsbergowa, *Widziane z ławy obrończej*, Warszawa 2016, ze wstępem A. Friszke; A. Machcewicz, *Naprawdę trzeba było coś zrobić. Z Jackiem Tylorem rozmawia Anna Machcewicz*, Sopot 2018; <http://bip.brpo.gov.pl/pl/content/anna-bogucka-skowronska> (dostęp: 10.04.2024 r.).

⁴ R. Szoszyn, *Białoruś. Reżim aresztuje adwokatów broniących więźniów politycznych*, <https://www.rp.pl/polityka/art38178291-bialorus-rezim-aresztuje-adwokatow-broniacych-wiezniow-politycznych>; *Białoruś: adwokaci opozycji stracili licencje*, <https://belsat.eu/pl/news/19-02-2021-bialorus-adwokaci-opozycji-stracili-licencje>; *Białoruś, Adwokat Aleksandr Danilewicz skazany na 10 lat więzienia*, <https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/bialorus-adwokat-aleksandr-danilewicz-skazany-na-10-lat-wiezienia,697695.html>; *Białoruscy adwokaci nadal represjonowani*, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/759186,bialoruscy-adwokaci-nadal-represjonowani.html>; M. Wyrzykowska, *Białoruś: adwokatom zalecono uzgadnianie wywiadów z kierownictwem*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/bialorus-adwokatom-zalecono-uzgadnianie-wywiadow-z-kierownictwem,173188.html>; *Media: prawnicy, którzy bronili Nawalnego, podejrzani o udział w „organizacji ekstremistycznej”*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/media-prawnicy-ktorzy-bronili-nawalnego-podejrzani-o-udzial-w-organizacji>; W. Bieliashyn, *Adwokaci Nawalnego aresztowani za „działalność ekstremistyczną”. To bezpośrednie zagrożenie dla życia opozycjonisty*, <https://wyborcza.pl/7,75399,30300333,adwokaci-nawalnego-aresztowani-za-dzialalnosc-ekstremistyczna.html> (dostęp: 10.04.2024 r.).

Na koniec bardzo dziękuję wydawnictwu Wolters Kluwer za powierzenie mi pracy redaktorskiej i umożliwienie udziału w tym bezprecedensowym wydarzeniu publikacyjnym.

* * *

Publikację tę poświęcamy pamięci Jakuba Jacyny – wyjątkowego adwokata i oddanego samorządowca.

* * *

Warszawa, kwiecień 2024 r.

adw. dr Katarzyna Gajowniczek-Pruszyńska

Część I

**ISTOTA I STRUKTURA SAMORZĄDU
ZAWODOWEGO**

Rozdział I

POZYCJA USTROJOWA ADWOKATURY W WYMIARZE SPRAWIEDLIWOŚCI

1. Podstawy ustrojowe pozycji adwokatury w wymiarze sprawiedliwości

Pozycja adwokatury polskiej, jej społeczna funkcja i prestiż są sprzężone z funkcjonowaniem całego systemu ochrony prawnej, czyli systemu, którego główną funkcją jest ochrona podmiotowych praw i wolności człowieka i obywatela, ale również szeroko pojmowanych stosunków społecznych oraz dóbr i wartości, które są niezbędne do prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa w demokratycznym państwie prawnym¹. Adwokatura jest częścią szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości. Adwokat jest bowiem jednym z uczestników postępowania sądowego (co prawda nie bezstronnym), który występując w roli obrońcy lub pełnomocnika strony, współtworzy w istocie wymiar sprawiedliwości. Taka jest bowiem rola adwokatury jako partnera władzy publicznej współdziałającego w kształtowaniu i stosowaniu prawa oraz współdziałaniu w ochronie praw i wolności obywatelskich².

Stąd rozważania na temat wykonywania zawodu adwokata należy rozpocząć od ustalenia, jakie są ustrojowe, wynikające z Konstytucji RP, podstawy wyznaczające charakter, status i pozycję adwokatury w systemie organów państwa, w tym w wymiarze sprawiedliwości.

Podstawowym przepisem wyznaczającym tę pozycję jest art. 17 ust. 1 Konstytucji RP, który stanowi, że:

¹ Szerzej na temat ochrony prawnej w ujęciu podmiotowym i przedmiotowym, w tym na temat systemu organów ochrony prawnej, zob. M. Kruk i in., *Ochrona praw i wolności. System instytucjonalny w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2019, s. 39–46.

² Por. M. Gutowski, P. Kardas, *Adwokatura jest strażnikiem prawa, nie polityki*, „Palestra” 2016/1–2, s. 7–14.

„W drodze ustawy można tworzyć **samorządy** zawodowe, reprezentujące **osoby wykonujące zawody zaufania publicznego** i sprawujące pieczę nad należyтым wykonywaniem tych zawodów **w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony**”³.

Ustrojowy charakter samorządu adwokackiego przejawia się na dwóch zasadniczych płaszczyznach:

- 1) samorząd adwokacki składa się na strukturę instytucjonalną państwa, a więc na ustroj państwa w znaczeniu instytucjonalnym, i stanowi w swoim założeniu istotny komponent jego instytucjonalno-ustrojowej struktury, czyli ma i powinien mieć swoje ustalone miejsce w obrębie struktury administracji publicznej w państwie lub też przynajmniej powinien być istotnym partnerem społecznym administracji publicznej, związanym z tą administracją nierozdzielными więzami funkcjonalno-organizacyjnymi. W takim układzie samorząd zawodowy adwokatów jest traktowany przez ustawodawcę konstytucyjnego bynajmniej nie jako wyłącznie indywidualna i prywatna sprawa osób w nim zrzeszonych (a więc jako organizacja całkowicie prywatna), ale jest raczej uznawany za jedną z podstawowych struktur instytucjonalnych państwa jako takiego;
- 2) ustrojowy charakter samorządu adwokackiego oznacza, że ma on w swoim założeniu przesądzać o praktycznym kształcie ustroju politycznego, społecznego i gospodarczego państwa, a więc ma wpływać na procesy polityczne, społeczne i gospodarcze będące wyrazem określonych zasad ustrojowych oraz ma te procesy, razem i we współpracy z (innymi) władzami publicznymi, współkształtować. Można zatem powiedzieć, że konstytucyjna rola samorządu adwokackiego przewidzianego w art. 17 ustawy zasadniczej powinna się przejawiać wpływaniem na praktyczny kształt i funkcjonowanie ustroju politycznego, społecznego i gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej⁴.

Pozycja ustrojowa adwokatury jest zatem wyznaczana istnieniem samorządu, na którym ciąży obowiązek sprawowania pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodu, jak również obowiązek polegający na ochronie interesu publicznego. Status samorządu determinuje funkcja, jaką adwokatura pełni, tj. ochrona interesu publicznego – interes ten wyznacza sens i granice pieczy samorządu nad należyтым wykonywaniem zawodu⁵.

Nie tylko przepis art. 17 ust. 1 Konstytucji RP wyznacza pozycję ustrojową adwokatury w wymiarze sprawiedliwości. Jest ona również determinowana treścią innych przepisów ustawy zasadniczej, które są powiązane z tym przepisem merytorycznie, funkcjonalnie i aksjologicznie, co wiąże się z integralnym stosowaniem całości postanowień Kon-

³ Trybunał Konstytucyjny przyznał, że postanowienia zamieszczone w art. 17 Konstytucji RP zawierają normy ustrojowe; por. wyrok TK z 23.04.2008 r., SK 16/07, OTK-A 2008/3, poz. 45; postanowienie TK z 28.02.2012 r., SK 27/09, OTK-A 2012/2, poz. 20.

⁴ *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 428.

⁵ Por. wyrok TK z 18.02.2004 r., P 21/02, OTK-A 2004/2, poz. 9.

stytucji. Otóż o rzetelności postępowania sądowego możemy mówić wówczas, kiedy istnieją realne, a nie iluzoryczne standardy konstytucyjne, które są jednocześnie gwarancjami procesowymi, tj. np. przyznanie każdemu obywatelowi prawa do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP), czy gwarancje prawa do obrony we wszystkich stadiach postępowania, jak też prawo wyboru obrońcy lub prawo do korzystania z obrońcy z urzędu (art. 42 ust. 2 Konstytucji RP)⁶. Ten ostatni przepis stanowi jedną z zasadniczych podstaw ustrojowych istoty zawodu adwokata.

Roli adwokatury w systemie organów ochrony prawnej, w tym w wymiarze sprawiedliwości, nie można odczytywać z pominięciem również innych regulacji konstytucyjnych, takich jak np. art. 77 Konstytucji RP, który proklamuje prawo do odszkodowania za bezprawne działanie organów władzy publicznej („Każdy ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaka została mu wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej”), czy art. 78 Konstytucji RP, który z kolei opisuje prawo do zaskarżania orzeczeń i decyzji („Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji”).

W doktrynie prawa konstytucyjnego podnosi się, że konstytucyjnej legitymacji samorządów osób wykonujących zawody zaufania publicznego, w tym zawód adwokata, należy się również doszukiwać w zasadach ogólnych, które charakteryzują ustrój RP, np. w zasadzie społeczeństwa obywatelskiego i zasadzie pomocniczości. Funkcjonowanie samorządów zawodowych uznać należy za przejaw idei *civil society*, zwłaszcza w kontekście specyfiki wymagań, potrzeb, odpowiedzialności i odniesienia ich funkcjonowania do zaspokajania podstawowych potrzeb i ochrony interesów obywateli i innych podmiotów prawa. Funkcjonowanie (samorządu) adwokatury wpisuje się również w realizację zasady pomocniczości, na której – zgodnie z preambułą do Konstytucji – oparte są prawa podstawowe dla państwa i która ma służyć umacnianiu uprawnień obywateli i ich wspólnot⁷.

Konstytucyjne zakwalifikowanie adwokatury jako organu zaufania publicznego wiąże się również z jej pozycją społeczną. Jak słusznie wskazali prof. M. Gutowski i prof. P. Kardas:

„Nie sympatii władz zawdzięczała adwokatura przez wiele lat swej chlubnej historii pozycję oraz autorytet, rolę w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym kraju, lecz rozumieniu przez społeczeństwo roli i znaczenia adwokatury. Na wielu kartach historii zapisane są dokonania adwokatów. I te bardziej doniosłe, i te mniej znaczące. I te, które dotyczyły

⁶ Przepis ten stanowi, że: „Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu”.

⁷ J. Ciapała, *Samorzady osób wykonujących zawody prawnicze w kontekście postanowień art. 17 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku* [w:] *Samorzady w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku*, red. Z. Witkowski, A. Bień-Kacała, Toruń 2013, s. 321–322.

działalności publicznej, i te dotyczące poszczególnych ludzi. [...] Te dokonania łączyło jedno – zawsze opierały się one na działaniach godnych i przyzwoitych. Ukierunkowanych na ochronę wartości podstawowych, praw jednostki oraz demokratycznych zasad funkcjonowania państwa. Niekiedy doniosłość tych działań – niedostrzegana w chwili ich podejmowania – ujawniała się dopiero w kontekście historycznym”⁸.

2. Adwokatura jako niepaństwowa instytucja publiczna

Z treści art. 17 ust. 1 Konstytucji RP wynika, że adwokaturę można zaliczyć do niepaństwowych instytucji publicznych o charakterze celowym, które wypełniają zadania, korzystając z pomocy państwa o charakterze negatywnym – poprzez ograniczanie obciążeń publicznoprawnych oraz pozytywnym – poprzez np. subwencjonowanie lub wspomaganie działalności⁹.

Działalność adwokata ma więc charakter publiczny oraz stanowi swoistego rodzaju gwarancję poprawności i rzetelności przeprowadzenia wymiaru sprawiedliwości w konkretnej sprawie sądowej dotyczącej konkretnego podmiotu prawa.

Trybunał Konstytucyjny uznaje samorząd zawodowy (adwokatów) za jedną z form decentralizacji administracji, nadając tej decentralizacji charakter rzeczowy, który polega na ustawowym powierzeniu zadań publicznych innym niż państwo i samorząd terytorialny podmiotom administrującym, co jest połączone z przyznaniem tym podmiotom administrującym samodzielności w zakresie wykonywania powierzonych im zadań publicznych. Zadania publiczne są przy tym powierzane samorządom zawodowym dla wykonywania funkcji określonych w art. 17 ust. 1 Konstytucji RP, w tym dla sprawowania pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodów zaufania publicznego. Dokonywana w ramach samorządu zawodowego decentralizacja rzeczowa ma na celu „deetatyzację” pewnej funkcji publicznej poprzez przekazanie jej zawodowej korporacji samorządowej. Konstytucja RP określa tę przekazaną samorządom zawodowym funkcję jako „sprawowanie pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodu” (art. 17 ust. 1), tj. zawodu zaufania publicznego, w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony, inną zaś konstytucyjną funkcją samorządów zawodowych jest reprezentowanie osób wykonujących zawody zaufania publicznego, o czym poniżej. Jest to zatem podstawowa funkcja, jaką mają do zrealizowania – na zasadzie decentralizacji oraz względnej samodzielności – samorządy zawodowe zawodów zaufania publicznego. Istotne jest przy tym stwierdzenie, że zakres zdecentralizowanych zadań publicznych wykonywanych przez organy samorządu zawodowego zawsze określa ustawa. Unormowania ustawowe mogą przy tym w bardzo różnym stopniu precyzować sposób wykonywania powierzonych

⁸ Zob. M. Gutowski, P. Kardas, *Adwokatura...*, s. 9.

⁹ Ch. Millon-Delsol, *Zasada subsydiarności – założenia, geneza, problemy współczesne* [w:] *Subsydiarność*, red. D. Milczarek, Warszawa 1996, s. 48–49.

samorządowi zawodowemu zadań publicznych i mogą one również pozostawić kwestię doboru środków oraz metod działania w zakresie realizacji tychże zadań publicznych organom samych samorządów zawodowych¹⁰.

3. Adwokat jako zawód zaufania publicznego

Z treści art. 17 ust. 1 Konstytucji RP wynika również, że zawód adwokata powinno cechować zaufanie publiczne. Na zaufanie to składa się wiele czynników, a przede wszystkim: przekonanie o profesjonalnym przygotowaniu wykonującego ten zawód, jego doświadczenie, dyskrecja, takt i kultura osobista, zachowanie dobrej woli, właściwych motywacji, należytej staranności zawodowej oraz przestrzeganie wartości istotnych dla profilu zawodu adwokata. Do istotnych wartości należy również pełne i integralne respektowanie prawa, w tym zwłaszcza przestrzeganie wartości konstytucyjnych (zgodnie z hierarchią źródeł prawa) oraz dyrektyw postępowania¹¹.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 26.11.2003 r., SK 22/02, OTK-A 2003/9, poz. 97, wyraźnie zaliczył zawód adwokata, obok zawodu sędziego, prokuratora, notariusza i radcy prawnego, do zawodów zaufania publicznego, wskazując, że każdemu z nich przypisuje się określone zadania, które związane są z ingerencją – w pewnym zakresie – w prawa i obowiązki innych podmiotów i dotyczą różnych sfer życia osobistego i zawodowego.

W przywołanym już wyroku z 18.02.2004 r., P 21/02, Trybunał Konstytucyjny, charakteryzując zawód zaufania publicznego poprzez odwołanie się do wywodów prof. P. Sarneckiego, podniósł, że jest to zawód polegający na obsłudze osobistych potrzeb ludzkich, wiążący się z przyjmowaniem informacji dotyczących życia osobistego i zorganizowany w sposób uzasadniający przekonanie społeczne o właściwym dla interesów jednostki wykorzystywaniu tych informacji przez świadczących usługi. Wykonywanie zawodu zaufania publicznego określane jest dodatkowo normami etyki zawodowej, szczególnie treścią ślubowania, tradycją korporacji zawodowej czy szczególnym charakterem wykształcenia wyższego i uzyskanej specjalizacji.

Z powyższego wynika, że adwokat w ramach świadczonej pomocy prawnej wypełnia swoistego rodzaju misję społeczną i działa w imieniu dobra ogółu poprzez profesjonalne świadczenie usług prawnych¹².

¹⁰ Por. wyrok TK z 6.03.2012 r., K 15/08, OTK-A 2012/3, poz. 24; szerzej zob. *Konstytucja...*, t. 1, red. M. Safjan, L. Bosek, s. 447–449.

¹¹ Por. wyroki TK z 18.02.2004 r., P 21/02; z 7.03.2012 r., K 3/10, OTK-A 2012/3, poz. 25; z 1.12.2009 r., K 4/08, OTK-A 2009/11, poz. 162.

¹² P. Sarnecki, *Pojęcie zawodu zaufania publicznego (art. 17 ust. 1 Konstytucji) na przykładzie adwokatury* [w:] *Konstytucja. Wybory. Parlament. Studia ofiarowane Zdzisławowi Jaroszowi*, red. L. Garlicki, Warszawa 2000, s. 154–156.

Zawody zaufania publicznego powinny być wykonywane w sposób zorganizowany, a działalność przedstawicieli tych zawodów winna cechować społeczna aprobata. Tylko wówczas będzie możliwe osiągnięcie realnego „zaufania publicznego”. Według Trybunału Konstytucyjnego zaufanie buduje się na podstawie kilku czynników, spośród których najważniejsze to:

- przekonanie o zachowaniu przez wykonującego ten zawód dobrej woli,
- właściwa motywacja,
- należyta staranność zawodowa,
- wiara w przestrzeganie wartości istotnych dla profilu danego zawodu,
- pełne i integralne respektowanie prawa, a zwłaszcza wartości konstytucyjnych (w ich hierarchii) oraz dyrektyw postępowania¹³.

Zawody zaufania publicznego określane są również mianem „zawodów wolnych”. Niewątpliwie do takich należy zawód adwokata. Ustrojową podstawę funkcjonowania adwokatury, w tym jej bytność w wymiarze sprawiedliwości, wyróżnia kilka zasadniczych cech, takich jak:

- intelektualny charakter podejmowanych przez adwokatów czynności;
- fachowe umiejętności adwokata, jego profesjonalizm w wykonywaniu zawodu i wysokie umiejętności merytoryczne i praktyczne;
- niezależność w wykonywaniu zawodu, w tym niezależność o charakterze ekonomicznym;
- szczególnie, osobisty charakter więzi łączących wykonującego zawód z odbiorcą usług adwokata;
- przekonanie odbiorcy usługi o właściwym wykorzystywaniu zdobytych informacji dla dobra i ochrony interesów jednostki (tajemnica zawodowa);
- kodyfikacja zasad wykonywania zawodu;
- kodyfikacja norm deontologicznych odnoszących się do wykonywania zawodu;
- brak hierarchii urzędniczej;
- istnienie samorządu zawodowego, który stoi na straży wykonywania zawodu.

Etyka i etos zawodu powinny objawiać się z jednej strony poprzez postawy poszczególnych członków samorządu, z drugiej – w postaci publicznie głoszonych idei i zasad postępowania. Ma to przede wszystkim istotne znaczenie w sytuacji, w której normy te są gwałcone, a prawa podstawowe w sposób elementarny i jawny łamane¹⁴.

„Adwokatura ma [...] powinność wypracowania i przedstawienia stanowiska wynikającego z podstawowych i chronionych przez adwokaturę wartości, apolitycznego stanowiska w kwestiach związanych z ustrojem i systemem prawnym państwa oraz z prawnymi gwarancjami wolności i swobód obywatelskich. Ta ostatnia przestrzeń przynależy do podsta-

¹³ Por. wyroki TK z 18.02.2004 r., P 21/02, i z 2.07.2007 r., K 41/05, OTK-A 2007/7, poz. 72.

¹⁴ Obszernie o zakwalifikowaniu zawodu adwokata do zawodów zaufania publicznego por. P. Kuczma, *Adwokat jako zawód zaufania publicznego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Palestra” 2012/3–4.

wowych, fundamentalnych powinności adwokatury, powołanej przecież do stania na straży praworządności oraz ochrony praw i wolności jednostki przed wszelkimi zagrożeniami, także tymi, które wynikają z określonych działań państwa i władzy publicznej. Adwokatura, wypełniając etyczny i ustawowy obowiązek ochrony każdego w ramach obowiązującego systemu prawa, w wielu wypadkach w sposób wpisany w istotę tej profesji pozostaje w sporze, a bywa, że i w konflikcie z państwem i jego organami. Takie usytuowanie adwokata i adwokatury nie jest niczym szczególnym i nie wynika z aktualnej sytuacji w sferze publicznej, lecz stanowi cechę konstytutywną, wyznacznik zawodu adwokata, tego, który wspiera w potrzebie każdego potrzebującego profesjonalnej pomocy. [...] Świadomość podstawowej funkcji i powołania adwokatury powinna być główną determinantą przesądzającą o wyborze strategii publicznego działania adwokatury jako środowiska. Różnorodność poglądów i ocen prezentowanych wewnątrz adwokatury to jej niedająca się przecenić zaleta. Wielość i przeciwstawność stanowisk prezentowanych przez niezależnych i wolnych adwokatów tworzy pryzmat, w świetle którego możliwe jest perspektywiczne spojrzenie na doczesność, którą widzieć trzeba z punktu widzenia bliższej i dalszej przyszłości. Siłą adwokatury jest możliwość wypracowania mądrego, wyważonego i apolitycznego stanowiska, na bazie propozycji sformułowanych w ożywionych dyskusjach środowiska adwokackiego. Adwokatura jest bowiem mądra mądrością zbiorową. Nie tylko nie musi, lecz nawet nie wolno jej dokonywać wyboru: czy działać w sprawach ważnych w sferze publicznej, czy też działać w sprawach ważnych dla siebie. Adwokatura ma bowiem obowiązek działać w obydwu przestrzeniach jednocześnie”¹⁵.

„Adwokatura powinna więc wypowiadać się na temat wartości konstytucyjnych i ustrojowych naszego państwa. Powinna zwracać uwagę na wszelkie prawne aspekty prawidłowości procesu legislacyjnego, funkcjonowania gwarancji państwa prawnego, jaką jest Trybunał Konstytucyjny, prokuratury, sądownictwa powszechnego, wolności słowa i wolności mediów, wolności obywateli od inwigilacji i gwarancji realności tajemnicy adwokackiej w zestawieniu z koniecznością pozyskania informacji poufnych. [...] Adwokatura, niezależnie od politycznych barw i sympatii jej poszczególnych członków, nie może nie dostrzegać zagrożeń dla konstytucyjnie chronionych wartości, w szczególności tych, które związane są z gwarancjami stworzonymi w interesie każdego obywatela, tworzącymi fundamenty ochrony praw i wolności jednostki w demokratycznym państwie prawnym. Ochrona tych wartości to zadanie każdego adwokata, a także całej adwokatury”¹⁶.

„Adwokatura jako środowisko nie może stracić z pola widzenia tego, na co zwracali uwagę wielcy humaniści, wskazując, że «organizacja społeczeństwa oparta na trzech władzach – prawodawczej, wykonawczej i sądowniczej – odzwierciedla realistyczną wizję społecznej natury człowieka, która wymaga odpowiedniego prawodawstwa dla ochrony wolności wszystkich [...]». [...] Adwokaturze nie wolno pozostać bierną, gdy dostrzega, że zmiany w systemie prawnym nie przebiegają w sposób charakterystyczny dla państwa prawa. Jej obowiązkiem jest – w sposób apolityczny, merytoryczny, adekwatny do skali

¹⁵ M. Gutowski, P. Kardas, *Adwokatura...*, s. 8.

¹⁶ M. Gutowski, P. Kardas, *Adwokatura...*, s. 11.

zagrożeń i bez zbędnej przesady – zwrócić władzy uwagę na ujawniające się zagrożenia i nieprawidłowości, po to, by spełnić ustawową powinność, wreszcie by podjąć działania naprawcze¹⁷.

A zatem deontologia i wyrazistość postaw adwokatów w praktyce oddziałują w istotnym stopniu na społeczne postrzeganie, czyli na percepcję tego zawodu zaufania publicznego.

4. Samorząd adwokatury i jego ustrojowe cele

Samorząd adwokatury upodmiotowia grupę zawodową adwokatów i umożliwia jej samodzielne rozstrzyganie w określonych granicach o swoich sprawach. W rezultacie sprawuje on władztwo publiczne nad sprawami adwokatów. Samorządność zawodowa wykorzystuje energię społeczną, wiedzę fachową i zdolności samoregulacyjne wspólnoty dla zapewnienia optymalnej realizacji zadań publicznych. Decentralizacja poprzez samorząd zawodowy wzmacnia legitymację administracji publicznej oraz zaufanie obywateli do państwa, umożliwiając zainteresowanym grupom zawodowym udział w podejmowaniu rozstrzygnięć władczych, które ich dotyczą. Trybunał Konstytucyjny uznał również, że samorząd jest odpowiedzialny w zakresie wykonywania zawodu w sposób godny, profesjonalny, przy respektowaniu wysokich standardów etycznych. Społeczeństwo oczekuje bowiem od adwokatów posiadania wysokiego przygotowania merytorycznego do wykonywania zawodu, który to poziom jest możliwy do osiągnięcia poprzez realizację specjalistycznych szkoleń odbywanych w ramach aplikacji, już po uzyskaniu dyplomu. Z tego też względu samorząd zawodowy realizuje funkcje i zadania o charakterze publicznym (także władcze) wobec wszystkich osób wykonujących dany zawód zaufania publicznego i pozostających w stosunku przynależności korporacyjnej¹⁸.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 26.11.2003 r., SK 22/02, orzekł, że:

„[...] celem powołania samorządu zawodowego jest dbanie o to, aby dany zawód wykonywały osoby charakteryzujące się posiadaniem wysokiej wiedzy specjalistycznej oraz reprezentujące odpowiedni poziom etyczny. Z tego względu ustawowo ogranicza się wolność świadczenia działalności gospodarczej wyłącznie do członków korporacji zawodowej, którzy spełniają wymogi uprawniające do wykonywania zawodu adwokata. Dopuszczenie innych osób do wykonywania tego zawodu zaufania publicznego jest sprzeczne z interesem publicznym, ponieważ podważałoby ochronę praw obywateli i bezpieczeństwo obrotu prawnego¹⁹.

Trybunał przypomniał, że wysoką jakość usług prawnych świadczonych przez adwokatów zapewnia wiele instytucji, między innymi:

¹⁷ M. Gutowski, P. Kardas, *Adwokatura...*, s. 11–12.

¹⁸ Por. wyroki TK z 7.03.2012 r., K 3/10, i z 18.02.2004 r., P 21/02.

¹⁹ P. Kuczma, *Adwokat...*, s. 153.

- obostrzony tryb kwalifikowania członków korporacji adwokackiej i władcze decydowanie lub współdecydowanie samorządu o dopuszczeniu do wykonywania zawodu, a więc reglamentowanie dostępu;
- obowiązek odbycia aplikacji i złożenia egzaminu adwokackiego;
- gwarancje niezależności w wykonywaniu zawodu;
- niezależność samorządowa;
- respektowanie zasad etyki (deontologii) zawodowej;
- odpowiedzialność dyscyplinarna za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godności zawodu bądź za naruszenie obowiązków zawodowych;
- enumeratywnie wyliczone formy wykonywania zawodu oraz
- powinność ubezpieczenia się adwokatów od odpowiedzialności cywilnej.

5. Niezależność adwokatury

Adwokaci i adwokatura stanowią niezbędny element systemu bezpieczeństwa prawnego i szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości w demokratycznym państwie. Bez dostępu dla każdego człowieka, a zarazem obywatela, do adwokata nie może być mowy o poszanowaniu praw człowieka i podstawowych wolności. To właśnie w rozdziale II Konstytucji RP, traktującym o prawach i wolnościach, adwokaci odnajdują aksjologiczny fundament swojego zawodu. Etyczną busolę adwokatura znajduje także w art. 1 pr. adw., który stanowi, że adwokatura powołana jest do „współdziałania w ochronie praw i wolności obywatelskich”.

Aby pojąć fundamentalny związek zawodu adwokata z prawami i wolnościami konstytucyjnymi, należy zrozumieć, że każde prawo człowieka i każda wolność mają dwa wymiary: materialny i proceduralny. Wymiar materialny praw i wolności realizowany jest przez korzystanie przez człowieka z danej wolności lub prawa. Wymiar proceduralny praw i wolności wymaga zaś, by każde prawo i każda wolność wyposażone były w efektywne instrumenty proceduralne, pozwalające na ich ochronę lub choćby windykację *ex post*. Do najważniejszych elementów proceduralnego wymiaru praw i wolności należy dostęp do niezależnego sądu. Jednak sam dostęp do niezależnego sądu nie jest wystarczający, by zapewnić proceduralną ochronę. Człowiek poszukujący ochrony swoich praw i wolności nawigować musi pomiędzy skomplikowanymi przepisami i praktyką sądów, często nie dysponując nawet elementarną wiedzą prawniczą. Samo skuteczne złożenie odpowiedniej skargi, pozwu, środka odwoławczego w normatywnie ustanowionym terminie może okazać się barierą nie do pokonania i sprawić, że człowiek nie skorzysta z przysługującego mu prawa do sądu. Ponadto w wielu sprawach ma on przeciwko sobie potężnego przeciwnika procesowego, np. prokuratora, wyposażonego w wiedzę i doświadczenie prawnicze. Zatem droga sądowa, a co za tym idzie – realne i efektywne skorzystanie z dostępu do sądu, wymaga dostępu do pomocy prawnej. Pomoc ta musi spełniać określone warunki: musi być niezależna, wysoce wykwalifiko-

wana, cechować się zaufaniem publicznym i być wyposażona w efektywnie chronioną tajemnicę zawodową. Tę rolę w różnych państwach demokratycznych pełnią zawody o różnych nazwach, takich jak: *barrister*, *solicitor*, *Rechtsanwalt*, *abogado*, *avocat* albo *attorney-at-law*. W polskim systemie prawnym funkcję tę pełnią adwokaci oraz w zakresie, w jakim wykonują zawód w kancelariach, radcowie prawni.

Niezależność adwokata wyraża się w tym, że winien on działać wyłącznie na korzyść swojego klienta, broniąc jego praw i wolności, niezależnie od presji, z jaką się może spotkać ze źródeł zewnętrznych. Presja taka może przybrać postać krytycznej oceny ze strony przedstawiciela władzy publicznej, jak chociażby ministra na konferencji prasowej, surowo oceniającego działalność adwokata podejmującego się reprezentacji procesowej człowieka niepopularnego i negatywnie ocenianego z perspektywy władzy politycznej. Presja ta może być także wywierana przez organ w trakcie czynności procesowej, np. aby adwokat pewnych wniosków nie składał albo prowadził sprawę w sposób wygodny i oczekiwany przez organ, a niekoniecznie zbieżny z interesami mandanta samego adwokata. Presja ta może przybierać postać niezrozumienia ze strony najbliższych przyjaciół, środowiska i rodziny adwokata, gdy ten podejmuje się np. obrony człowieka oskarżonego o bardzo poważne przestępstwo, budzące emocje społeczne. Presja wobec adwokata często przyjmuje postać krytyki w stosunku do niego, wyrażanej przez dziennikarzy i publicystów, gdy ten podejmuje się reprezentacji procesowej niepopularnej lub krytycznie ocenianej przez opinię publiczną. W takich przypadkach testowana jest niezależność adwokata, w jej najważniejszym, bo wewnętrznym, wymiarze. W skrajnych przypadkach, tak dobrze przecież znanych w historii Polski, gdy adwokat spotyka się z realnym zagrożeniem lub represjami w związku z obroną praw i wolności swojego klienta, niezależność wewnętrzną adwokata określać można mianem odwagi adwokackiej.

Niezależność wewnętrzna adwokata jest jednak niewystarczająca, by mógł pełnić swoją funkcję w systemie ochrony praw i wolności. By móc efektywnie realizować swoją rolę, adwokat musi wiedzieć, że porusza się w systemie prawnym zapewniającym mu ustrojowe i proceduralne gwarancje, iż nie spotka go represja w związku z prawidłowym świadczeniem przez niego pomocy prawnej. Gwarancje te stanowią o niezależności adwokata w wymiarze zewnętrznym. Do najważniejszych elementów niezależności zewnętrznej adwokata należy przynależność do niezależnego samorządu zawodowego, ustanowionego na podstawie art. 17 ust. 1 Konstytucji RP. W przypadku zagrożenia niezależności indywidualnego adwokata, np. przez wywieranie na niego presji w związku z realizacją przez niego obowiązków zawodowych, samorząd winien odpowiednio interweniować, chroniąc adwokata.

Szczególne znaczenie w tym względzie ma samorządowe sądownictwo dyscyplinarne, autonomiczne szczególnie w stosunku do władz państwowych. Ma ono z jednej strony egzekwować wysoki poziom etyczny adwokatów i aplikantów adwokackich, z drugiej zaś

pełni ważną funkcję chroniącą środowisko przed represjami za prawidłowe, odważne i niezależne wykonywanie obowiązków adwokackich.

Kolejnym elementem proceduralnym chroniącym niezależność adwokata jest ustanowiony w art. 8 ust. 1 pr. adw. ograniczony immunitet. Przepis ten stanowi, że w zakresie, w jakim adwokat – przy wykonywaniu zawodu – dopuszcza się nadużycia wolności słowa, stanowiącego karalną zniewagę lub zniesławienie, podlega ściganiu tylko w drodze dyscyplinarnej. To zaś wymaga istnienia niezależnego od władzy państwowej rzecznika dyscyplinarnego i sądu dyscyplinarnego.

Zatem niezależność wewnętrzna adwokata, wyrażająca się w niezbędnej swobodzie, by mógł bezpiecznie realizować swoje obowiązki wobec klienta, będąca krytycznym elementem systemu ochrony praw i wolności, wymaga istnienia silnego i niezależnego od władzy publicznej samorządu adwokackiego.

6. Ustrojowe cechy zawodu adwokata jako zawodu zaufania publicznego

Jak wskazano powyżej, jednym z filarów niezależności wykonywania zawodu adwokata jest tajemnica zawodowa, która stanowi o jego istocie i w zasadniczy sposób odróżnia ten zawód od innych zawodów. Obowiązek dochowania tajemnicy adwokackiej jest dla każdego adwokata oraz aplikanta adwokackiego nakazem prawnym, jak też moralnym, o czym szerzej w rozdziale temu poświęconym.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 2.07.2007 r., K 41/05, wskazał, że immanentną cechą zawodu zaufania publicznego jest obowiązek (a nie atrybut) zachowania w tajemnicy informacji uzyskanych przez adwokata w ramach świadczonej pomocy prawnej. Istotą tajemnicy zawodowej adwokata jest stworzenie nici zaufania pomiędzy profesjonalnym pełnomocnikiem a jego klientem. Istnienie zaufania jest korzystne zarówno dla klienta, który powierza adwokatowi swoje sekrety, jak i dla ogółu społeczeństwa, ponieważ umożliwia realizację prawa do obrony, rzetelnego wymiaru sprawiedliwości oraz ujawnienia prawdy. Trybunał przypomniał, że tajemnica zawodowa adwokatów istnieje w większości państw członkowskich Unii Europejskiej, posiadając rangę prawa podstawowego i status reguły porządku publicznego, choć jej zakres różni się w poszczególnych systemach prawnych. Zasadnicze znaczenie jako podstawie ochrony tajemnicy zawodowej adwokatów we wspólnotowym porządku prawnym przypisano prawu do rzetelnego procesu (art. 6 EKPC w zw. z art. 6 TUE) oraz podstawowemu prawu do ochrony życia prywatnego. Dwoistość umocowania ochrony tajemnicy zawodowej adwokata powoduje, że nie musi być ona zachowana jedynie w ramach i w celu prawa do obrony, ale może rozciągać się także na szerszy zakres informacji powierzonych profesjonalście przez klienta. Tajemnica zawodowa wiążąca przedstawicieli zawodów prawniczych służy

bowiem nie samym prawnikiem, lecz osobom korzystającym z ich pomocy, a szerzej – skutecznemu funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości²⁰.

Poza tajemnicą adwokacką do ustrojowych cech zawodu adwokata jako zawodu zaufania publicznego zaliczyć możemy również:

- wspomniany wyżej immunitet adwokacki, o którym mowa w art. 8 pr. adw., zgodnie z którym:

„1. Adwokat przy wykonywaniu zawodu adwokackiego korzysta z wolności słowa i pisma w granicach określonych przez zadania adwokatury i przepisy prawa.

2. Nadużycie tej wolności, stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę lub zniesławienie strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza, podlega ściganiu tylko w drodze dyscyplinarnej”.

Dla oceny, czy adwokat przy wykonywaniu zawodu w konkretnej sprawie przekroczył granice wolności słowa, znaczenie ma to, czy jego wypowiedź wynikała z rzeczowej potrzeby uzasadnionej interesem strony;

- własne, niezależne od organów państwowych, sądownictwo dyscyplinarne;
- obowiązek wykonywania czynności zawodowych z należytą starannością, polegającą m.in. na znajomości obowiązujących przepisów prawa i na takim podejmowaniu decyzji, które służą interesom klienta, a jednocześnie są zgodne z zasadami etyki;
- szczególne zasady odpowiedzialności. Intelktualnie i profesjonalnie złożony charakter czynności wykonywanych w ramach wolnych zawodów oraz fakt spełniania przez osoby wykonujące te zawody społecznej misji uzasadniają poddanie osób wykonujących wolne zawody szczególnym zasadom odpowiedzialności. Odpowiedzialność ta ma w pierwszym rzędzie charakter majątkowy (cywilnoprawny), za wszelkie szkody powstałe wskutek popełnionych błędów w sztuce zawodowej. Niezależnie od tego istnieje możliwość pociągnięcia tych osób do ww. odpowiedzialności dyscyplinarnej za działania naruszające reguły deontologii lub etyki zawodowej, w tym uchybiające godności wykonywanego zawodu²¹.

Bibliografia

- Ciapała J., *Samorzady osób wykonujących zawody prawnicze w kontekście postanowień art. 17 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku* [w:] *Samorzady w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku*, red. Z. Witkowski, A. Bień-Kacała, Toruń 2013
- Gitowski M., Kardas P., *Adwokatura jest strażnikiem prawa, nie polityki*, „Palestra” 2016/1–2
- Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016

²⁰ Por. również wyrok TK z 22.11.2004 r., SK 64/03, OTK-A 2004/10, poz. 107.

²¹ Por. *Konstytucja...*, t. 1, red. M. Safjan, L. Bosek, s. 436–439.

- Kruk M. i in., *Ochrona praw i wolności. System instytucjonalny w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2019
- Kuczma P., *Adwokat jako zawód zaufania publicznego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Palestra” 2012/3–4
- Millon-Delsol Ch., *Zasada subsydiarności – założenia, geneza, problemy współczesne* [w:] *Subsydiarność*, red. D. Milczarek, Warszawa 1996
- Sarnecki P., *Pojęcie zawodu zaufania publicznego (art. 17 ust. 1 Konstytucji) na przykładzie adwokatury* [w:] *Konstytucja. Wybory. Parlament. Studia ofiarowane Zdzisławowi Jaroszowi*, red. L. Garlicki, Warszawa 2000

Rozdział II

PODSTAWY NIEZALEŻNEGO SAMORZĄDU ZAWODOWEGO JAKO WARUNKU WYKONYWANIA ZAWODU ADWOKATA

1. Ochrona tajemnicy adwokackiej jako podstawowe zadanie samorządu zawodowego

Mikołaj Pietrzak

Tajemnica zawodowa stanowi jedną z najważniejszych wartości zawodowych adwokata i aplikanta adwokackiego. Tajemnica adwokacka nie jest jednak dobrem adwokata. Jest dobrem służącym społeczeństwu, bezpieczeństwu prawnemu i koniecznym elementem systemu demokratycznego, zbudowanego na poszanowaniu praw i wolności. Tajemnica zawodowa nie stanowi dodatkowego uprawnienia lub przywileju adwokata, lecz jego obowiązek: przede wszystkim wobec swojego klienta, ale także wobec systemu ochrony praw i wolności, którego tajemnica adwokacka stanowi niezbędny element.

Jak wspomniano w rozdziale I niniejszej publikacji, efektywna pomoc prawna stanowi konieczny element dostępu do niezależnego sądu. Bez dostępu do adwokata nie może być mowy o proceduralnej ochronie praw i wolności. Zaś pomoc prawna, by być efektywną, wymaga ochrony tajemnicy zawodowej. Udzielając pomocy prawnej, szczególnie podejmując decyzje strategiczne lub taktyczne jako pełnomocnik procesowy lub obrońca, adwokat musi polegać na informacjach uzyskanych od swojego klienta. Jeżeli informacje przekazywane przez klienta, dotyczące np. okoliczności i wydarzeń będących przedmiotem postępowania, okazałyby się nieprawdziwe, może zdarzyć się w konsekwencji, że udzielana przez adwokata pomoc prawna będzie nietrafna, a nawet szkodliwa. Zatem dla efektywnej pomocy prawnej jest kluczowe, by klient ufał adwokatowi i udzielał mu prawdziwych informacji. Gdyby adwokat nie był związany tajemnicą zawodową, klienci mogliby mu przekazywać nieprawdziwe lub wybiórcze informacje, wiedząc, że może on np. zostać przesłuchany przez organy ścigania na okoliczność treści rozmowy z klientem. Zatem tajemnica zawodowa wzmacnia zaufanie klienta do

adwokata i pozwala adwokatowi udzielać pomocy prawnej na podstawie prawdziwych i pełnych informacji od klienta.

Przepis art. 6 ust. 1 pr. adw. stanowi, że adwokat obowiązany jest zachować w tajemnicy wszystko, czego się dowiedział w związku z udzielaniem pomocy prawnej¹. Przepis ten określa szeroko zakres przedmiotowy tajemnicy zawodowej adwokata, nie ograniczając jej tylko do treści komunikacji bezpośredniej pomiędzy klientami a adwokatem ustanowionym jako pełnomocnik lub obrońca w postępowaniu przed sądem lub innym organem procesowym. W praktyce, dokonując oceny, czy dana informacja objęta jest tajemnicą zawodową, adwokat winien zadać sobie pytanie, czy powziął wiedzę w tej sprawie w związku z faktem, że wykonywał zawód adwokata, czy wyłącznie w innych okolicznościach, np. w związku z relacją towarzyską lub rodzinną.

Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej adwokata nie może być ograniczony w czasie, co znajduje odzwierciedlenie w przepisie art. 6 ust. 2 pr. adw. Oznacza to, że adwokat nie może ujawnić informacji powziętych w związku z wykonywaniem zawodu nawet po upływie wielu lat od świadczenia pomocy prawnej ani nawet po śmierci klienta, którego tajemnica dotyczy. Adwokat pozostaje związany tajemnicą także po zakończeniu wykonywania zawodu lub po skreśleniu z listy adwokatów.

Należy wyraźnie podkreślić, że zgoda wyrażona przez klienta nie może stanowić podstawy do zwolnienia adwokata z obowiązku dochowania tajemnicy zawodowej.

Choć organy adwokatury w Polsce tradycyjnie stoją na stanowisku, że tajemnica zawodowa adwokata ma charakter bezwzględny, to jednak Kodeks postępowania karnego wprowadza zróżnicowanie pomiędzy poziomem ochrony przewidzianym dla tajemnicy obrończej a pozostałej tajemnicy zawodowej adwokata. Otóż zgodnie z przepisem art. 178 ust. 1 k.p.k. nie jest dopuszczalne przesłuchanie obrońcy lub adwokata (lub radcy prawnego) działającego na podstawie art. 245 k.p.k. (zatem udzielającego pomocy prawnej osobie zatrzymanej) co do faktów, których dowiedział się, udzielając w tym zakresie porady prawnej lub prowadząc obronę. Zatem przepis ten stanowi o zakazie dowodowym mającym charakter bezwzględny.

Pozostałą tajemnicę zawodową, tj. niemającą charakteru tajemnicy obrończej i niezwiązaną z udzielaniem pomocy prawnej osobie zatrzymanej, Kodeks postępowania karnego zrównuje z tajemnicą zawodową innych prawniczych zawodów zaufania publicznego, nadając jej charakter względny. Zgodnie z przepisem art. 180 § 2 k.p.k. zwolnienie adwokata z tajemnicy zawodowej, celem złożenia przez niego zeznań w postępowaniu karnym, jest możliwe. Może to zrobić sąd postanowieniem, jednak wyłącznie w przypadku, gdy spełnione są łącznie dwie przesłanki:

¹ Zdaniem Z. Krzemińskiego, art. 6 pr. adw. stanowi *lex specialis* wobec art. 180 § 2 k.p.k. i art. 281 k.p.c.; zob. Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Teksty, orzecznictwo, komentarz*, Kraków 2003.

- 1) zwolnienie jest niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości;
- 2) okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu (tzw. klauzula subsydiarności).

Wspomnieć należy, że zakaz dowodowy, o którym mowa w art. 178 k.p.k., rozciągnięty jest na nośniki zawierające informacje związane ze świadczoną pomocą prawną, w tym obrończą². Zgodnie z treścią art. 225 § 1 k.p.k., jeśli osoba, u której dokonano przeszukania, złoży oświadczenie, że zabezpieczone dokumenty dotyczą tajemnicy zawodowej (radcy prawnego, adwokata, notariusza), to organ przeprowadzający przeszukiwanie może zaznajomić się z wyglądem dokumentu, ale nie z jego treścią, i bez odczytywania, w opieczetowanym opakowaniu, obowiązany jest przekazać go prokuratorowi. Z kolei § 3 art. 225 k.p.k. dotyczy materiałów objętych tajemnicą pozyskaną w związku z funkcją obrońcy. Oświadczenie obrońcy (także aplikanta adwokackiego) powoduje konieczność pozostawienia dokumentów bez zapoznawania się z ich treścią lub wyglądem. Niestety, w praktyce z realizacją owego trybu bywa różnie. Zdarza się bowiem naganna praktyka organów procesowych, że po złożeniu deklaracji przez adwokata, iż dany dokument lub nośnik jest objęty tajemnicą zawodową lub obrończą, deklarują konieczność zapoznania się z tą informacją, by ustalić, czy stanowi tajemnicę, a następnie dopiero podejmują decyzję, czy jest ona objęta zakazem dowodowym lub tajemnicą z art. 180 § 2 k.p.k.

Pojęcie tajemnicy obrończej bywa przez organy procesowe w procedurze karnej rozumiane niezasadnie wąsko, ograniczając jej zakres np. tylko do komunikacji pomiędzy podejrzanym lub oskarżonym a ustanowionym już w postępowaniu karnym obrońcą. Tymczasem tajemnica obrończa obejmuje także pomoc prawną udzielaną także przed wszczęciem postępowania karnego, a związaną choćby z przyszłymi lub potencjalnymi zarzutami wobec klienta³.

W przypadku gdy adwokat zostaje wezwany do złożenia zeznań na okoliczności objęte tajemnicą zawodową, jest bezwzględnie zobowiązany do odmowy przekazania informacji objętych tajemnicą. W przypadku procesu karnego przyjmuje to postać odmowy zeznań w zakresie objętym tajemnicą zawodową, na podstawie art. 180 § 2 k.p.k. Dopiero po złożeniu przez adwokata oświadczenia, że przedmiot oczekiwanych przez organ procesowy depozycji jest objęty tajemnicą zawodową (inną niż tajemnica obrończa), organ procesowy winien ocenić, czy zachodzą wspomniane powyżej wyjątkowe przesłanki uzasadniające uchylenie tajemnicy zawodowej adwokata. W skrajnym przypadku skutecznego zwolnienia adwokata przez sąd z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej na podstawie art. 180 § 2 k.p.k. adwokat przesłuchiwany w charakterze świadka

² P. Kardas, *Ochrona tajemnicy obrończej. Kilka uwag o dopuszczalności kontroli i utrwalania treści rozmów oraz przekazów informacji realizowanych przy użyciu środków technicznych pomiędzy obrońcą a mandantem*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011/4, s. 5; D. Szumiło-Kulczycka, *Tajemnica obrończa a podsłuch procesowy i kontrola operacyjna*, Pal. 2013/1–2, s. 90.

³ D. Gruszecka [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupko, Warszawa 2020, s. 415 i tam podana literatura.

powinien uważać, by zeznania przez niego składane, a dotyczące pomocy prawnej, składane były wyłącznie w zakresie wskazanym w postanowieniu.

Z kolei Kodeks postępowania cywilnego przewiduje w art. 261 możliwość odmowy udzielania odpowiedzi na pytania, jeśli zeznanie miałoby być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej.

Jeżeli sąd *propriu moto* lub – w postępowaniu przygotowawczym – na wniosek prokuratora wyda postanowienie o zwolnieniu adwokata z tajemnicy zawodowej na podstawie art. 180 § 2 k.p.k., adwokat winien wnikliwie i pilnie zapoznać się z treścią postanowienia i złożyć zażalenie. Następnie winien wnieść zażalenie. Choć sądy stoją powszechnie na stanowisku, że zażalenie na postanowienie o uchyleniu tajemnicy zawodowej nie ma charakteru suspensywnego, dostrzec można dobrą praktykę wśród prokuratorów i sędziów, by odstąpić od dalszego przesłuchiwanie adwokata, do czasu rozpoznania zażalenia.

O każdej próbie przesłuchania na okoliczności objęte tajemnicą zawodową lub naruszenia w inny sposób tej tajemnicy adwokat winien niezwłocznie powiadomić właściwą okręgową radę adwokacką, by przedstawiciele samorządu mogli podjąć stosowne działania monitorujące. Na to, jak adwokat winien się zachować w takim przypadku oraz co robić wobec przeszukania kancelarii i próby zabezpieczenia dokumentacji obejmującej tajemnicę zawodową, każda okręgowa rada adwokacka wraz z dziekanem winna nieustannie uczulać.

Dodać trzeba o dopuszczalności potencjalnego ujawnienia informacji objętych tajemnicą zawodową w celu podejmowanej przez osobę będącą adwokatem lub aplikantem obrony w postępowaniu dyscyplinarnym lub karnym. Nie jest w takim przypadku uchylona tajemnica, jednak adwokat nie ponosi odpowiedzialności za jej ujawnienie w niezbędnym zakresie, tj. we własnej obronie.

Na koniec należy podkreślić wagę właściwego zabezpieczenia kancelarii przed nieuprawnionym dostępem osób trzecich, w tym także zabezpieczenia o charakterze cyfrowym. Adwokat winien dopełnić wszelkich starań w zabezpieczeniu nośników informacji zawierających nie tylko tajemnicę zawodową, lecz także wszelkie dane osobowe, których udostępnienie osobom trzecim jest nieuprawnione.

2. Autonomia postępowania dyscyplinarnego jako gwarancja pieczy nad należytym wykonywaniem zawodu adwokata

Radosław Baszuk

A. Adwokatura jako zawód zaufania publicznego

Zgodnie z art. 17 ust. 1 Konstytucji RP:

„W drodze ustawy można tworzyć samorządy zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony”.

Pojęcie zawodu zaufania publicznego nie ma definicji legalnej. Zgodnie z orzecnictwem Trybunału Konstytucyjnego zawody takie polegają na obsłudze osobistych potrzeb ludzkich, z czym wiąże się przyjmowanie informacji dotyczących życia osobistego, a ich wykonywanie określone jest dodatkowo normami etyki zawodowej, szczególną treścią ślubowania, tradycją korporacji zawodowej czy szczególnym charakterem wykształcenia i specjalizacji. Spełnianie wysokich wymagań stawianych osobom wykonującym taki zawód jest uzasadnione tym, że powierzane są im zadania o szczególnym charakterze lub doniosłości z punktu widzenia zadań państwa, troski o realizację interesu publicznego czy gwarancji wolności i praw jednostki. Zawody te wykonywane są w sposób założony i społecznie aprobowany, gdy ich wykonywaniu towarzyszy realne zaufanie publiczne, czyli przekonanie o zachowaniu przez wykonującego ten zawód dobrej woli, właściwych motywacji, należytej staranności zawodowej oraz wiara w przestrzeganie wartości istotnych dla zawodu.

Cechami zawodu zaufania publicznego są zatem:

- 1) konieczność zapewnienia prawidłowego i zgodnego z interesem publicznym jego wykonywania ze względu na znaczenie, jakie dana dziedzina aktywności zawodowej ma w społeczeństwie;
- 2) udzielanie świadczeń i wchodzenie przez przedstawicieli zawodu w kontakty z osobami fizycznymi w razie wystąpienia potencjalnego lub realnego zagrożenia dóbr o szczególnym charakterze (np. życia, zdrowia, wolności, godności, dobrego imienia);
- 3) staranność i dbałość przedstawicieli zawodu o interesy osób korzystających z ich usług, troska o ich osobiste potrzeby, a także zapewnienie ochrony gwarantowanych przez konstytucję praw podmiotowych jednostek;
- 4) wymaganie szczególnych kwalifikacji do wykonywania zawodu, obejmujących nie tylko odpowiednie, formalne wykształcenie, lecz także nabyte doświadczenie oraz dawanie rękojmi należytego i zgodnego z interesem publicznym wykonywania zawodu;

- 5) pozyskiwanie informacji osobistych i dotyczących życia prywatnego osób korzystających z usług przedstawicieli zawodu (informacje te stanowią tajemnicę zawodową, a zwolnienie z niej może nastąpić na zasadach określonych w ustawie);
- 6) względna samodzielność wykonywania zawodu.

Charakter zawodu zaufania publicznego w znaczeniu konstytucyjnym oznacza też dopuszczalność nakładania ograniczeń w zakresie konstytucyjnej wolności dostępu do zawodu i jego wykonywania oraz objęcie osób wykonujących takie zawody obowiązkiem przynależności do samorządu zawodowego⁴.

B. Piecza nad należyтым wykonywaniem zawodu w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony

Podstawową, wynikającą wprost z treści art. 17 ust. 1 Konstytucji RP, funkcją samorządów zawodów zaufania publicznego jest sprawowanie pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodów zaufania publicznego w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony.

„Konstytucja RP ani ustawy zwykle nie definiują pojęcia «pieczy». Tradycyjnie sprawowanie pieczy związane jest z dbałością, opieką, troską oraz staraniem o kogoś, lub o coś”⁵.

Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że:

„Ma być ona sprawowana – z wyraźnego nakazu ustrojodawcy – «w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony». Sformułowanie to, po pierwsze, precyzuje cel i granice sprawowanej „pieczy [...]”. Cel ten to przestrzeganie właściwej jakości – w sensie merytorycznym i prawnym – czynności składających się na «wykonywanie zawodów»”⁶.

Po drugie:

„[...] formułowanie art. 17 ust. 1 wyznacza ramy i ukierunkowanie sprawowanej «pieczy». Ramy te determinuje «interes publiczny». Sprawowana piecza służyć winna [...] ochronie tego interesu. Każde działanie samorządu zawodowego w zakresie «sprawowania pieczy»

⁴ J. Smarż, *Relacja pojęć „wolny zawód” i „zawód zaufania publicznego”, o którym mowa w art. 17 ust. 1 Konstytucji RP*, cz. 2, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021/1, s. 162–164 i cytowane tam wyroki TK: z 7.05.2002 r., SK 20/00, OTK-A 2002/3, poz. 29; z 26.11.2003 r., SK 22/02, OTK-A 2003/9, poz. 97; z 18.02.2004 r., P 21/02, OTK-A 2004/2, poz. 9; z 2.07.2007 r., K 41/05, OTK-A 2007/7, poz. 72; z 24.03.2015 r., K 19/14, OTK-A 2015/3, poz. 32; z 19.04.2006 r., K 6/06, OTK-A 2006/4, poz. 45.

⁵ M. Karcz-Kaczmarek, M. Maciejewski, *Samorzady zawodowe i zakres ich samodzielności w świetle doktryny oraz orzecznictwa*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2015, t. 15, s. 63.

⁶ Wyrok TK z 18.02.2004 r., P 21/02.

podlega zatem konstytucyjnie ukierunkowanej ocenie, dokonywanej z punktu widzenia interesu publicznego i nakierowania na jego ochronę”⁷.

„Ustrojodawca, zezwalając na powierzenie organom samorządu zawodowego określonych zadań z zakresu administracji publicznej i wprowadzając przymus przynależności do korporacji zawodowej, podnosi interes publiczny do rangi uzasadnienia i ostatecznego celu wyposażenia organów samorządu zawodowego w wymienione atrybuty”⁸.

Pojęcie pieczy powinno być rozumiane szeroko. Pieczę należy odnosić nie tylko do zadań nazwanych w ustawach wprost sprawowaniem pieczy czy nadzoru, lecz także do władczego decydowania (lub współdecydowania) o dopuszczeniu do zawodu, do ustalania zasad etyki i deontologii zawodowej oraz sprawowania orzecznictwa dyscyplinarnego⁹.

Zgodnie z art. 17 ust. 1 Konstytucji RP od decyzji ustawodawcy zależy nadanie danemu zawodowi prawniczemu statusu zawodu zaufania publicznego i wykreowanie samorządu tego zawodu w drodze ustawy. Od decyzji ustawodawcy zależy też wyposażenie wykreowanych samorządów zawodowych w konstytucyjną gestię sprawowania pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodu¹⁰. Zatem to obowiązkiem ustawodawcy jest ustanowienie takich regulacji, które umożliwią realizację konstytucyjnego zadania powierzonego samorządowi zawodowemu.

Choć status zawodu zaufania publicznego uzasadnia nakładanie w drodze ustawy pewnych ograniczeń w zakresie konstytucyjnej wolności dostępu do zawodu i jego wykonywania oraz objęcie osób wykonujących takie zawody obowiązkiem przynależności do samorządu zawodowego, to jednak:

„Podstawą włączenia określonego zawodu do kategorii zawodu zaufania publicznego powinno być zawsze uznanie, że nałożenie owych ograniczeń nie następuje w celu stworzenia określonej grupy zawodowej przywilejów, lecz ma służyć interesowi publicznemu, a zakres ograniczeń winien być odpowiedni do ochrony tego interesu”¹¹.

Interes publiczny to rodzaj pożytku lub korzyści dotyczący ogółu ludzi, służący ogółowi, przeznaczony i dostępny dla wszystkich, związany z podmiotem służącym ogółowi. Sformułowania te można uogólnić, stwierdzając, że wyrażają wartość zbiorową nazywaną dobrem wspólnym. Tworzenie samorządów jako części organizacji społeczeństwa jest przejawem woli urzeczywistnienia w tej formie interesu publicznego. W sensie konstytucyjnoprawnym istotą samorządu jest sprawowanie przez wyodrębniony podmiot,

⁷ Wyrok TK z 18.02.2004 r., P 21/02.

⁸ Wyrok TK z 23.04.2008 r., SK 16/07, OTK-A 2008/3, poz. 45.

⁹ H. Izdebski, *Sprawowanie pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodu przez samorządy zawodowe* [w:] *Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu*, red. S. Legat, M. Lipińska, Warszawa 2002, s. 34–36.

¹⁰ Wyrok TK z 19.04.2006 r., K 6/06.

¹¹ Wyrok TK z 19.04.2006 r., K 6/06.

jakim jest samorząd, w określonych przez prawo granicach, władzy publicznej. Tak więc wyrazem interesu publicznego jest zarówno wyrażenie zgody na wyodrębnienie na podstawie prawa konkretnego samorządu i nadanie mu osobowości publicznoprawnej, jak i wyposażenie go w kompetencje do sprawowania części władzy publicznej, którą może on wykonywać bez kierownictwa i ingerencji innego podmiotu (państwa), jednakże pozostając pod kontrolą w zakresie zgodności tego samodzielnego działania z upoważnieniem kompetencyjnym¹².

Podkreślenia wymaga, że przepis art. 17 Konstytucji RP został zamieszczony w rozdziale I „Rzeczpospolita”. Systematyzacyjne usytuowanie tego przepisu jest istotną wskazówką interpretacyjną. Rozdział I ustawy zasadniczej wyraża podstawowe i najbardziej fundamentalne zasady ustrojowe, na których opiera się państwo. Unormowanie instytucji samorządu zawodowego w tej części Konstytucji RP świadczy o tym, że ustrojodawca uznaje wskazane w art. 17 samorządy nieterytoriałne za niezwykle ważną (fundamentalną) instytucję prawną oraz za jeden z filarów, na których ma się opierać ustroj państwa¹³.

C. Sprawowanie władztwa dyscyplinarnego jako ustawowe zadanie adwokatury

Adwokatura, którą stanowi ogół adwokatów i aplikantów adwokackich, zorganizowana jest na zasadach samorządu zawodowego (art. 1 ust. 2 i art. 2 pr. adw.). Wśród ustawowych zadań samorządu zawodowego adwokatury art. 3 pr. adw. wymienia m.in.: sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu zawodu adwokata, ustalanie i krzewienie zasad etyki zawodowej oraz dbałość o ich przestrzeganie.

Te regulacje ustawowe stanowią ogólną normę kompetencyjną uprawniającą samorząd zawodowy do sprawowania na podstawie i w granicach wyznaczonych przez art. 17 ust. 1 Konstytucji RP władztwa dyscyplinarnego nad członkami samorządu.

Uściślenie zakresu i sposobu sprawowania tego władztwa dokonane zostało w szczególności w art. 80 pr. adw. stwierdzającym, że adwokaci i aplikanci adwokaccy podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych, a następnie w przepisach Prawa o adwokaturze dotyczących powoływania organów postępowania dyscyplinarnego oraz kreujących normy prawa materialnego i procesowego stosowane w tym postępowaniu.

¹² W.J. Wołpiuk, *Samorząd zawodu zaufania publicznego a interes publiczny* [w:] *Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu*, red. S. Legat, M. Lipińska, Warszawa 2002, s. 134, 141.

¹³ *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, art. 17, nt 13, s. 427–428.

Zakres władztwa dyscyplinarnego samorządu adwokackiego wynika także z zapisów Zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu, zgodnie z którymi obowiązkiem adwokata jest przestrzegać norm etycznych oraz strzec godności zawodu adwokackiego, a naruszeniem godności zawodu adwokackiego jest takie postępowanie adwokata, które mogłoby go poniżyć w opinii publicznej lub poderwać zaufanie do zawodu, zaś w przypadkach nieujętych w Zbiorze adwokat powinien kierować się zasadami ustalonymi w uchwałach władz samorządu adwokackiego, w orzecznictwie dyscyplinarnym oraz w normach zwyczajowych przyjętych przez środowisko adwokackie.

Ustawowym upoważnieniem do stanowienia zasad etyki adwokackiej i godności zawodu jest art. 3 ust. 1 pkt 5 pr. adw. wskazujący, że zadaniem samorządu zawodowego adwokatury jest „ustalanie i krzewienie zasad etyki zawodowej oraz dbałość o ich przestrzeganie”. Relacja wskazanego zadania ustawowego do treści art. 80 pr. adw., przewidującego odpowiedzialność dyscyplinarną za postępowanie sprzeczne z zasadami etyki lub godnością zawodu, pozwala na przyjęcie, że Kodeks etyki adwokackiej stanowi jedno ze źródeł norm etyki zawodowej, których naruszenie może skutkować odpowiedzialnością dyscyplinarną.

Trafne wydaje się przyjęcie konstrukcji tzw. dookreślenia, tj. przynależności Kodeksu etyki adwokackiej do odrębnego deontologicznego porządku normatywnego, uzyskującego walor prawny w obszarze prawa powszechnie obowiązującego ze względu na ustawę i w zakresie określonym przez jej przepisy. W tym wypadku norma prawna, tzw. złożona norma ustawowa (blankietowa na poziomie ustawowym), dookreślana jest przez treść konkretnego postanowienia aktu uchwalanego przez organ samorządu zawodowego¹⁴. Konstrukcja taka koresponduje z poglądem o przynależności zbiorów czy też kodeksów etyki do kategorii instrumentów miękkiego prawa (*soft law*), funkcjonujących poza katalogiem źródeł prawa powszechnie obowiązującego, mogących jednak dookreślać pojęcia etyki zawodowej występujące w systemie prawnym oraz podlegających kontroli ze względu na zgodność z prawem sposobu, w jaki zachodzi takie dookreślenie, przybierających postać rekomendacji, zaleceń charakteryzujących się specyficznym sposobem stanowienia, przede wszystkim w formach samoregulacji instytucji społecznych¹⁵.

D. Sposób wyboru i status prawny rzeczników dyscyplinarnych, prezesów i sędziów sądów dyscyplinarnych

Rzecznik dyscyplinarny i sąd dyscyplinarny są organami izby adwokackiej (art. 39 pr. adw.), którą stanowią adwokaci i aplikanci adwokaccy, mający siedzibę zawodową na terenie izby, której zasięg terytorialny określa Naczelna Rada Adwokacka. Do zakresu działania rzecznika dyscyplinarnego należą czynności w postępowaniu dyscyplinarnym,

¹⁴ Wyrok TK z 23.04.2008 r., SK 16/07; postanowienie TK z 7.10.1992 r., U 1/92, OTK 1992/2, poz. 38.

¹⁵ P. Skuczyński, *Etyka adwokatów i radców prawnych*, Warszawa 2016, s. 98.

określone w ustawie i przepisach wydanych na jej podstawie. Rzecznik dyscyplinarny może wykonywać czynności przy pomocy swoich zastępców (art. 51a pr. adw.). Rzecznik dyscyplinarny prowadzi postępowanie z urzędu (art. 86a pkt 1 pr. adw.).

„Do zakresu działania sądu dyscyplinarnego należy wydawanie orzeczeń w sprawach dyscyplinarnych członków izby” (art. 50 pr. adw.). Sąd dyscyplinarny izby adwokackiej rozpoznaje sprawy jako sąd pierwszej instancji. Jako sąd odwoławczy sąd ten rozpoznaje odwołania od upomnienia dziekańskiego oraz odwołania od postanowienia rzecznika dyscyplinarnego o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub o umorzeniu postępowania dyscyplinarnego (art. 91 ust. 2 pr. adw.).

Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury i Wyższy Sąd Dyscyplinarny są organami adwokatury. Do zakresu działania Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury należą czynności w postępowaniu dyscyplinarnym określone w ustawie i przepisach wydanych na jej podstawie. Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury może wykonywać czynności przy pomocy swoich zastępców (art. 63a pr. adw.).

Wyższy Sąd Dyscyplinarny rozpoznaje jako instancja odwoławcza sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy dyscyplinarne. Wyższy Sąd Dyscyplinarny rozpoznaje jako sąd drugiej instancji sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy dyscyplinarne izb adwokackich, jako sąd pierwszej instancji sprawy dyscyplinarne członków Naczelnej Rady Adwokackiej i okręgowych rad adwokackich oraz inne sprawy przewidziane przepisami ustawy (art. 63 ust. 3, art. 91 ust. 3 pr. adw.).

Wybór prezesa sądu dyscyplinarnego, rzecznika dyscyplinarnego oraz członków i zastępców członków sądu dyscyplinarnego należy do kompetencji zgromadzenia izby adwokackiej (art. 40 pkt 2 pr. adw.), które tworzą adwokaci wykonujący zawód oraz delegaci pozostałych adwokatów (art. 39 pkt 1 pr. adw.). Wybór prezesa Wyższego Sądu Dyscyplinarnego, Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury oraz członków i zastępców członków Wyższego Sądu Dyscyplinarnego należy do kompetencji Krajowego Zjazdu Adwokatury (art. 56 pkt 1 i 3 pr. adw.). Wybory te, tak jak w wypadku pozostałych ustawowych organów izb adwokackich i organów adwokatury, odbywają się w głosowaniu tajnym przy nieograniczonej liczbie kandydatów. Kadencja organów adwokatury i organów izb adwokackich trwa cztery lata, jednakże są one obowiązane działać do czasu ukonstytuowania się nowo wybranych organów. Nie można łączyć mandatów ustawowych organów samorządu adwokackiego. Poszczególni członkowie organów mogą być odwołani przed upływem kadencji przez organ, który ich wybrał (art. 11 pr. adw.).

Należy pamiętać, że prawo karne materialne przyznaje osobie orzekającej w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy status funkcjonariusza publicznego (art. 115 § 13 pkt 3 k.k.), co wiąże się z jednej strony z możliwością ponoszenia odpowiedzialności karnej, gdy okoliczność osobista dotycząca sprawcy stanowi znamię

czynu zabronionego, z drugiej zaś – z poszerzonym zakresem ochrony, gdy wobec osoby funkcjonariusza publicznego kierowana jest czynność wykonawcza sprawcy czynu zabronionego.

E. Prawny charakter odpowiedzialności i model postępowania dyscyplinarnego

Odpowiedzialność dyscyplinarna w znaczeniu normatywnym jest odpowiedzialnością prawną regulowaną normami rangi ustawowej, ponoszoną przez wskazane w tych normach osoby za naruszenie obowiązków prawnych wynikających z przynależności do właściwych podmiotów publicznych. Odpowiedzialność dyscyplinarna i przepisy ją regulujące mają na celu zapewnienie prawidłowej realizacji przez te podmioty przypisanych im zadań publicznych.

Postępowanie dyscyplinarne regulowane jest przez normy rangi ustawowej. Normy te znajdują swoje źródła w przepisach działu VIII Prawa o adwokaturze oraz pozostałych przepisach tej ustawy dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej, a ponadto – wobec treści art. 95n pr. adw. – w stosowanych odpowiednio w sprawach nieuregulowanych w Prawie o adwokaturze przepisach Kodeksu karnego i Kodeksu postępowania karnego, w ostatniej zaś kolejności przepisach wykonawczych wydanych na podstawie Prawa o adwokaturze. Te ostatnie kształtować mogą postępowanie dyscyplinarne wyłącznie w zakresie wyznaczonym przez treść upoważnienia ustawowego oraz w sposób nie-
sprzeczny z przepisami ustaw.

Prawo i procedura karna stosowane są w przypadku odpowiedzialności dyscyplinarnej w takim zakresie, w jakim przewidział to ustawodawca, i odpowiednio, tzn. z uwzględnieniem specyfiki postępowania dyscyplinarnego. Celem takiej regulacji jest zapewnienie stronom praw i gwarancji służących zabezpieczeniu ich interesów w postępowaniu. W postępowaniu dyscyplinarnym wskazane prawa i gwarancje wynikają w pierwszej kolejności z konstytucyjnych zasad: prawa do obrony, domniemania niewinności i rzetelnego postępowania. Odpowiedzialność dyscyplinarna, a tym samym regulujące ją postępowanie, objęta jest ponadto standardami międzynarodowymi wypracowanymi na podstawie art. 6 EKPC. W postępowaniu dyscyplinarnym, co wynika z dotychczasowego orzecznictwa Sądu Najwyższego, stosowane są zasady procesowe dekodowane z przepisów Kodeksu postępowania karnego, w szczególności zasady: prawdy materialnej, obiektywizmu, domniemania niewinności wraz z zasadą *in dubio pro reo*, prawa do obrony, swobodnej oceny dowodów, samodzielności jurysdykcyjnej, działania z urzędu i skargowości. W doktrynie jako właściwe postępowaniu dyscyplinarnemu wskazuje się ponadto zasady: regulacji ustawowej, dwuinstancyjności, jawności i prawa do sądu¹⁶.

¹⁶ R. Baszuk, *Pozyskanie i wykorzystanie wyjaśnień i zeznań zawierających informacje objęte tajemnicą adwokacką w postępowaniu dyscyplinarnym*, „Palestra” 2019/7–8, s. 252–254 i przywołane tam: R. Giętkowski,

F. Niezawisłość i samodzielność jurysdykcyjna sądów dyscyplinarnych

Artykuł 89 ust. 1 pr. adw. stwierdza, że „sąd dyscyplinarny jest w zakresie orzekania niezawisły”. Zgodnie z ust. 2 wskazanego artykułu „sąd dyscyplinarny rozstrzyga samodzielnie nasuwające się zagadnienia prawne i orzeka na mocy przekonania opartego na swobodnej ocenie całokształtu dowodów, uwzględniając okoliczności przemawiające zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść obwinionego”. Przepis ten eksponuje przymiot niezawisłości sądu dyscyplinarnego w zakresie orzekania oraz zasady procesowe: samodzielności jurysdykcyjnej sądu dyscyplinarnego, swobodnej oceny dowodów oraz obiektywizmu.

Adwokackie sądy dyscyplinarne nie są sądami w rozumieniu art. 175 Konstytucji RP, zaś sędziowie sądów dyscyplinarnych nie są sędziami w rozumieniu art. 178 Konstytucji RP, co należy uwzględnić w kontekście gwarancji ich niezawisłości. Gwarancji tych poszukiwać należy bowiem w pierwszej kolejności w kreujących sądownictwo dyscyplinarne przepisach Prawa o adwokaturze (gwarancje ustrojowe) oraz w przepisach regulujących samo postępowanie dyscyplinarne (gwarancje procesowe)¹⁷.

„Niezawisłość obejmuje bezstronność w stosunku do uczestników postępowania, niezależność wobec organów (instytucji) pozasądowych, samodzielność sędziego wobec władz i innych organów sądowych, niezależność od wpływu czynników politycznych, wreszcie wewnętrzną niezależność sędziego. Zasadnicze znaczenie dla niezawisłości sędziów ma ich niezawisłość wewnętrzna, widziana w aspekcie pozytywnym i negatywnym. Aspekt pozytywny oznacza, że sędzia podejmuje rozstrzygnięcia w sposób niezawisły, działając w oparciu o prawo i zgodnie ze swoim sumieniem i wewnętrznym przekonaniem. Aspekt negatywny oznacza niedopuszczalność wywierania na sędziego jakiegokolwiek nacisku z zewnątrz”¹⁸.

„Kluczowa gwarancja ustrojowa niezawisłości sędziów sądów dyscyplinarnych ma swoje źródło w przewidzianym ustawą sposobie powoływania sędziów sądów dyscyplinarnych. Sądy dyscyplinarne są organami izb adwokackich. Prezes sądu dyscyplinarnego oraz sędziowie tego sądu nie są powoływani przez jakikolwiek zewnętrzny wobec adwokatury i jej samorządu organ władzy publicznej. Prezes i sędziowie sądu dyscyplinarnego izby adwo-

Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim, Gdańsk 2013, s. 71; R. Baszuk, *Wpływ nowelizacji prawa o adwokaturze oraz Kodeksu postępowania karnego na model adwokackiego postępowania dyscyplinarnego*, „Palestra” 2015/5–6, s. 20–21; wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK-A 2001/3, poz. 48; M. Wąsek-Wiaderek, *Zastosowanie gwarancji art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka do postępowań dyscyplinarnych (ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, „Rejent” 2010/3, s. 71–87; P. Czarnecki, *Model postępowania dyscyplinarnego w polskim systemie prawa* [w:] *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, red. P. Czarnecki, Warszawa 2016, s. 258–259; A. Korzeniewska-Lasota, *Zasady postępowania dyscyplinarnego*, „Studia Elckie” 2013/1, s. 37–49.

¹⁷ R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, red. P.F. Piesiewicz, Warszawa 2023, art. 89, nt 3, s. 479.

¹⁸ R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo...*, red. P.F. Piesiewicz, art. 89, nt 4, s. 479.

kackiej oraz zastępcy sędziów pochodzą z wyboru dokonywanego przez zgromadzenie izby adwokackiej, a zatem ogół adwokatów wykonujących zawód w danej izbie oraz delegatów pozostałych adwokatów. W analogiczny sposób powoływane są pozostałe organy izby adwokackiej (okręgowa rada adwokacka i komisja rewizyjna), co wskazuje na odrębność kompetencyjną poszczególnych organów izby oraz brak podporządkowania sądu dyscyplinarnego jakiemukolwiek innemu organowi izby [...], a także organom adwokatury (pomijając [...] podległość instancyjną w zakresie orzecznictwa Wyższemu Sądowi Dyscyplinarnemu). Analogicznie Prezesa Wyższego Sądu Dyscyplinarnego, członków tego sądu i ich zastępców wybiera Krajowy Zjazd Adwokatury, czyli adwokaci – delegaci izb adwokackich wybrani przez zgromadzenia izb¹⁹.

„Gwarancje procesowe niezawisłości sędziego sądu dyscyplinarnego tworzą wynikające bezpośrednio z przepisów ustawy – Prawo o adwokaturze lub też z odpowiednio stosowanych przepisów Kodeksu postępowania karnego: kolegialność orzekania, zasada swobodnej oceny dowodów, instytucja wyłączenia sędziego, jawność postępowania, tajność narady i głosowania, instytucja zdania odrębnego, niezmiennosc składu orzekającego, zasada jurysdykcyjnej samodzielności sądu, nadrzędność sądu wobec stron procesowych”²⁰.

„Artykuł 89 ust. 1 pr. adw. gwarantuje sądowi dyscyplinarnemu w zakresie orzekania pełną niezależność i podleganie w zakresie orzekania wyłącznie ustawie, a aktem prawnym niższego rzędu tylko wtedy, gdy są wydane na podstawie ustawy i nie są z nią sprzeczne. Nakłada na nie obowiązek bezstronnego rozpoznawania spraw dyscyplinarnych”²¹.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku z 13.01.2022 r., C-55/20, Minister Sprawiedliwości przeciwko Prokuratorowi Krajowemu – Pierwszemu Zastępcy Prokuratora Generalnego i Rzecznikowi Dyscyplinarnemu Izby Adwokackiej w Warszawie, EU:C:2022:6, orzekł, że Sąd Dyscyplinarny Izby Adwokackiej w Warszawie spełnia przesłanki wymagane do uznania go za sąd w rozumieniu art. 267 TFUE, jest zatem organem uprawnionym do złożenia wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. W ocenie Trybunału w świetle przepisów Prawa o adwokaturze jest bezsporne, że organ ten spełnia kryteria dotyczące ustawowej podstawy jego utworzenia, jego stałego charakteru, obligatoryjnego charakteru jego jurysdykcji oraz stosowania przez niego przepisów prawa. Okoliczność, że adwokackie sądy dyscyplinarne nie są sądami w rozumieniu art. 179 Konstytucji RP, nie wyklucza tego, by mogły mieć status sądu w rozumieniu art. 267 TFUE. W orzecznictwie Trybunału pojęcie niezawisłości obejmuje dwa aspekty. Pierwszy, o charakterze zewnętrznym, wymaga, aby dany organ wypełniał swoje zadania w pełni autonomicznie, bez podległości w ramach hierarchii służbowej, bez podporządkowania komukolwiek, w sposób wolny od nakazów czy wytycznych z jakiegokolwiek źródła, pozostając w ten sposób pod ochroną przed in-

¹⁹ R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo...*, red. P.F. Piesiewicz, art. 89, nt 6, s. 480.

²⁰ R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo...*, red. P.F. Piesiewicz, art. 89, nt 7, s. 480–481.

²¹ R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo...*, red. P.F. Piesiewicz, art. 89, nt 8, s. 481; zob. też W. Kozielewicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 251.

gerencją i naciskami z zewnątrz mogącymi zagrozić niezależności osądu jego członków i wpływać na ich rozstrzygnięcia. Drugi aspekt, o charakterze wewnętrznym, łączy się z kolei z pojęciem bezstronności i dotyczy jednakowego dystansu do stron sporu i ich interesów w odniesieniu do przedmiotu postępowania. Aspekt ten wymaga zachowania obiektywizmu oraz braku wszelkiego interesu w rozstrzygnięciu sporu poza ścisłym stosowaniem przepisu prawa. Takie gwarancje niezawisłości i bezstronności wymagają istnienia zasad, w szczególności co do składu organu, powoływania jego członków, okresu trwania ich kadencji oraz powodów ich wyłączenia i odwołania, pozwalających wykluczyć w przekonaniu jednostek wszelką uzasadnioną wątpliwość co do niepodatności tego organu na czynniki zewnętrzne oraz co do neutralności względem ścieraających się przed nim interesów. Trybunał stwierdził, po pierwsze, że – jak przewiduje art. 89 pr. adw. – adwokacki sąd dyscyplinarny jest w zakresie orzekania niezawisły. Po drugie, w szczególności z uwagi na jego kolektywny charakter czynności związane z wyborem lub ponownym wyborem członków sądu dyscyplinarnego danej izby, których dokonuje zgromadzenie izby, składające się z adwokatów wpisanych na listę tej izby, nie mogą rodzić wątpliwości co do niezawisłości i bezstronności wybranych w ten sposób członków, kiedy mają oni orzekać w interesie ogólnym, w przedmiocie ewentualnego naruszenia zasad etyki zawodu adwokata. Po trzecie, okoliczność, że art. 11 ust. 4 pr. adw. przewiduje, że członkowie organów adwokatury i izb adwokackich mogą być odwołani przed upływem kadencji przez organ, który ich wybrał, nie może wzbudzić wątpliwości co do niezawisłości Sądu Dyscyplinarnego Izby Adwokackiej w Warszawie. Okoliczność, że ewentualne odwołanie członków takiego organu dyscyplinarnego należy do organu wewnętrznego danego samorządu zawodowego, nie może co do zasady stwarzać pola do nacisków lub jakichkolwiek bezpośrednich lub pośrednich działań ze strony sił niezwiązanych z tym samorządem zawodowym, które miałyby na celu ingerencję w sprawowanie funkcji sądowniczej powierzonej temu organowi dyscyplinarnemu.

Sąd dyscyplinarny rozstrzyga samodzielnie nasuwające się przy rozpoznawaniu sprawy zagadnienia prawne. Nie jest związany rozstrzygnięciami innego sądu lub organu. Sąd dyscyplinarny związany jest jednak prawomocnymi rozstrzygnięciami sądu kształtującymi prawa lub stosunek prawny (art. 8 § 2 k.p.k. w zw. z art. 95n pkt 1 pr. adw.) oraz zapatrywaniem prawnymi i wskazaniem sądu odwoławczego co do dalszego postępowania (art. 442 § 3 k.p.k. w zw. z art. 95n pkt 1 pr. adw.).

Sąd dyscyplinarny związany jest także prawomocnym wyrokiem sądu karnego co do faktu popełnienia przestępstwa przy ustalaniu zaistnienia przedawnienia przewinienia dyscyplinarnego zawierającego znamiona przestępstwa (art. 88 ust. 2 pr. adw.)²².

Nakaz uwzględniania przez sąd dyscyplinarny okoliczności przemawiających zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść obwinionego jest w istocie powtórzeniem art. 4 k.p.k. wyrażającego karnoprocesową zasadę obiektywizmu. Bezstronność polega na tym, że

²² R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo...*, red. P.F. Piesiewicz, art. 89, nt 10, s. 483.

sędzia kieruje się obiektywizmem, nie stwarzając korzystniejszej sytuacji dla żadnej ze stron, ani w trakcie toczącej się sprawy, ani orzekania. Traktuje on zatem uczestników postępowania równorzędnie (bezstronność subiektywna). Bezstronność obiektywna jest zaś związana z oceną, czy sam sąd oraz jego skład oferowały wystarczające gwarancje, aby wykluczyć w tym zakresie wszelkie uprawnione wątpliwości. Jak wskazał Trybunał Konstytucyjny, gwarancją obiektywną bezstronności jest niezależność sędziego polegająca na tym, że działa on wyłącznie na podstawie prawa, zgodnie ze swoim sumieniem i wewnętrznym przekonaniem. Drugim elementem zasady obiektywizmu jest zakaz przyjmowania przez organ procesowy kierunkowego nastawienia do sprawy. Naruszeniem tej dyrektywy będzie dopasowywanie czynności procesowych do z góry przyjętego na wstępie wyniku²³.

G. Postępowanie dyscyplinarne a postępowanie karne

Jedną z materialnych podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej wskazanych w art. 80 pr. adw. jest postępowanie sprzeczne z prawem, a zatem także postępowanie stanowiące przestępstwo lub wykroczenie. Jak wynika z art. 86 pr. adw.:

„Postępowanie dyscyplinarne toczy się niezależnie od postępowania karnego o ten sam czyn, może być jednak zawieszone do czasu ukończenia postępowania karnego”.

„Sposób ukarania za przewinienie dyscyplinarne i jego skutki typowe są dla prawa dyscyplinarnego i nie sposób utożsamiać ich ze skazaniem za przestępstwo lub ukaraniem za wykroczenie. Czyn sprawcy przewinienia dyscyplinarnego podlega ocenie w kontekście jego znaczenia i konsekwencji dla grupy zawodowej oraz odpowiedzialności grupy za zapewnienie należytego wykonywania zawodu w ochronie interesu publicznego”²⁴.

Deontologia postępowania dyscyplinarnego jest inna niż postępowania karnego. Łączy się ona przede wszystkim ze szczególnym charakterem niektórych zawodów oraz zasadami funkcjonowania konkretnych korporacji zawodowych. Ukształtowane w ich ramach reguły deontologiczne ukierunkowane są przede wszystkim na obronę honoru i dobra zawodu²⁵.

Niezależność postępowania dyscyplinarnego i karnego jest wynikiem tego, że inne są kryteria kwalifikacji czynu jako przewinienia dyscyplinarnego, a inne jako przestępstwa. Tożsamość przedmiotu postępowania karnego i postępowania dyscyplinarnego oznacza więc tożsamość czynu, lecz nie tożsamość jego ocen prawnych²⁶.

²³ M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Świecki, Warszawa 2020, art. 4, nt 2 i 3, s. 54–55.

²⁴ R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo...*, red. P.F. Piesiewicz, art. 86, nt 2, s. 454.

²⁵ Wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00.

²⁶ Wyrok SN z 18.07.2014 r., SNO 34/14, LEX nr 1490294.

Prawomocne zakończenie postępowania karnego wywołuje ten skutek, że czyn rozpoznany staje się rzeczą osądzoną (*res iudicata*) i nie może już być przedmiotem innego postępowania karnego co do tego samego czynu tej samej osoby (w myśl zasady *ne bis in idem*). Nie oznacza to jednak niedopuszczalności postępowania dyscyplinarnego. Zasada *ne bis in idem* odnosi się do postępowania karnego i nie prowadzi do zakazu pociągania do odpowiedzialności dyscyplinarnej. Bliskość odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej, wynikająca z ich represyjnego charakteru, nie oznacza ich tożsamości²⁷.

Odstępstwem od nieobowiązywania zasady *ne bis in idem* na styku odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej jest przewidziane w art. 8 ust. 2 pr. adw. wyłączenie odpowiedzialności karnej w wypadku ściganej z oskarżenia prywatnego, dokonanej przy wykonywaniu zawodu zniewagi lub zniesławienia strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza. Czyn taki podlega ściganiu tylko w drodze dyscyplinarnej. We wskazanym zakresie adwokat i aplikant adwokacki objęci są immunitetem materialnym o charakterze bezwzględnym, uniemożliwiającym pociągnięcie do odpowiedzialności karnej.

Sąd dyscyplinarny uprawniony i zobowiązany jest do negatywnej oceny zachowania obwinionego jedynie w aspekcie odpowiedzialności za przewinienie korporacyjne, tj. za czyn noszący znamiona przewinienia dyscyplinarnego²⁸. Zgodnie z treścią art. 86 pr. adw. postępowanie dyscyplinarne toczy się niezależnie od postępowania karnego o ten sam czyn, jednak w przepisie tym wskazuje się też, że postępowanie dyscyplinarne może być zawieszone do czasu ukończenia postępowania karnego, co przekonuje o znaczeniu prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego dla toczącego się postępowania dyscyplinarnego. Skoro zaś sąd dyscyplinarny orzeka na mocy przekonania opartego na swobodnej ocenie całokształtu dowodów (art. 89 pr. adw.), a na podstawie kryteriów właściwych dla tej zasady czynienia ocen (art. 7 k.p.k.) nie wprowadza się różnic co do wartości dowodowej poszczególnych dowodów, to nie sposób z góry uznać, by orzeczenie sądu powszechnego, stwierdzające fakt popełnienia przestępstwa, nie mogło stanowić przedmiotu oceny ze strony sądu dyscyplinarnego, a następnie podstawy ustaleń o odpowiedzialności dyscyplinarnej obwinionego. Rzecz natomiast w tym, by ocena dowodu w postaci orzeczenia sądu powszechnego, podobnie jak i pozostałych, pozostających w dyspozycji sądu dyscyplinarnego dowodów (w tym wyjaśnień obwinionego), odpowiadała rygorom określonym w przytaczanych przepisach prawa, a zatem była oceną kompletną, pozbawioną cech dowolności, zgodną z zasadami logiki, wiedzy i doświadczenia życiowego²⁹. W Prawie o adwokaturze brak jest przepisu wiążącego sąd dyscyplinarny ustaleniami wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku

²⁷ Wyrok TK z 8.10.2002 r., K 36/00, OTK-A 2002/5, poz. 63.

²⁸ Wyrok SN z 29.10.2015 r., SDI 45/15, LEX nr 1920184.

²⁹ Postanowienie SN z 1.04.2004 r., SDI 14/04, LEX nr 568798; wyrok SN z 1.10.2004 r., SDI 33/04, LEX nr 568845.

skazującego co do popełnienia przestępstwa (jak dzieje się to na gruncie postępowania cywilnego na podstawie art. 11 k.p.c.). Wynikająca z art. 89 pr. adw. samodzielność jurysdykcyjna sądu dyscyplinarnego ograniczona jest jednak na styku prawa dyscyplinarnego i prawa karnego treścią art. 88 ust. 3 pr. adw., zgodnie z którym: „Jeżeli czyn zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie dyscyplinarne następuje dopiero z upływem okresu przedawnienia karalności przestępstwa”. Zwrot: „zawiera znamiona przestępstwa” należy interpretować jako warunek prawomocnego stwierdzenia przestępności czynu, obejmujący obok wypełnienia określonych w ustawie karnej znamion czynu zabronionego także bezprawność, winę oraz większy niż znikomy stopień społecznej szkodliwości³⁰. W postępowaniu dyscyplinarnym ustalenie, że przewinienie dyscyplinarne zawiera znamiona przestępstwa, musi być oparte na prawomocnym wyroku skazującym za przestępstwo, którego znamiona są zawarte w zarzucanym przewinieniu dyscyplinarnym³¹.

H. Kontrola sądowa orzeczeń sądów dyscyplinarnych

Zgodnie z art. 91a ust. 1 pr. adw.:

„Od orzeczenia wydanego przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji przysługuje stronom, Ministrowi Sprawiedliwości, Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Prezesowi Naczelnej Rady Adwokackiej kasacja do Sądu Najwyższego”.

W każdej sprawie dyscyplinarnej, która jest przedmiotem rozstrzygnięcia w postępowaniu pozasądowym, ustawodawca zobowiązany jest do zapewnienia prawa do wszczęcia sądowej kontroli takiego postępowania i zapadłego w jego wyniku orzeczenia.

Wynikające z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP prawo do sądu obejmuje swoim zakresem dwa aspekty: prawo do sądowego wymiaru sprawiedliwości, a więc merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd, oraz prawo do sądowej kontroli pozasądowych aktów władzy publicznej. Takie dwie, w istocie odmienne, funkcje wynikają z podziału spraw na te, w kategorii których sądy merytorycznie rozstrzygają, oraz te, w których sądy jedynie kontrolują działalność organów władzy publicznej, chroniąc jednostkę przed arbitralnością ich decyzji. Jeżeli sądy same nie rozstrzygają konfliktów prawnych, to przynajmniej powinny w sferze wymiaru sprawiedliwości sprawować kontrolę nad orzecznictwem organów quasi-sądowych.

Wyodrębnienie procedur odpowiedzialności dyscyplinarnej i nadanie im pozasądowego charakteru znajduje podstawę w specyfice poszczególnych grup zawodowych, a także ochronie ich autonomii i samorządności. Przyjęty w ustawie model sprawowanej przez

³⁰ Wyrok SN z 25.07.2013 r., SDI 13/13, LEX nr 1375237.

³¹ Uchwała SN (7) z 28.09.2006 r., I KZP 8/06, OSNKW 2006/10, poz. 87.

Sąd Najwyższy kontroli kasacyjnej orzeczeń dyscyplinarnych zapewnia realizację prawa do sądu w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, zaś model odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów znajduje potwierdzenie w art. 17 Konstytucji RP. Realizacja tej normy konstytucyjnej następuje przez ustawowe uregulowanie zagadnienia odpowiedzialności dyscyplinarnej. To z kolei pozwala na węższe zakreszenie przedmiotu kontroli sądowej, gdyż kontrolę tę należy postrzegać nie tylko w kontekście ochrony praw jednostki, lecz także jako instrument nadzoru państwa nad samorządami zawodowymi, a tych uprawnień nie należy zakreslać zbyt szeroko³². Przyjęcie takiej koncepcji postępowania dyscyplinarnego, w której sąd posiada uprawnienie do kontroli prawidłowości postępowania dyscyplinarnego, a w konsekwencji do uchylenia wydanego orzeczenia, gwarantuje wystarczający standard ochrony konstytucyjnej³³.

Model postępowania dyscyplinarnego, w którym w dwóch instancjach orzekają kolegalne organy quasi-sądowe złożone z profesjonalnych prawników, a obwinionemu zapewniona została gwarancja prawa do sądu, może uzasadniać ustanowienie ograniczonego zakresu kontroli sądowej tych postępowań³⁴.

„Konsekwencją modelu postępowania dyscyplinarnego, w którym kontrola sądowa orzeczeń wydawanych przez organy quasi-sądowe sprawowana jest przez Sąd Najwyższy w oparciu o instytucję kasacji, jest obowiązek zapewnienia realnego charakteru i efektywności kontroli sądowej orzeczeń wydanych w postępowaniu dyscyplinarnym. Kontrola taka (ustanowienie środków zaskarżenia niezbędnych do zapewnienia skutecznej ochrony sądowej w rozumieniu art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE) musi być sprawowana [...] przez niezależny, bezstronny i niezawisły sąd w rozumieniu art. 45 ust. 1 w zw. z art. 175 ust. 1 Konstytucji RP, art. 6 ust. 1 EKPC i art. 47 KPP”³⁵.

I. Uprawnienia nadzorcze Ministra Sprawiedliwości

Jak wynika z art. 3 ust. 2 pr. adw., Minister Sprawiedliwości sprawuje nadzór nad działalnością samorządu zawodowego adwokatów w zakresie i formach określonych ustawą.

Pojęcie nadzoru, które odnosi się do Ministra Sprawiedliwości, jest węższe znaczeniowo od pojęcia pieczy, którą w myśl art. 17 ust. 1 Konstytucji RP sprawuje samorząd zawodowy. Trybunał Konstytucyjny uznaje, że:

³² Wyrok TK z 8.12.1998 r., K 41/97, OTK 1998/7, poz. 117.

³³ Wyroki TK: z 27.02.2001 r., K 22/00; z 2.09.2008 r., K 35/06, OTK-A 2008/7, poz. 120; z 11.09.2001 r., SK 17/00, OTK 2001/6, poz. 165.

³⁴ Wyrok TK z 25.06.2012 r., K 9/10, OTK-A 2012/6, poz. 66, i wskazane tam orzecznictwo; wyrok TK z 17.02.2009 r., SK 10/07, OTK-A 2009/2, poz. 8.

³⁵ R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo...*, red. P.F. Piesiewicz, art. 91a, nt 5, s. 494.

„nadzór nad działalnością samorządu zawodowego adwokatów uzasadniony jest potrzebą ochrony wartości konstytucyjnych, takich jak ochrona praw obywateli oraz bezpieczeństwo obrotu prawnego”,

niemniej jednak zauważa, że:

„nadzór nie implikuje istnienia relacji hierarchicznego podporządkowania podmiotu nadzorowanego temu organowi, który nadzór sprawuje”,

zaś:

„nadzór nad działalnością samorządu zawodowego nie może polegać na przejęciu przez organ państwowy konstytucyjnie określonych zadań tego samorządu, tj. reprezentowania jego członków na zewnątrz oraz sprawowania pieczy nad wykonywaniem przez nich zawodu”³⁶.

Tak definiowany nadzór nad działalnością samorządu zawodowego adwokatów realizowany jest wyłącznie „w zakresie i formach określonych ustawą” (art. 3 ust. 2 pr. adw.).

Minister Sprawiedliwości może polecić wszczęcie dochodzenia dyscyplinarnego przeciwko adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu. W takim wypadku Ministrowi Sprawiedliwości przysługują prawa strony (art. 90 ust. 2 i 2a pr. adw.). Rzecznik dyscyplinarny, któremu takie polecenie wydał Minister Sprawiedliwości, jest jedynie zobowiązany do wydania postanowienia o wszczęciu dochodzenia, natomiast nie jest zobligowany do wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jeżeli jego zdaniem nie zachodzi dostatecznie uzasadnione podejrzenie popełnienia przez adwokata lub aplikanta adwokackiego przewinienia dyscyplinarnego. Dochodzenie wszczęte na polecenie Ministra Sprawiedliwości może zostać zakończone przez rzecznika dyscyplinarnego wydaniem postanowienia o umorzeniu postępowania, skierowaniem wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego przez sąd lub wnioskiem o udzielenie upomnienia przez dziekana okręgowej rady adwokackiej.

Minister Sprawiedliwości poza kompetencją do zainicjowania dochodzenia nie ma możliwości „nadzorczego” wpływania na dalszy bieg postępowania dyscyplinarnego. Wynika to z art. 90 ust. 2a pr. adw., zgodnie z którym Ministrowi Sprawiedliwości przysługują takie same prawa jak stronom postępowania. Oznacza to, że w dochodzeniu przysługuje mu zarówno prawo składania wniosków dowodowych, jak i zaskarżania wydanych decyzji, w tym postanowienia o umorzeniu postępowania³⁷.

³⁶ Wyrok TK z 1.12.2009 r., K 4/08, OTK-A 2009/11, poz. 162; zob. też M. Eysymontt, P.F. Piesiewicz [w:] *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, red. P.F. Piesiewicz, Warszawa 2023, art. 3, nt 12, s. 67.

³⁷ R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo...*, red. P.F. Piesiewicz, art. 90, nt 7, 9, s. 489.

Rzecznik dyscyplinarny ma ustawowy obowiązek doręczenia Ministrowi Sprawiedliwości odpisu postanowienia o wszczęciu dochodzenia. W wypadku wniesienia do sądu dyscyplinarnego wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego lub skierowania do dziekana okręgowej rady adwokackiej wniosku o udzielenie upomnienia dziekańskiego obowiązek dotyczy wyłącznie poinformowania Ministra o złożeniu takich wniosków (art. 93a pr. adw.)³⁸.

Artykuł 95b pr. adw. przyznaje Ministrowi Sprawiedliwości oraz osobom przez niego upoważnionym prawo: wglądu do akt postępowania dyscyplinarnego, żądania informacji o wynikach postępowania dyscyplinarnego, żądania prawomocnych orzeczeń dyscyplinarnych wraz z aktami sprawy. Sąd Dyscyplinarny ma obowiązek przesłania Ministrowi Sprawiedliwości odpisu prawomocnego orzeczenia (art. 95ł ust. 1 pr. adw.).

Mając na uwadze fakt, że nadzór Ministra Sprawiedliwości nad działalnością samorządu realizowany jest wyłącznie w zakresie i formach określonych ustawą (art. 3 ust. 2 pr. adw.), katalog uprawnień Ministra przewidziany wskazanymi przepisami ma charakter zamknięty, zaś same przepisy nie mogą podlegać wykładni rozszerzającej. Powyższe uprawnienia przysługują Ministrowi Sprawiedliwości oraz osobom przez niego upoważnionym na każdym etapie postępowania dyscyplinarnego, zatem zarówno na etapie dochodzenia, jak i postępowania przed sądem dyscyplinarnym; wreszcie także na etapie postępowania wykonawczego³⁹.

Przejawem przewidzianych ustawą uprawnień nadzorczych Ministra Sprawiedliwości w postępowaniu dyscyplinarnym wobec adwokatów i aplikantów adwokackich jest uprawnienie do złożenia odwołania od orzeczenia i postanowienia kończącego postępowanie dyscyplinarne (art. 88a ust. 4 pr. adw.) oraz złożenia kasacji od orzeczenia wydanego przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji (art. 91a ust. 1 pr. adw.).

W wypadku polecenia przez Ministra Sprawiedliwości wszczęcia dochodzenia przeciwko adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu Ministrowi Sprawiedliwości przysługują prawa strony (art. 90 ust. 2a pr. adw.), zaś jego uprawnienia na etapie dochodzenia są analogiczne do uprawnień obwinionego i pokrzywdzonego, a w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym – analogiczne do uprawnień oskarżyciela (rzecznika dyscyplinarnego), obwinionego i pokrzywdzonego (art. 93 ust. 1 pr. adw.)⁴⁰.

³⁸ R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo...*, red. P.F. Piesiewicz, art. 93a, nt 2, s. 527.

³⁹ R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo...*, red. P.F. Piesiewicz, art. 95b, nt 2, 3, s. 559.

⁴⁰ R. Baszuk, W. Marchwicki [w:] *Prawo...*, red. P.F. Piesiewicz, art. 93a, nt 3, s. 527.

J. Podsumowanie

Wśród zadań i kompetencji samorządów zawodowych służących sprawowaniu pieczy nad należytym wykonywaniem zawodów zaufania publicznego na szczególną uwagę zasługują te z nich, które dotyczą orzecznictwa dyscyplinarnego w sprawach zachowań sprzecznych z prawem, etyką lub godnością danego zawodu. Powierzenie orzecznictwa dyscyplinarnego samorządom zawodowym ma swoją niewątpliwą aksjologiczną podstawę m.in. w specyfice poszczególnych grup zawodowych oraz w ochronie ich autonomii i samorządności⁴¹.

Cechami kreującymi autonomię adwokackiego postępowania dyscyplinarnego są:

- 1) ustawowa kompetencja samorządu zawodowego do ustalania i krzewienia zasad etyki zawodowej oraz dbałość o ich przestrzeganie;
- 2) ustawowa kompetencja samorządu zawodowego do sprawowania władztwa dyscyplinarnego nad członkami samorządu;
- 3) ustawowe opisanie zakresu i sposobu sprawowania władztwa dyscyplinarnego;
- 4) przyjęty model odpowiedzialności dyscyplinarnej, będącej odpowiedzialnością prawną regulowaną normami rangi ustawowej;
- 5) stosowanie w postępowaniu dyscyplinarnym, wobec odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu karnego i Kodeksu postępowania karnego, konstytucyjnych zasad gwarancyjnych: prawa do obrony, domniemania niewinności i rzetelnego postępowania;
- 6) sposób wyboru i status prawny rzeczników dyscyplinarnych, prezesów i sędziów sądów dyscyplinarnych;
- 7) ustrojowe i procesowe gwarancje niezawisłości i samodzielności jurysdykcyjnej sądów dyscyplinarnych;
- 8) niezależność postępowania dyscyplinarnego i postępowania karnego dotyczących tego samego czynu;
- 9) ograniczona kontrola sądowa orzeczeń sądów dyscyplinarnych sprawowana przez Sąd Najwyższy;
- 10) ograniczone uprawnienia nadzorcze Ministra Sprawiedliwości, realizowane wyłącznie w zakresie i formach określonych ustawą.

Gwarantowana ustawowo autonomia postępowania dyscyplinarnego i organów tego postępowania, zarówno w relacji do podmiotów zewnętrznych wobec samorządu zawodowego, jak i pozostałych organów tego samorządu, wpisuje się w konstytucyjny model sprawowania przez samorząd zawodowy reprezentujący osoby wykonujące zawód zaufania publicznego pieczy nad należytym wykonywaniem tego zawodu. Wyposażenie samorządu zawodowego w kompetencje do sprawowania części władzy publicznej (w tym wypadku pieczy dyscyplinarnej), którą może on wykonywać bez kierownictwa

⁴¹ *Konstytucja...*, t. 1, red. M. Safjan, L. Bosek, art. 17, nt 58, s. 444.

i ingerencji państwa, pozostając jednak pod kontrolą w zakresie zgodności samodzielnego działania z upoważnieniem kompetencyjnym, jest gwarancją samorządności i ochrony interesu publicznego.

3. Szkolenie aplikantów adwokackich i doskonalenie zawodowe adwokatów jako zadanie samorządu zawodowego

Katarzyna Gajowniczek-Pruszyńska

Szkolenie aplikantów adwokackich, organizowane i prowadzone w całości przez adwokaturę, stanowi obok sądownictwa dyscyplinarnego, tajemnicy zawodowej oraz obowiązkowego ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej fundament niezależnego samorządu adwokackiego w Polsce. Wraz z pozostałymi obowiązkami członkiń i członków samorządu, jak chociażby zobowiązaniem do doskonalenia zawodowego, regularnym uiszczaniem składek korporacyjnych i podleganiem przyjętym przez środowisko zasadom etycznym i deontologicznym, stanowi gwarancję swobodnego wykonywania zawodu adwokackiego i adwokata⁴².

A. Szkolenie aplikantów adwokackich

Przygotowanie aplikantów adwokackich do wykonywania zawodu adwokata powinno mieć ścisły związek z jego praktycznym charakterem świadczenia pomocy prawnej. Przebieg szkolenia organizowanego przez okręgowe rady adwokackie w ramach zadania samorządu zawodowego, zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 4 pr. adw., w trakcie trzyletniej aplikacji adwokackiej ma zatem przymiot uzupełniający procesu zdobywania wiedzy i doświadczenia podczas pracy zawodowej aplikanta w kancelarii adwokackiej⁴³. Do 2004 r. w izbach adwokackich w Polsce nie budziło żadnych wątpliwości, że każdy, kto dostał się na aplikację adwokacką, będzie pracował pod okiem adwokackiego patrona, zyskując przez ten okres dużo wiedzy praktycznej czerpanej z doświadczenia starszego kolegi lub koleżanki, a po zdanym egzaminie zawodowym rozpocznie, w różnej formie, prowadzenie własnej praktyki. Wraz ze zmianą przepisów regulujących dostęp do zawodu adwokata, w tym organizacją państwowych egzaminów wstępnych na aplikację i końcowego egzaminu zawodowego, a także wobec radykalnej zmiany liczebności aplikantów i adwokatów, zmieniły się realia szkolenia aplikantów i relacji na linii adwokat – aplikant.

⁴² W niniejszej publikacji wyłącznie ze względów redakcyjnych autorka używa terminów „adwokat” i „aplikant”, przez które należy rozumieć także adwokatkę i aplikantkę.

⁴³ Uchwała nr 95/2018 Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z 6.11.2018 r. – Założenia programowe aplikacji adwokackiej oraz ramowy program szkolenia, http://www.nra.pl/admin/wgrane_dokumenty/20211202-zalozenia-programowe-i-ramowy-program-szkolenia-aplikantowtekst-jednolity.pdf, dostęp: 8.03.2024 r.

Zgodnie z art. 75 pr. adw. aplikant adwokacki odbywa aplikację pod kierunkiem patrona wyznaczonego przez dziekana okręgowej rady adwokackiej. Zadaniem patrona jest przygotowanie aplikanta adwokackiego do wykonywania zawodu adwokata w rozumieniu Prawa o adwokaturze. W większości izb adwokackich decyzje te wydawane są sprawnie i w zasadzie nie odbiegają od standardów wypracowanych przez lata w tym zakresie. Są jednak izby, które mierzą się z trudnościami, wynikającymi zarówno z liczby aplikantów, jak i adwokatów niedoceniających wartości relacji patronackiej, przy czym obie strony nieustannie borykają się z trudnościami wymagającego rynku pracy.

Odnosząc się do okresu aplikacji, należy nieco szerzej wspomnieć o relacji patronackiej. Patronat w adwokaturze – funkcjonujący tak długo jak jej samorząd – sprowadza się nie tylko do ściśle zawodowych kontaktów w pracy, ale budowany jest na wzajemnym szacunku, lojalności środowiskowej i wyznawaniu wspólnych wartości związanych z charakterem wykonywanego zawodu. Zdarza się, że staje się międzypokoleniową relacją na całe życie. Założeniem jej funkcjonowania było i w większości wypadków wciąż pozostaje przekonanie o konieczności pokazania uczącemu się aplikantowi, poprzez pryzmat pracy zawodowej patrona, istoty zawodu wraz z jego niebezpieczeństwami, których diagnozowanie i omijanie bywa warunkiem bezpiecznego świadczenia pomocy prawnej w tym zawodzie. To dzięki patronowi aplikant może zgłębić te aspekty zawodu, których nie pozna, zajmując się wyłącznie teorią prawa i pracą naukową. Okres aplikacji to najlepszy moment na podpatrzenie, jak patron radzi sobie z porażkami i sukcesami, a także emocjonalnym zaangażowaniem w sprawę i odpowiedzialnością za losy drugiego człowieka. Należy dążyć do tego, aby była to relacja oparta na zasadzie *win-win*. W zamian aplikant pomaga adwokatowi w pracy, zastępując go w czynnościach zawodowych, nierzadko stając się niezawodnym wsparciem funkcjonowania całej kancelarii, za co – co oczywiste – winien otrzymywać wynagrodzenie. Dzisiejsze postrzeganie patronatu, szczególnie ze strony aplikantów, jest jednak odmienne od tego sprzed chociażby 20 lat. Aplikanci adwokaccy głośno artykułują swoje oczekiwania, w tym krytycznie oceniają przebieg aplikacji. Jest to głos, z którym samorząd i całe środowisko adwokackie musi się liczyć⁴⁴.

Zwiększenie liczby aplikantów adwokackich w izbach w całym kraju, a w szczególności w największych ośrodkach, postawiło adwokaturę przed nowymi wyzwaniami organizacyjnymi związanymi ze szkoleniem i przygotowaniem do wykonywania zawodu. Wraz z kolejnymi pokoleniami i rocznikami adwokatów i aplikantów zmieniły się także relacje w środowisku. Obserwujemy niewątpliwie kryzys relacji patronackiej. Do niedawna w Warszawie dominowały trudności w znalezieniu zatrudnienia na rynku pracy przez aplikantów, dziś autorka obserwuje, że to kancelarie i poszczególni adwokaci poszukują

⁴⁴ Zob. M. Stambulski, W. Zomerski, *Nużący rytuał. Aplikacja adwokacka i radcowska w Polsce*, Wrocław 2019, m.in. s. 30–33. Szerzej o aplikacji adwokackiej i „samodzielnym pomocnikach” lub „pomocnikach adwokata przysięgłego” w początkach XX w. zob. A. Mogilnicki, *Wspomnienia adwokata i sędziego*, Warszawa 2016, s. 103 i n.

chętnych do pracy aplikantów adwokackich⁴⁵. Brakuje platformy komunikacyjnej koncentrującej się wyłącznie na tej kwestii. Zdarza się, że wielu aplikantów adwokackich nie pracuje w kancelariach adwokackich, odbierając sobie tym samym szansę na efektywne odbycie aplikacji poprzez zdobycie wiedzy praktycznej i deontologicznej charakterystycznej dla tego zawodu. Z drugiej strony najmłodszy adwokaci nie zawsze mają możliwość zaangażowania się w pełni w rolę patrona. Regularny napływ do zawodu także osób, które mogą uzyskać tytuł zawodowy bez odbycia aplikacji adwokackiej, chociażby dzięki działalności naukowej i akademickiej, i brak ich osobistych doświadczeń z relacji uczeń–mistrz w zawodzie adwokata czyni tę relację mało zrozumiałą. Nie wszyscy mają poczucie obowiązku i potrzeby udziału w kształceniu aplikantów. Adwokatura winna wyjść naprzeciw tym zjawiskom, zachęcając adwokatów do piastowania stanowiska patrona oraz krzewiąc wśród aplikantów wiedzę na temat jego znaczenia⁴⁶.

Między innymi z tego powodu zwiększa się znaczenie szkolenia organizowanego na aplikacji adwokackiej. Samorząd musi przejąć zobowiązanie w zakresie szkolenia przyszłych adwokatów w stopniu maksymalnie praktycznym i opartym na wartościach przekazywanych w relacji patronackiej. Jest to możliwe dzięki przygotowanym programom szkolenia, które poszczególne izby wdrażają corocznie na podstawie pracy zrealizowanej przez kierownika szkolenia danej izby uchwałą okręgowej rady adwokackiej na mocy Regulaminu odbywania aplikacji adwokackiej⁴⁷ oraz Ramowego programu szkolenia przyjętych przez Naczelną Radę Adwokacką. W chwili powstawania niniejszej publikacji ramowy program szkolenia obowiązuje w schemacie, który szerzej opisywany będzie w rozdziale poświęconym przebiegowi szkolenia. Jego założeniem wciąż pozostaje patronat jako dominująca formuła przygotowania do wykonywania zawodu adwokata. Ale oczywistym się stało, że to szczegółowo ustalony program szkolenia ma za zadanie umożliwić aplikantowi zdobycie wiedzy w obszarze dominujących dziedzin prawa i czynić to poprzez znajomość zasad etyki i wszelkich innych uwarunkowań dotyczących charakteru wykonywania tego zawodu. W końcu, co z perspektywy szkolących się aplikantów i aplikantek jest najważniejsze, ma za zadanie przygotować do pozytywnego przejścia przez egzamin zawodowy. Perspektywa zrealizowania tego celu jest obecnie chyba dominująca w środowisku aplikantów adwokackich. Zainteresowanie odbyciem dodatkowych zajęć przygotowujących do egzaminu, zwanych repetytoriami przedegzaminacyjnymi, czy wprowadzenie egzaminu próbnego są tego najlepszymi dowodami.

⁴⁵ Przykładowo na stronie internetowej ORA w Warszawie zamieszczane są stale liczne ogłoszenia kancelarii adwokackich poszukujących aplikantów adwokackich chętnych do podjęcia zatrudnienia i współpracy; <https://www.ora-warszawa.com.pl/kategoria/aplikacja-adwokacka/oferty-zatrudnienia/> (dostęp: 8.03.2024 r.).

⁴⁶ W praktyce pewnym rozwiązaniem zapewniającym patronat w izbach borykających się z jego kryzysem jest prowadzenie listy patronów gotowych podjąć się tej roli; <https://www.ora-warszawa.com.pl/aplikacja-adwokacka-lista-patronow/> (dostęp: 8.03.2024 r.).

⁴⁷ Uchwała nr 55/2011 Naczelnej Rady Adwokackiej z 19.11.2011 r. – Regulamin odbywania aplikacji adwokackiej (tekst jedn.: załącznik do uchwały nr 257/2022 Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z 24.11.2022 r., https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-12zal-do-uchwaly-prezydium-nra-nr-2572022regulamin-aplikacijetekst-jednolity-37705.pdf, dostęp: 8.03.2024 r.).

Oczekiwania te są obecnie spełniane zarówno na płaszczyźnie izb, jak i przez Naczelną Radę Adwokacką⁴⁸.

Liczebność aplikantów adwokackich w Polsce rodzi konieczność zapewnienia właściwego szkolenia także z perspektywy oczekiwań związanych z odpłatnością aplikacji w wysokości ustalonej każdorazowo przez Ministra Sprawiedliwości. Wiąże się także z samorządowym obowiązkiem przekazywania wiedzy o historii adwokatury oraz zapewnienia ciągłości i niezależności od władzy publicznej przez kolejne pokolenia.

Wydaje się, że warto pomyśleć nad nową, nieco zmodyfikowaną formułą relacji uczeń–mistrz. W tym celu należy sięgnąć do nowoczesnych narzędzi czy też ich elementów, np. mentoringu, stanowiącego obecnie bardzo popularną relację pokoleniową stawiającą na rozwój i zwiększenie szans na sukces i karierę w wielu zawodach⁴⁹. W adwokaturze mentoring może przyczynić się do uwspółcześnienia relacji między mistrzem a uczniem, zorientowanej na odkrywanie i rozwijanie potencjału aplikanta w mniej sformalizowanym układzie niż patronat. Kolejnym rozwiązaniem jest tutoring, wzorujący się na akademickich rozwiązaniach, jako forma dodatkowego szkolenia dla aplikantów w grupach tutoringowych stanowiących odformalizowane miejsce przekazywania dodatkowej wiedzy kasusowej pod okiem doświadczonego adwokata tutora⁵⁰.

O tym, że nauka zawodu musi przebiegać dwutorowo i że nie wolno rezygnować z korzyści, jakie niesie ze sobą relacja osoby uczącej się z osobą znającą się na fachu, świadczą dobitnie słowa adw. K. Stępińskiego, które wypowiedział podczas nagrania w ramach projektu #uczeńmistrz Komisji Szkolenia Aplikantów Adwokackich ORA w Warszawie, propagującego relację patronacką:

„Jest to zawód rzemieślniczy, cechowy, jedyny zawód, w którym kształcimy swoją przyszłą konkurencję i chcemy, aby była ona od nas lepsza”⁵¹.

⁴⁸ Zob. <https://www.adwokatura.pl/konferencje-i-szkolenia/iii-ogolnopolskie-repetytoria-przed-egzaminacyjne-2024/>; <https://www.ora-warszawa.com.pl/aplikacja-adwokacka-zajecia-dodatkowe/#> (dostęp: 8.03.2024 r.).

⁴⁹ M. Sidor-Rządkowska, *Pojęcie i istota mentoringu* [w:] *Mentoring. Teoria, praktyka, studia przypadków*, red. M. Sidor-Rządkowska, Warszawa 2014, m.in. s. 15-17; zob. także M. Bennewicz, A. Prelewicz, *Mentoring. Złote zasady*, Warszawa 2019; E. Parsloe, *Coaching and Mentoring. Practical techniques for developing learning and performance*, New York 2016.

⁵⁰ Tutoring dla studentów funkcjonuje z powodzeniem od lat, np. na Uniwersytecie Jagiellońskim (<https://wpia.uj.edu.pl/tutoring>, dostęp: 8.03.2024 r.). Propozycje takie ma już ORA w Warszawie, w zakresie zarówno mentoringu (<https://www.ora-warszawa.com.pl/aktualnosci/mentoring-dla-nowych-aplikantek-i-aplikantow-adwokackich/>, dostęp: 8.03.2024 r.), jak i programu tutorskiego (<https://www.ora-warszawa.com.pl/aktualnosci/zaproszenie-dla-aplikantek-i-aplikantow-do-programu-tutor-zgloszenia-do-6-lutego-2023-r/>, dostęp: 8.03.2024 r.), zaś ORA w Bydgoszczy w zakresie mentoringu dla studentów.

⁵¹ Zob. <https://www.ora-warszawa.com.pl/aplikacja-adwokacka/prawdziwy-wzrost-w-rozwoju-dokonuje-sie-pod-okiem-mistrza-2-edycja-projektu-uczen-uczenica-mistrz-mistrzynie/> (dostęp: 8.03.2024 r.); <https://www.ora-warszawa.com.pl/kategoria/aplikacja-adwokacka/kaci-patrona/> (dostęp: 8.03.2024 r.).

Ta myśl jest kwintesencją relacji patronackiej, w zasadzie we wszelkich odmianach adwokackiej praktyki zawodowej.

B. Doskonalenie zawodowe adwokatów

Większość zawodów zaufania publicznego podlega obowiązkowi doskonalenia zawodowego. Tak jest również w przypadku adwokatury. Z art. 3 ust. 1 pkt 4 pr. adw. wynika wyraźne zobowiązanie dla samorządu zawodowego do stworzenia warunków zmierzających do podnoszenia kwalifikacji zawodowych jego członkiń i członków. Do niedawna jego wyraźnym symbolem była konieczność zbierania punktów doskonalenia zawodowego obrazujących liczbę przeprowadzonych szkoleń, pod groźbą postępowania dyscyplinarnego. Uchwała Naczelnej Rady Adwokackiej z 2011 r. o doskonaleniu zawodowym adwokatów w preambule wskazywała na prawo, ale i obowiązek adwokatów podnoszenia kwalifikacji zawodowych:

„Najwyższe kwalifikacje zawodowe adwokata, obok kwalifikacji etycznych, stanowią warunek, a jednocześnie gwarancję realizacji jego społecznej roli w Rzeczypospolitej Polskiej i w zjednoczonej Europie. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych jest niezbywalnym prawem i obowiązkiem każdego adwokata. Realizacja tego prawa i obowiązku następuje poprzez samokształcenie oraz udział adwokatów w różnych formach szkolenia, w tym zwłaszcza organizowanych przez samorząd adwokacki, na zasadach określonych w niniejszej Uchwale”⁵².

W dniu 8.09.2023 r. Naczelna Rada Adwokacka przyjęła uchwałę znoszącą obowiązek zbierania punktów doskonalenia zawodowego za udział w szkoleniu⁵³, pozostając nadal przy zobowiązaniu adwokatów do podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Zgodnie z § 1 ww. uchwały ma to nastąpić poprzez realizację samokształcenia, systematycznego udziału w systemie doskonalenia zawodowego organizowanego przez samorząd lub w innych formach określonych regulaminem. Takim obowiązkiem objęty jest adwokat wykonujący zawód i prawnik zagraniczny wpisany na listę prowadzoną przez radę adwokacką.

Obowiązek szkolenia adwokatów wynika ze zobowiązań nałożonych na nas jako europejskich prawników zrzeszonych w ramach CCBE i z Modelowego kodeksu postępowania europejskich prawników⁵⁴.

⁵² Uchwała nr 57/2011 Naczelnej Rady Adwokackiej z 19.11.2011 r., https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-uchwala-nr-57-2011doskonalenie-106.pdf (dostęp: 8.03.2024 r.).

⁵³ Uchwała nr 109/2023 Naczelnej Rady Adwokackiej z 8.09.2023 r. – Regulamin doskonalenia zawodowego adwokatów (https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-uchwala-nra-nr-109-2023-37999.pdf, dostęp: 8.03.2024 r.); zob. też P. Rojek-Socha, *Prezes NRA: Rezygnujemy z punktów szkoleniowych, obowiązek doskonalenia zostaje*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/adwokackie-punkty-szkoleniowe-wywiad-z-prezesem-nra-przemyslawem-rosatim,522517.html> (dostęp: 8.03.2024 r.).

⁵⁴ CCBE, *Model Code of Conduct for European Lawyers*, 2021 (https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DEONTOLOGY/DEON_CoC/EN_DEONTO_2021_Model_Code.pdf,

Zgodnie z § 5 ww. uchwały przedmiotem doskonalenia zawodowego są zwłaszcza poszczególne dziedziny prawa, w tym praktyka jego stosowania, zagadnienia prawnoporrównawcze, zagadnienia etyki adwokackiej i umiejętności prawnicze, takie jak metody wykładni prawa, wystąpienia publiczne, retoryka czy nauka obcego języka prawniczego. Do niedawna szkolenia realizowane były wyłącznie na szczeblu lokalnym w ramach komisji doskonalenia zawodowego poszczególnych izb, a ostatnio dołączyły do nich także sekcje praktyków prawa. Dość powiedzieć, że nadal okręgowe rady adwokackie mają obowiązek przeprowadzenia rocznie nie mniej niż 20 godzin zajęć. Dziś Naczelna Rada Adwokacka, a zatem organ centralny samorządu, sama w ramach powołanych komisji podejmuje współpracę z ośrodkami naukowymi i przeprowadza ogólnopolskie szkolenia zarówno dla adwokatów, jak i aplikantów adwokackich. Niewątpliwie sprzyja temu też forma zdalna spotkań oraz coraz szerszy wachlarz propozycji szkoleniowych przeznaczonych dla adwokatów⁵⁵.

O ile zatem fakt doskonalenia zawodowego nie budzi wątpliwości, o tyle konieczność zabiegania o punkty na potrzeby kontroli przez okręgowe rady adwokackie zwłaszcza w ostatnich latach podzieliła środowisko adwokackie. Dodać trzeba, że niezrealizowanie w określonym zakresie obowiązków doskonalenia zawodowego stanowiło delikt dyscyplinarny. Dopiero jedno z orzeczeń Wyższego Sądu Dyscyplinarnego zakwestionowało zasadność karania za tego rodzaju niedopełnienie⁵⁶. W efekcie uchwała nr 109/2023 zmieniła radykalnie podejście do tego obowiązku, pozostawiając okręgowym radom adwokackim obowiązek koordynowania przebiegu szkolenia, ale weryfikację sprowadzając jedynie do niezbędnego minimum, tj. wizytacji na zasadach ogólnych przewidzianych w regulaminie działalności wizytacyjnej⁵⁷.

dostęp: 8.03.2024 r.): „Model Article on Relations with Clients” pkt 2.2 „Obligation of continuing/life-long learning”: „Lawyers shall maintain their professional skills through continuing education in legal and other practice-related subject matters. Competent representation requires the legal knowledge, skill, thoroughness, and preparation reasonably necessary for the representation. Lawyers are only able to provide such competent representation by keeping pace with the continuous rapid change of the law and technological environment in which they operate. Therefore, life-long learning and continuous training is necessary, in all matters relevant to the services offered by the lawyer”.

⁵⁵ Coraz większym zainteresowaniem środowiska cieszą się szkolenia spoza głównego nurtu dziedziny prawa, z wyjątkiem problematyki nowelizacji ustaw, zwłaszcza procedury cywilnej i karnej. Popularne stają się wykłady odnoszące się do praktyki wykonywania zawodu, w tym zagadnień marketingowych, podatkowych czy też z obszaru IT, AI i cyberbezpieczeństwa.

⁵⁶ Orzeczenie WSD z 25.11.2017 r., WSD 15/17. Wobec orzeczeń o przeciwnych tezach, w tym prejudykatów Sądu Najwyższego, rozstrzygnięcie to ma niewątpliwie charakter przełomowy.

⁵⁷ Uchwała nr 27/2011 Naczelnej Rady Adwokackiej z 17.09.2011 r. – Regulamin w sprawie zakresu działania oraz zasad wynagradzania wizytatorów (tekst jedn.: załącznik do uchwały nr 68/2019 Naczelnej Rady Adwokackiej z 21.09.2019 r., https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-20191001regulamin-dzialania-wizytatorow-teskt-jednolity-37728.pdf, dostęp: 8.03.2024 r.).

4. Dlaczego obowiązkowa składka samorządowa i ubezpieczenie OC adwokata mają znaczenie dla funkcjonowania zawodowego adwokata?

Jakub Jacyna

A. Składka samorządowa

Samorząd adwokacki zgodnie z art. 17 Konstytucji RP reprezentuje osoby wykonujące zawód zaufania publicznego, sprawuje pieczę nad należyтым wykonywaniem zawodu w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. Część zadań publicznych jest realizowana na dwóch poziomach: poszczególnych izb adwokackich (24 okręgowe rady adwokackie) oraz władz krajowych (Naczelna Rada Adwokacka).

Ustawodawca wskazał, że samorząd zawodowy finansowany jest ze składek członkowskich opłacanych przez członków samorządu, zarówno tych wykonujących zawód, jak i tych, którzy są wpisani na listę adwokatów danej izby, ale zawodu nie wykonują. Samorząd nie pobiera dotacji, nie prowadzi działalności gospodarczej, a więc finansowany jest wyłącznie ze składek adwokatów, członków izb. Obowiązek opłacania składek wynika wprost z przynależności adwokata do izby adwokackiej. W przypadku gdy adwokat otwiera filię kancelarii w innej niż macierzysta izbie, obowiązek ponoszenia składki ma jedynie w izbie pierwszej rejestracji.

Ustalenie wysokości składek jest autonomiczną decyzją poszczególnych izb, a uchwałę w tej sprawie podejmuje zgromadzenie izby, w corocznie zatwierdzanej tzw. uchwale finansowej. Projekt uchwały przygotowywany jest przez okręgową radę adwokacką, a osobą odpowiedzialną za treść projektu jest skarbnik danej rady. W tej uchwale szczegółowo określone są stawki, w rozbiciu na poszczególne kategorie ich wysokości, czyli składki należne od adwokatów wykonujących zawód, adwokatów pobierających emeryturę lub rentę, adwokatów niewykonyujących zawodu, wreszcie aplikantów adwokackich uczestniczących w szkoleniu w danej izbie. Do opłacania składek zobowiązani są także prawnicy zagraniczni wpisani na listę prawników zagranicznych, zarówno z krajów Unii Europejskiej, jak i spoza niej.

Składka jest ustalana jako składka roczna, uchwała finansowa może natomiast przewidywać wnoszenie jej w określonych ratach. Powszechnie przyjęte jest, że składka roczna może być wnoszona w ratach miesięcznych, do określonego dnia danego miesiąca. Ponieważ składka ma charakter obowiązkowy, stanowi w całości koszt uzyskania przychodu.

Adwokat, który w sposób zawiniony zalega z terminowym opłaceniem składki, odpowiada z tego tytułu zarówno dyscyplinarnie, jak i na drodze egzekucji zobowiązań w drodze procesu cywilnego, w którym powództwo wytacza izba, jako podmiot posia-

dający osobowość prawną⁵⁸. Ponadto ustawodawca przewidział w ustawie przepis, na mocy którego okręgowa rada adwokacka może zawiesić w czynnościach zawodowych adwokata, który zalega – pomimo wezwania – z zapłatą składki dłużej niż 6 miesięcy (art. 44 ust. 3 pr. adw.).

Izba ma prawo dochodzić od adwokata nieopłaconych składek samorządowych na drodze sądowej, a po uprawomocnieniu się orzeczenia i wydania nakazu zapłaty sprawy te kierowane są do postępowania egzekucyjnego. Dyskusyjne jest natomiast dochodzenie odsetek od zaległości. Zasądzony w drodze postępowania dyscyplinarnego zwrot kosztów sądowych i zastępstwa procesowego od osądzonego adwokata należy do jego zobowiązania względem izby.

Adwokat, którego sytuacja osobista jest przejściowo tak trudna, np. ze względu na udokumentowaną chorobę, poważne problemy osobiste lub inne wypadki losowe, że opłacenie składki nie jest możliwe bez podważenia ekonomicznych podstaw jego egzystencji, może zwrócić się do swojej okręgowej rady adwokackiej z wnioskiem o umorzenie całości lub części zobowiązania zaległego oraz okresowe zwolnienie z opłacania składek. Tego rodzaju wnioski rozpatruje na posiedzeniu okręgowa rada adwokacka i decyzję podejmuje w drodze uchwały indywidualnej. Jeśli wniosek zostanie uwzględniony, koszty tej decyzji ponoszą wówczas wszyscy adwokaci, dlatego sprawy te rozpatrywane są pozytywnie wyjątkowo, w szczególnie uzasadnionych przypadkach. W celu wsparcia osób znajdujących się w bardzo trudnej sytuacji finansowej i osobistej w izbach mogą być tworzone fundusze pomocowe oraz komisje wzajemnej pomocy, z których budżetu pokrywane są na wniosek adwokata koszty nieopłaconych składek.

Na koniec wskazać należy, że obowiązek opłacania składki izbowej dotyczy też aplikantów adwokackich. Ich składkę także określa uchwała finansowa. W tym zakresie również podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej, jak adwokaci.

B. Obowiązkowe ubezpieczenie z tytułu odpowiedzialności cywilnej

Każdy adwokat wykonujący zawód jest zobowiązany do ubezpieczenia swojej działalności zawodowej w zakresie odpowiedzialności cywilnej związanej z wyrządzoną szkodą przy prowadzeniu działalności zawodowej (art. 8a i 80 pr. adw., § 26 i 65 KEA). To zobowiązanie jest wymogiem ustawowym i ma na celu ochronę interesu klienta.

⁵⁸ Zob. art. 40 pkt 3 pr. adw., § 65 KEA: „Zawinione niepłacenie składki korporacyjnej lub składki na ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu zawodu, stanowi poważne naruszenie etyki zawodowej”; J. Naumann, *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu. Komentarz*, Warszawa 2023, § 65; W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019, rozdz. 14.

Celem dodatkowym jest ochrona adwokata przed koniecznością poddania się egzekucji z majątku osobistego. Należy podkreślić, że ten obowiązek jest istotnym wyróżnikiem kancelarii adwokackich, ponieważ inne podmioty, niebędące adwokatami i zajmujące się tzw. doradztwem prawnym, nie mają tego obowiązku. Każdy klient adwokata ma zatem pewność ochrony swojego interesu majątkowego w razie błędnego poprowadzenia sprawy, np. uchybienia przez adwokata terminom lub niezgłoszenia roszczenia w pełnej wysokości (np. pominięcie odsetek). O wysokości sumy ubezpieczenia adwokat powinien zawiadomić klienta, a na jego żądanie – okazać polisę OC. Nie ma zakazu ujawnienia wysokości tej kwoty w ogólnej informacji o adwokacie, np. na stronie internetowej jego kancelarii.

O tym, z którym ubezpieczycielem adwokat zawrze umowę ubezpieczenia, decyduje sam adwokat. W praktyce ma do wyboru przyjęcie jednego z dwóch rozwiązań:

- wybór indywidualny, np. skorzystanie z oferty firmy, z jakiej zazwyczaj korzysta w zakresie ubezpieczenia własnego domu, lokalu kancelarii, samochodu,
- przystąpienie do ramowej umowy generalnej ze wskazanym przez Naczelną Radę Adwokacką ubezpieczycielem.

W każdej z tych dwóch opcji obowiązuje adwokata minimalna suma gwarancyjna ubezpieczenia OC, określona rozporządzeniem Ministra Finansów (zob. art. 8b pr. adw.), która wynosi obecnie 50 000 euro. Natomiast wysokość maksymalnej kwoty ubezpieczenia nie została określona i zależy od własnej oceny i decyzji adwokata, wynikającej z charakteru prowadzonej praktyki zawodowej. Składki są negocjowane indywidualnie – w przypadku pierwszej opcji – lub wynikają z umowy ramowej zawieranej przez Naczelną Radę Adwokacką.

W praktyce wysokości składek za ubezpieczenia OC adwokatów są zbliżone, ponieważ wiele towarzystw ubezpieczeniowych dąży do najszerzego wachlarza usług oferowanych swoim klientom i prezentuje elastyczne podejście w negocjacjach.

W przypadku zgłoszenia przez poszkodowanego klienta roszczenia wobec adwokata obowiązany jest on zgłosić je ubezpieczycielowi w określonym umową terminie. Adwokat nie jest natomiast zobowiązany do zgłoszenia faktu wystąpienia roszczenia władzom izby.

Osobnym zagadnieniem jest pytanie, czy izba adwokacka jako organ samorządu zawodowego zdecyduje się na opłacenie minimalnej składki do ubezpieczyciela za adwokata, o którym wiadomo, że takiego obowiązku nie dopełnił, w ramach gwarancyjnej ochrony klienta przed niewypłacalnością odszkodowawczą nierzetelnego adwokata. W tym zakresie każda izba podejmuje decyzje indywidualnie. W każdym takim przypadku kwoty, z których finansowany jest nierzetelny adwokat, pochodzą ze składek samorządowych adwokatów wywiązujących się z obowiązku ubezpieczenia OC.

Zgodnie z art. 8a ust. 3 pr. adw.:

„Okręgowa rada adwokacka właściwa ze względu na miejsce zamieszkania adwokata jest obowiązana do przeprowadzania kontroli spełnienia obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia, o którym mowa w ust. 1. Spełnienie tego obowiązku ustala się na podstawie okazaanej przez adwokata polisy lub innego dokumentu ubezpieczenia, potwierdzającego zawarcie umowy tego ubezpieczenia, wystawionego przez zakład ubezpieczeń”.

Natomiast odpowiedzialność dyscyplinarna adwokata za niedopełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia wynika z ogólnej podstawy z art. 80 pr. adw.

C. Podsumowanie: dlaczego jest to tak ważne zagadnienie?

Każda izba adwokacka planuje i uchwała własny budżet roczny, który określa zarówno przychody pochodzące ze składek adwokackich, jak i wydatki konieczne do utrzymania izby jako jednostki organizacyjnej. Istotnym aspektem jest obowiązek traktowania przychodów ze składek kasowo, a nie memoriałowo, co powoduje konieczność szacowania wpływów, czyli wpłat składek, biorąc pod uwagę wiele zmiennych. Aby nie powstał tzw. deficyt wywołany brakiem wpłat, w budżetach powinien być przyjmowany pewien margines zakładający, na podstawie analizy lat ubiegłych, że jakaś liczba adwokatów nie dopełni obowiązku terminowego wnoszenia składek. Może wynikać to z przyczyn losowych, niezależnych od adwokata, jak choroba, czasowa konieczność zawieszenia działalności, jak i z przyczyn jak najbardziej zawnionych. Realizacja budżetu jest obowiązkiem każdej okręgowej rady adwokackiej, odpowiada ona za jego wykonanie przed zgromadzeniem izby. Warunkiem udzielenia absolutorium jest zaś w praktyce opinia komisji rewizyjnej, wyrażana w formie rekomendacji. O ile zaległości składkowe przekroczą zakładany próg, może dojść do tzw. deficytu budżetowego, co w rezultacie skutkuje koniecznością sięgnięcia do rezerw, ale tylko w sytuacji, gdy izba posiada skumulowane nadwyżki z lat ubiegłych. Należy także pamiętać, że część zaległości składkowych może okazać się po prostu nieściągalna lub przedawniona.

Wyżej opisane zobowiązania to koszty funkcjonowania izby, które obciążają w rezultacie wszystkich jej członków, a w szczególności tych, którzy wywiązują się ze swoich zobowiązań terminowo. Dochodzenie tych należności, zarówno zaległości składkowych, jak i z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenie OC, powoduje po stronie izb powstawanie szeregu kosztów wynikających z dodatkowej obsługi administracyjnej i sądowej. Oznacza to stratę finansową izby. W obecnym stanie prawnym i wobec braku odpowiednich przepisów samorządowych izby, zwłaszcza te liczenniejsze, napotykają na trudności w dochodzeniu, znacznych przecież, kosztów od winnych ich powstania.

Tak jak w przypadku prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego wobec adwokata w zakresie kar pieniężnych oraz kosztów postępowania, które zgodnie z art. 951 ust. 1b pr. adw. stanowi tytuł egzekucyjny w rozumieniu art. 777 k.p.c., izba może bezpośrednio przekazać sprawę zaległości do postępowania egzekucyjnego, tak też w przypadku składek członkowskich oraz składek na ubezpieczenie OC. Obecnie dochodzenie roszczeń na drodze sądowej jest bardzo czasochłonne i kosztowne.

Dlatego rozwiązaniem byłoby wprowadzenie zmiany do Prawa o adwokaturze poprzez zapisanie, że adwokat lub prawnik zagraniczny, który zalega z zapłatą składek samorządowych lub na ubezpieczenie OC za okres powyżej 12 miesięcy, może zostać skreślony z listy adwokatów. Taki zapis znajduje się także w ustawie o radcach prawnych.

Terminowe opłacanie składek samorządowych jako obowiązek członków samorządu i prawidłowe ustalanie ich wysokości jako obowiązek zgromadzenia izby są podstawą funkcjonowania samorządu. Samorząd adwokacki nie prowadzi działalności gospodarczej i składki są podstawowym źródłem finansowania jego działalności. Wiele zadań publicznych przekazanych zostało samorządom zaufania publicznego i istnieje konieczności samofinansowania ich realizacji, np. stałego sprawowania nadzoru nad prawidłowym wykonywaniem zawodu adwokata, prowadzenia rejestrów adwokatów, prowadzenia spraw z zakresu skarg i odpowiedzialności dyscyplinarnej, doskonalenia zawodowego adwokatów, wyznaczania adwokatów do świadczenia pomocy prawnej z urzędu, organizacji nieodpłatnej pomocy prawnej itp.

Z drugiej strony finansowanie działalności samorządowej ze składek członków pozwala na zachowanie niezależności samorządu zawodowego od instytucji państwowych poprzez decydowanie kolegialnie w ramach swojej organizacji, na co zostaną przeznaczone i wydatkowane środki ze składek. Stanowi zatem jeden z filarów niezależności organizacyjnej samorządu adwokackiego.

Bibliografia

- Baszuk R., Marchwicki W. [w:] *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, red. P.F. Piesiewicz, Warszawa 2023
- Baszuk R., *Pozyskanie i wykorzystanie wyjaśnień i zeznań zawierających informacje objęte tajemnicą adwokacką w postępowaniu dyscyplinarnym*, „Palestra” 2019/7–8
- Baszuk R., *Wpływ nowelizacji prawa o adwokaturze oraz Kodeksu postępowania karnego na model adwokackiego postępowania dyscyplinarnego*, „Palestra” 2015/5–6
- Bennewicz M., Prelewicz A., *Mentoring. Złote zasady*, Warszawa 2019
- CCBE, *Model Code of Conduct for European Lawyers*, 2021, https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DEONTOLOGY/DEON_CoC/EN_DEONTO_2021_Model_Code.pdf (dostęp: 8.03.2024 r.)
- Czarnecki P., *Model postępowania dyscyplinarnego w polskim systemie prawa [w:] Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, red. P. Czarnecki, Warszawa 2016

- Eysymontt M., Piesiewicz P.F. [w:] *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, red. P.F. Piesiewicz, Warszawa 2023
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013
- Gruszecka D. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupko, Warszawa 2020
- Izdebski H., *Sprawowanie pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodu przez samorządy zawodowe* [w:] *Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu*, red. S. Legat, M. Lipińska, Warszawa 2002
- Karcz-Kaczmarek M., Maciejewski M., *Samorządy zawodowe i zakres ich samodzielności w świetle doktryny oraz orzecznictwa*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2015, t. 15
- Kardas P., *Ochrona tajemnicy obrończej. Kilka uwag o dopuszczalności kontroli i utrwalania treści rozmów oraz przekazów informacji realizowanych przy użyciu środków technicznych pomiędzy obrońcą a mandantem*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011/4
- Konstytucja RP, t. 1, *Komentarz*. Art. 1–86, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016
- Korzeniewska-Lasota A., *Zasady postępowania dyscyplinarnego*, „Studia Elckie” 2013/1
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016
- Krzemiński Z., *Etyka adwokacka. Teksty, orzecznictwo, komentarz*, Kraków 2003
- Kurowski M. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Świecki, Warszawa 2020
- Marchwicki W., Niedużak M., *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019
- Mogilnicki A., *Wspomnienia adwokata i sędziego*, Warszawa 2016
- Naumann J., *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu. Komentarz*, Warszawa 2023
- Parsloe E., *Coaching and Mentoring. Practical techniques for developing learning and performance*, New York 2016
- Rojek-Socha P., *Prezes NRA: Rezygnujemy z punktów szkoleniowych, obowiązek doskonalenia zostaje*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/adwokackie-punkty-szkoleniowe-wywiad-z-prezesem-nra-przemyslawem-rosatim,522517.html> (dostęp: 8.03.2024 r.)
- Sidor-Rządkowska M., *Pojęcie i istota mentoringu* [w:] *Mentoring. Teoria, praktyka, studia przypadków*, red. M. Sidor-Rządkowska, Warszawa 2014
- Skuczyński P., *Etyka adwokatów i radców prawnych*, Warszawa 2016
- Smarż J., *Relacja pojęć „wolny zawód” i „zawód zaufania publicznego”, o którym mowa w art. 17 ust. 1 Konstytucji RP, cz. 2, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021/1*
- Stambulski M., Zomerski W., *Nużący rytuał. Aplikacja adwokacka i radcowska w Polsce*, Wrocław 2019
- Szumilo-Kulczycka D., *Tajemnica obrończa a podsłuch procesowy i kontrola operacyjna*, Pał. 2013/1–2
- Wąsek-Wiaderek M., *Zastosowanie gwarancji art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka do postępowań dyscyplinarnych (ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, „Rejent” 2010/3
- Wołpiuk W.J., *Samorząd zawodu zaufania publicznego a interes publiczny* [w:] *Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu*, red. S. Legat, M. Lipińska, Warszawa 2002

Rozdział III

USTRÓJ SAMORZĄDU ADWOKACKIEGO

1. Uwagi ogólne

Mariusz Godlewski

Adwokatura zorganizowana jest na zasadach samorządu zawodowego (art. 1 ust. 2 pr. adw.), który ma własne – pochodzące zasadniczo z wyboru – organy o charakterze kierowniczym i dyscyplinarnym. Rolą samorządu zawodowego adwokatury jest zawiadywanie sprawami adwokackimi.

Organami samorządu adwokackiego są:

- organy adwokatury, które możemy również określić mianem organów krajowych, oraz
- organy izb adwokackich.

Do organów krajowych zaliczamy:

- Krajowy Zjazd Adwokatury,
- Naczelną Radę Adwokacką,
- Wyższy Sąd Dyscyplinarny,
- Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury oraz
- Wyższą Komisję Rewizyjną.

Do organów izbowych należą:

- zgromadzenie izby, składające się z adwokatów wykonujących zawód oraz delegatów pozostałych adwokatów;
- okręgowa rada adwokacka;
- sąd dyscyplinarny;
- rzecznik dyscyplinarny;
- komisja rewizyjna.

Mimo że zgodnie z art. 2 pr. adw. adwokaturę stanowią adwokaci i aplikanci adwokaccy, to członkami organów adwokatury mogą być tylko adwokaci.

Organy adwokatury oraz organy izb adwokackich pochodzą z wyborów, które odbywają się w głosowaniu tajnym przy nieograniczonej liczbie kandydatów. Kadencja organów adwokatury i organów izb adwokackich trwa cztery lata, jednakże z powodów celowościowych są one obowiązane działać do czasu ukonstytuowania się nowo wybranych organów.

2. Zadania samorządu adwokackiego

Mariusz Godlewski

Zadania samorządu zawodowego adwokatury determinowane są treścią art. 17 Konstytucji RP, zgodnie z którym samorząd, reprezentujący osoby wykonujące zawody zaufania publicznego, sprawuje pieczę nad należyтым wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. Trybunał Konstytucyjny uznaje, że zadania samorządu zawodowego wskazane w art. 17 Konstytucji RP są „funkcjami” samorządów, dla których prawidłowego wykonywania niezbędne jest ich wyposażenie w ustawowe zadania i kompetencje (które w przypadku samorządu zawodowego adwokatów wynikają z art. 3 pr. adw.). Trybunał uznaje, że samorząd realizuje dwie zasadnicze funkcje: reprezentuje osoby wykonujące ten zawód oraz sprawuje pieczę nad jego należyтым wykonywaniem w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. Wśród tych zadań znajdują się zarówno zadania o charakterze publicznym, jak i zadania, które mają charakter wewnątrzorganizacyjny, tzw. zadania własne¹.

Na poziomie ustawowym enumeratywny katalog zadań samorządu adwokackiego został określony w art. 3 ust. 1 pkt 1–6 pr. adw.² Samorząd adwokacki ma za zadanie:

- 1) tworzyć warunki do wykonywania ustawowych zadań adwokatury;
- 2) reprezentować adwokaturę i chronić jej praw;
- 3) sprawować nadzór nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu zawodu adwokata;
- 4) doskonalić zawodowo adwokatów i kształcić aplikantów adwokackich;
- 5) ustalać i krzewić zasady etyki zawodowej oraz dbać o ich przestrzeganie;
- 6) współdziałać z jednostkami samorządu terytorialnego w zapewnianiu udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej, o której mowa w ustawie o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej;
- 7) sprawować zarząd majątkiem samorządu adwokackiego i rozporządzać nim.

¹ Por. wyroki TK z 14.12.2010 r., K 20/08, OTK-A 2010/10, poz. 129, i z 18.10.2010 r., K 1/09, OTK-A 2010/8, poz. 76.

² I choć Prawo o adwokaturze jest wcześniejsze od ustawy zasadniczej, należy uznać, że art. 3 pr. adw., określając zadania samorządu zawodowego adwokatury, realizuje wzorzec konstytucyjny wyrażony w art. 17, nakładając na samorząd określone zadania; por. J. Trela [w:] *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, red. P. Krużyński, Warszawa 2016, art. 3, s. 21.

A. Tworzenie warunków do wykonywania ustawowych zadań adwokatury

Pierwszym zadaniem samorządu adwokackiego jest tworzenie warunków do właściwego wykonywania zadań adwokatury, o których mowa w art. 1 ust. 1 pr. adw.:

„Adwokatura powołana jest do udzielania pomocy prawnej, współdziałania w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz w kształtowaniu i stosowaniu prawa”.

Rolą samorządu, zarówno na szczeblu krajowym, jak i izbowym, jest dbanie o to, aby adwokaci mogli wykonywać zawód swobodnie, ale z poszanowaniem zasad wyróżniających ten zawód (takich jak poszanowanie tajemnicy adwokackiej, wolność słowa i pisma), aby mogli świadczyć pomoc prawną osobom fizycznym, podmiotom gospodarczym oraz jednostkom organizacyjnym, a w szczególności – zgodnie z ustawowymi kompetencjami – udzielać porad prawnych, sporządzać opinie prawne, opracowywać projekty aktów prawnych, występować przed sądami i urzędami oraz realizować uprawnienie z art. 4 ust. 1b pr. adw., tj. sporządzania poświadczeń odpisów dokumentów za zgodność z okazanym oryginałem w zakresie określonym odrębnymi przepisami. Celem tej działalności samorządu jest należyte wykonywanie zawodu, a więc stwarzanie warunków do takiego działania, które będzie realizowane przy przestrzeganiu właściwej jakości tych czynności. W ramach tego zadania samorząd powinien:

- władczo decydować lub współdecydować o dopuszczeniu do wykonywania zawodu adwokata, a więc reglamentować dostęp do zawodu;
- ustalać zasady deontologii zawodowej;
- sprawować orzecznictwo dyscyplinarne w sprawach odpowiedzialności adwokatów za postępowanie sprzeczne z przepisami prawa, zasadami etyki lub godności zawodu lub za naruszenie obowiązków zawodowych;
- prowadzić rejestr osób wykonujących zawód adwokata;
- posiadać odpowiedni wpływ na kształtowanie zasad odbywania aplikacji oraz ustalać zakres merytoryczny egzaminu zawodowego;
- określać zadania techniczno-organizacyjne³.

B. Reprezentowanie adwokatury i ochrona jej praw

Samorząd adwokacki reprezentuje adwokaturę i ma za zadanie chronić jej prawa. Reprezentacja ta realizowana jest przez organy na szczeblu krajowym, zgodnie bowiem z art. 58 pr. adw. podstawowym obowiązkiem Naczelnej Rady Adwokackiej jest reprezentowanie adwokatury, jak też izbowym, gdzie organem powołanym do reprezentacji jest okręgowa rada adwokacka (zgodnie z art. 44 ust. 1 pr. adw. „do zakresu działania

³ Por. wyroki TK: z 8.11.2006 r., K 30/06, OTK-A 2006/10, poz. 149; z 14.12.2010 r., K 20/08, OTK-A 2010/10, poz. 129; z 6.03.2012 r., K 15/08, OTK-A 2012/3, poz. 24.

okręgowej rady adwokackiej należą wszystkie sprawy adwokatury, których załatwienia ustawa nie zastrzega organom adwokatury oraz innym organom izb adwokackich, organom zespołów adwokackich lub organom państwowym”). Okręgową radę adwokacką reprezentuje oraz kieruje jej pracami dziekan, przewodniczy również na jej posiedzeniu oraz wykonuje inne czynności przewidziane w Prawie o adwokaturze.

Reprezentowanie adwokatury nie ogranicza się tylko do wąsko rozumianej reprezentacji o charakterze cywilnoprawnym. Reprezentacja ta obejmuje następujące działania samorządu:

- formułowanie, manifestowanie lub transmitowanie przez samorząd wobec innych podmiotów (zewnętrznych) określonych oczekiwań, interesów, potrzeb lub aspiracji istniejących po stronie osób wykonujących zawód adwokata;
- załatwianie w imieniu czy też na rzecz osób wykonujących zawód adwokata określonych spraw ważnych czy też prawnie lub faktycznie relevantnych dla zrzeszonych w samorządzie adwokatów;
- podejmowanie się obrony interesów adwokatów, w tym zwłaszcza w przypadkach, w których interesy te mogą zostać naruszone lub zagrożone;
- występowanie w roli swego rodzaju rzeczników adwokatów, prezentujących i wyjaśniających stanowiska i motywacje adwokatów, czy to w poszczególnych sytuacjach jednostkowych, czy też w związku z pewnymi kategoriami sytuacji lub zdarzeń;
- występowanie w roli adresata określonych skarg, zażaleń, żądań, pretensji czy też oczekiwań formułowanych pod adresem adwokatów przez podmioty zewnętrzne⁴.

C. Sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu zawodu adwokata

Samorząd sprawuje również nadzór nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu zawodu adwokata. Chodzi o przepisy prawa powszechnie obowiązującego, zwłaszcza te wynikające z Prawa o adwokaturze czy aktów wykonawczych, ale również o te wynikające ze źródeł wewnętrznie obowiązujących, jak np. uchwały władz samorządu adwokackiego, w tym o orzecznictwo sądów dyscyplinarnych czy normy zwyczajowo przyjęte w środowisku adwokackim. Zgodnie z art. 5 pr. adw. adwokat przed rozpoczęciem wykonywania czynności zawodowych składa wobec dziekana ślubowanie, w którym deklaruje przyczyniać się ze wszystkich sił do ochrony praw i wolności obywatelskich oraz umacniania porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, obowiązki swe wypełniać gorliwie, sumiennie i zgodnie z przepisami prawa, zachować tajemnicę zawodową, a w postępowaniu swoim kierować się zasadami godności, uczciwości,

⁴ M. Szydło [w:] *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, art. 17, s. 441–442.